

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

**Teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud
kommunikatsiooniprobleemid teaduse kajastamisel**

Bakalaureusetöö

Koostaja: Ursula Nõu

Juhendaja: Marju Himma-Kadakas

TARTU

2014

Sisukord

Sissejuhatus	2
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad	3
1.1 Teadusfilosoofia.....	3
1.2 Ekspertdiskursuse tõlkimine ajakirjanduslikku formaati.....	4
1.3 Uudiskriteeriumid ja -faktorid	6
1.4 Rollijaotused	8
2. Uurimisküsimused	11
3. Meetod	12
4. Valim.....	14
5. Tulemused.....	16
5.1 Rollijaotused	16
5.2 Ekspertdiskursuse tõlkimine	28
6. Järeldused ja diskussioon.....	34
6.1 Järeldused.....	34
6.2 Diskussioon.....	37
7.Kokkuvõte.....	39
8. Summary	40
Viidatud kirjandus:.....	41
Lisad	
1. Intervjuu kava	43
2. Intervjuud	44

Sissejuhatus

Tänu sellele, et teaduse abil on ühiskonnas saavutatud palju positiivset näiteks tehnika või meditsiini arendamisega, on teadusmaailmas toimuv saanud ühiskonna üheks peamiseks tulevikukujundajaks. Lisaks sellele lasub teadlastel surve põhjendada ühiskonnale teadustöö ja selle rahastamise vajalikkust. 2010. aastal viis Salme Rannu (2010) läbi uuringu populaarteadusliku meedia kasutajaskonna huvidest ja hoiakutest teaduse suhtes. Uuringust tulenevalt hindavad Eesti inimesed teadust edasiviivaks jõuks, kuid siiski leiavad, et see valdkond jääb pigem kaugeks ja on raskesti mõistetav, tundmatu ja võõras. Just seetõttu on teaduse kajastamine peavoolumeedias ülimalt oluline. Ka vastavalt Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonistrateegiale (TAI) „Teadmistepõhine Eesti” 2014-2020 on teadmistepõhisele ühiskonnamudelile üleminekuks tarvis populariseerida ühiskonnas teadust, teadusharidust ja innovatsiooni ning propageerida teaduslikku maailmavaadet ja eetilisi põhiväärtusi (Eesti teadus... Teadmistepõhine... 2014-2020) Kõige laiahaardelisemaks viisiks tänapäeval midagi populariseerida on läbi meedia massikommunikatsioonivahendite, sealjuures ajakirjandusväljaandeid kasutades. Just ajakirjaniku ülesandeks on luua sild teaduse ja tavainimese vahele, sest meedia on teaduse ja avalikkuse vaheliste suhete foorumiks ja meedias avaldatu põhjal hakkab ka avalikkus teadusele hinnanguid andma (Gregory & Miller, 1998).

Käesolev bakalaureusetöö käsitleb teaduse kajastamisega kaasnevaid kommunikatsiooniprobleeme. Töö eesmärgiks on kaardistada teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud kommunikatsiooniprobleemid teadusteamade kajastamisel ning anda ülevaade võimalikest lahendusvariantidest, mida kumbki osapool näeb teaduskommunikatsiooni protsessis tekkivate tõlgendusprobleemide vältimiseks. Teisisõnu keskendun teadusliku diskursuse tõlkimisele ajakirjanduslikku diskursusesse. Kuna nende kahe diskursuse eesmärgid ja funktsioonid on võrdlemisi erinevad, tekib teema tõlgendamisel mitmeid kommunikatsiooniprobleeme. Kuid nagu selgus empiirilisest materjalist, on tõlkeprobleemid vaid üks kaardistatav objekt. Lisaks sellele tulenevad probleemid kahe süsteemi vastastikusest usaldamatusest, ajakirjaniku ja teadlase rollide piiratusest ja sellega kaasnevatest eelhoiakutest ning kommunikatsioonirutiinide välja arenematuses meie ühiskonnas.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

1.1 Teadusfilosoofia

Alan F. Chalmers toob täiesti oma raamatu "Mis asi see on, mida nimetatakse teaduseks?" alguses välja, et teadusele annab autoriteeti justkui see, et ta toetub kindlale aluspõhjale, mis on saavutatud vaatluste ja eksperimentide abil, samuti arvamusele, et on olemas mingi järeldusprotseduur, mis laseb meil sellelt aluselt tuletada usaldusväärseid teaduslikke teooriaid. See kõlab kõik väga põhjanevalt ning tuleb tunnistada, et mitte ainult ei kõla vaid enamiku inimeste jaoks on ka. Ikka ja jälle kuuleme me reklaame, kus mingi asi on "teaduslikult tõestatud" või rõhutakse, et mingit asja väidab just teadlane. Sõna "teadus" lisab inimeste jaoks justkui asjale usaldusväärset ja kvaliteeti. Aga siin kohal tõstatab Chalmers küsimuse, et mis sellele autoriteedile alust annab? Chalmers väidab, et ei ole olemas niisugust meetodit, mis võimaldaks tuletada kindlalt tõeseid või ka tõenäoliselt tõeseid teooriaid st. et teaduslikke teooriaid ei saa lõplikult tõeseks või vääraks tunnistada.

Suures osas meie teaduse aukartusest tuleneb ajaloost, sest ometigi me kõik teame, milliseid muutusi on kaasa toonud Galilei, Newton, Darwin või Einstein. Nende aegsesse teaduse käsitusse käib mantra, et teadus on tõestatud teadmine, objektiivne. Isiklikul arvamusel, eelistusel ega spekulatiivsel kujutlusel pole teaduses kohta (Chalmers, 1998).

Thomas Kuhn aga tõi oma teosega "Teadusrevolutsioonide struktuur" teadusesse uue käsitluse, nimelt paradigma. Paradigma on eelkõige teooria, millest lähtutakse teatud valdkonna nähtuste käsitlemisel ning ettekujutus ka sellest, milles seisneb teaduslik tegevus (milliseid väärtusi tunnistatakse, kuidas organiseeritakse teadustegevus jne) (Kuhn, 2003). See tähendab, et tehes oma teaduslikke vaatlusi ja katseid, teeme me seda kõike läbi oma veendumuste prisma. Seeläbi ei saa ka öelda, et meie saadud tulemused muudavad meie ettekujutust maailmast kuidagi tõsemaks. Kuhni sõnul seisneb teaduse areng üha suuremas detailiseerumises ning looduse täiuslikumas mõistmises.

Chalmers toob veel enda raamatus välja alternatiivse teooria, mis selle ebamäärasusest olenemata lisab talle pigem tugevust, kui nõrkust. See tähendab, et Chalmers vaidleb vastu arusaamale, justkui olekski olemas mingi ühene kategooria „teadus“, mis sisaldaks veendumust, et igasugused tunnetusvaldkonnad – füüsika,

bioloogia, ajalugu, sotsioloogia jne – kas kuuluvad sellesse kategooriasse või ei (Chalmers, 1998). Sellega seoses tõi Sigrid Sõerunurk oma magistritöös välja olulise teadmise ajakirjandusliku diskursuse jaoks, mis peaks olema enne teaduse tõlkimist või vahendamist selge – teaduslikud teooriad ongi ebamäärased, ka teadus on ebamäärane ja see on vajalik, sest muidu ei oleks teaduselt enam tulevikus arengut oodata (Sõerunurk, 2010)

Iga tunnetusvaldkonda saab analüüsida sellisena nagu ta on – saab välja uurida tema eesmärgid ja eesmärke saab kritiseerida, meetodeid ja vahendeid selleni jõudmiseks saab kahtluse alla seada. Niisamuti ei tunnista Chalmers absoluutset tõemõistet, mis küüniks iseloomustama teadust kui tõetsingut. Iga tunnetusvaldkonna üle tuleb otsustada tema väärtuste põhjal, uurides ta eesmärke. Kuid eesmärkide kohta tehtavad otsused on ise seotud sotsiaalse situatsiooniga (Sõerunurk, 2010).

1.2 Ekspertdiskursuse tõlkimine ajakirjanduslikku formaati

Ajakirjanduse eesmärgiks on muuta üldsusele teadmatud või raskesti arusaadavad teemad kõigile mõistetavaks. Üheks nendest teemadest on ka teadus. Seega lähtub teadusajakirjandus või teadusteemasid vahendav ajakirjandus põhimõttest, et teadusdiskursused asetatakse ajakirjanduslikesse raamidesse, ajakirjanduslikku diskursusesse, kasutades selleks uudisväärtuse kriteeriume, mis on omased ajakirjanduse, kuid mitte niivõrd teaduslikust diskursusest. Selline tegevus asetab ajakirjaniku tõlkija rolli. Funktsioonist tulenevalt võib tõlkija teha valikuid, lähtudes uue diskursuse raamidest – tõstes aldiskursusest midagi fookusesse, sõnastades ümber, jättes midagi hoopis kõrvale, millel uues diskursuses ei ole kohta.

Teadlane on omast teemast rääkides ekspert, kes annab ajakirjanikule eelkõige taustinformatsiooni, millest ajakirjanik seejärel omi kriteeriume jälgides uudise vormib. Sageli aga kasutavad eksperdid infot edastades spetsiifilist erialast terminoloogiat. Fairclough (1999) aga viitab oma teoses otseselt sellele, et ametliku materjali alusel (milleks võtame hetkel teadustöö) uudist kirjutades, tuleb loobuda tekstis sisalduvast spetsiifilisest terminoloogiast ning kasutada kõnekeelseid väljendeid viies algteksti oma auditooriumi tasemele. Samuti teeb ajakirjanik diskursuse tõlkimisel lähtudes oma eesmärkidest valikuid – mida fokuseerida, mida

välja jätta, mida ümber sõnastada. Isegi, kui mõlema diskursuse ühendavateks elementideks jäävad, kas sõnavara, narratiiv või probleemipüstitus, siis eri diskursustes ja tekstides on need elemendid eri tasanditel (Fairclough, 1999). See aga võib omakorda kaasa tuua lingvistilise nihke, mis tähendab, et tõlkimise käigus originaalteksti uutesse raamidesse mahutamisel võib muutuda teksti tähendus. Seda kardavad teadlased kõige enam. Et seda ei juhtuks on Fairclough (1999) sõnul vaja, et ekspert suudaks ennast "tõlke" õnnestumise tarbeks end oma igapäevasest diskursusest distantseerida. Sellist olukorda, kus kõneleja eristab oma kõnes erinevaid tasemeid või distantseerib end oma tekstist, nimetab Fairclough (1999) metadiskursuseks.

Teaduskommunikatsioon kui mõiste on väga lai ja mitmetahuline mõiste, kuivõrd võib olla suunatud väga erinevale auditooriumile. Teaduskommunikatsioon võib olla teadusliku kogukonna omavaheline suhtlus. Sellisel juhul jääb diskursuse tõlkimise vajadus ära. Ühiskonnale suunatud teaduskommunikatsioonis on aga oluline, et tõlkimisel oleks arvestatud sihtrühma/auditooriumi profiiliga. Populaarteaduslikud artiklid niššiajakirjades nagu Imeline teadus, Eesti loodus jt arvestavad auditooriumiga, mis on keskmisest suurema teadushuvi ja -teadmistega. Antud juhul vajab diskursus tõlkimist mitte täiel määral ning tekib Ekecrantzi (Harro 2001 kaudu, 1997) välja toodud segadiskursus. Fairclough (1999) nimetab seda otseseks ja kaudseks diskursuseks. Tuues mõisted teadusajakirjanduse konteksti on ühel juhul tegemist teadustulemuste otsese äratrükiga. Teisel juhul aga teadlase jutust välja võetud mõne tsitaadiga, mis on valitud lähtudes uudisväärtuslikkuse kriteeriumitest.

Olenevalt, millisesse diskursusse tekstid tõlgitakse, on erinevad ka tõlkimise ja tõlgendamise protsessid, ent seosed algtekstidega jäävad. Eri diskursustel ja tekstidel võivad olla ühendavateks elementideks näiteks sõnavara, narratiiv ja metafoorid, kuigi eri diskursustes ja tekstides on need elemendid eri tasanditel (Fairclough, 1999). Justnimelt see nihe terminoloogia kasutamises, mis kaasneb tõlkimise protsessiga, toob tihtipeale kaasa konfliktsuse.

Veel üks aspekt ühest diskursusest teise tõlkimisel on see, et ajakirjandus armastab teadusest rääkivate olemuslugude puhul loo jutustamist. See, mida sellisel juhul sageli tõlgendatakse liigseks lihtsustamiseks on püüd jutustada lugusid, mis on osati kunstlikud või teatavate faktiilialdustega. Tihtipeale loetakse seda ka kontekstist välja

rebimiseks. Ajakirjanike jaoks aga on oluline tekitada huvi lugejas. Selleks kirjutatakse tekstid silmas pidades uudisfaktoreid, et saavutada uudisväärtuslikkust. Eildersi (2006) käsitleste järgi on uudisfaktorid määratud just auditooriumi infotöötlust silmas pidades. See tähendab, et inimese psühholoogia on eraldanud meie jaoks huvitavad ebahuvitavatest temadest või sündmustest. Seega lähtuvad ajakirjanikud tekstide tõlkimise juures just neist inimestele olulistest faktoritest.

1.3 Uudiskriteeriumid ja -faktorid

Üks põhilisi küsimusi on alati, et miks või mille järgi valivad ajakirjanikud sündmuse või teema, mida kajastada ja hülgevad ülejäänud? Ajakirjanduslik otsuste langetamine on väga mitmetahuline ja sõltub mitmest erinevast aspektist. Teooriaid, mis seletavad mille järgi ajakirjanikud uudiseid valivad on mitmeid erinevaid, aga uudiskriteeriumid on üks laialdasemalt uuritud ja enim levinud. Empiirilised uuringud näitavad, et uudiskriteeriumid mitte ainult ei määra ajakirjaniku valikuid vaid suunab seda, kuidas publik vastu võetud informatsiooni töötleb ja sellest aru saab (Reinemann, 2006). Esimesena tutvustas uudisväärtuste konseptsiooni 1922. aastal Walter Lippmann ning alates sellest ajast on mitmed teoreetikud seda arendanud. Näiteks 1965. aastal defineerisid Galtung and Ruge 12 uudiskriteeriumi kolme rahvusvahelise kriisi kajastuse põhjal (Kepplinger, 2006). Kuigi kriteeriume aina täiendatakse arvestades muutuvat meediamaailma, siis hilisemad uuringud on näidanud, et lisaks uudisväärtuslikusele on suur roll ka ajakirjanikul endil. Christiane Eildersi (2006) lähenemine uudiste valikute kriteeriumitele on tunnetuspsühholoogia põhine ja väidab, et uudiskriteeriumid ei ole ainult ajakirjanduslike valikute küsimused vaid tulenevad üldisest inimlikust huvist. See tähendab, et iga inimese jaoks on olulised erinevad aspektid. Mida paremini uus info sobitub inimese maailmapilti, varasematesse teadmistesse ja kogemustesse, seda tõenäolisemalt on see tema jaoks suurema väärtusega. Seega ei saa uudisväärtuslikkuse põhjal täpselt öelda, millised sündmused saavad lehte ja kuidas neid kajastatakse. Uudisväärtuslikkus on ainult üks mitmest faktorist, mis mõjutab millest saab uudis ja kui laiapõhjaliselt sündmust kajastatakse (Shoemaker, 2006).

Siiski peetakse tänapäeval uudiste valiku puhul kõige olulisemaks nende uudisväärtuslikkust, nii ka teadusteemaliste artiklite puhul. See tähendab, et teadusteemalised artiklid peavad peavoolumeedias konkureerima ka teiste uudistega

ehk olema samavõrd tähelepanuväärsed. Järgmiseks loetlen olulisemad kriteeriumid, mis mängivad rolli teadusuudiste meediasse jõudmisesel ning nende esitlusviisil.

- Mõju – mida suurem on sündmuse skaala, seda suurem on tõenäosus, et see uudiskünnise ületab (Gregory & Miller, 1998). Ka Spinks (2001) tõi välja, et ülivõrrete nagu esimene, suurim, kõrgeim, odavaim jne toovad teadusuudisele alati plusspunkte. Samuti lisab sõna “läbimurre” kasutamine uudisele atraktiivsust. Küll aga võib selle kriteeriumi liigne tähtsustamine ajakirjaniku poolt tuua kaasa lahkkelisid teadlasega. Liigne ülepaisutamine on tihtipeale teadlase jaoks automaatselt valeväide. Nii ka ebatäpne sõnakasutus.
- Lähedus – uudisväärtustamisel on oluline nii geograafiline, kui ka emotsionaalne lähedus (Gregory & Miller, 1998). Enam lähevad inimestele korda kodumaistest teadlastest ja nende tööst. Keerulisem on aga inimlähedusega, sest enamjaolt tegeleb teadus aladega, mis meie igapäevaelu kuidagi ei puuduta (fundamentaaluuringud). Siiski on mõned valdkonnad, mis lähevad kõigile korda. Nagu näiteks meditsiin, toitumine ja psühholoogia – rakendusuuringud ja rakendusteadus, mis on valdkonnaspetsiifiliste teadmisteta inimestele oluliselt mõistetavam.
- Päevakajalisus – kuna teaduse tegemine on pikk protsess, siis ei juhtu väga tihti, et teadustulemuste avaldamisega jamal ajal just sarnase temaatikaga päevakajaline sündmus toimumas on. Küll aga on näiteks kõiki puudutavatel igavikulistel teemadel tehtavad uued ootamatud avastused alati põnevad ja päevakajalised (Gregory & Miller, 1998).
- Konfliktisus – kuna teaduselt eeldatakse pigem “häid” uudiseid nagu paranemised ja pääsemised, siis ei ole need üldiselt nii konkuretsivõimelised, kui “halvad” uudised. Mõningate teadusteede puhul on raske piiri tõmmata, kas tegemist on hea või halva uudisega, sest avastus võib olla negatiivne, kuid iseenesest fakt, et see “halb” asi avastati ja nüüd sellega edasi tegeletakse on positiivne. Seetõttu võib Gregory ja Milleri (1998) sõnul olla see määratlus teadusuudise ilmumisel pigem takistus.
- Eksklusiivsus – väljaande jaoks on oluline avaldada originaalne lugu, mida teistel väljaannetel pole (Gregory & Miller, 1998). Kui ajakirjanik saab allikaga kokkuleppele, siis on üldiselt eksklusiivsus garanteeritud, sest üldiselt

on neid inimesi väga vähe, kel on need kindlad teaduslikud teadmised, millest kirjutatakse.

- Prominentsus – Sigrid Sõerunurga magistritöö (2010) intervjuudest tuli välja, et artikli kirjutamisel võib piisata ka sellest, et tegemist on autoriteetse teadlase või asutusega. See aga võib omakorda tähendada, et mõned teemad ja teadlased jäävad põhjendamata tähelepanuta.

1.4 Rollijaotused

Teadusajakirjandust või teadusmeediat üldiselt on siiani käsitletud küllalt sündmuspõhiselt, lähtudes selle uudisväärtustamisel mõjukuse, värskuse, ebataavalisuse ja uudsuse kriteeriumidest. Ehk sisuliselt käsitletakse seda uudisväärtuse seisukohalt sarnaselt mistahes sündmusuudisega, võiks aga teadmispõhises ühiskonnas teaduse vahendamisel olla ajakirjandusel laiapõhjalisem roll, mis omakorda võiks lähtuda ajakirjanduse üldistest funktsioonidest - teavitada, harida, luua alus laiapõhjalisele teaduspõhisele lähenemisele ja maailma mõtestamisele. Ehk teisiti öeldes, teadusajakirjandus oma olemusloolikus vormis võiks olla rohkem suunatud süvitsi ja pidevale käsitlemisele, teadlaskonna hinnang ja analüüs võiks olla integreeritud ka igapäevasesse uudismeediasse. See paradigma muutus saab aga üksnes leida aset olukorras, kus on olemas usaldus teadusest kirjutavate ajakirjanike ja teadlaste vahel, mis on omakorda aluseks teaduskommunikatsioonis esinevate tõlkeprobleemidele.

Identiteetide ja rollide paljusus iseloomustavad 21. sajandi võrguühiskonna (Castells, 2004) inimesi. Nagu Marju Himma oma Eesti Sotsiaalteadlaste aastakonverentsi (2014) ettekandes välja tõi, on 20. sajandi algusele ja keskpaiga organisatsioonidele omased selgepiirilisel tööst lähtuvad rollijaotused endiselt nähtavad teadlaste hulgas. Sageli on need identiteedi- ja rollimääratlused stereotüüpsed – teadlane on elukauge mees valges kitlis, kes töötab laboris; ajakirjanik on tüütu, skandaalihimuline ja rumal. Neid rolle tajutakse nii rolli sees, kui auditooriumi poolt sarnaselt. Teise ja ka endi stereotüpiseerimine on inimeste jaoks mugav, sest see ei eelda millegi lahti seletamist või põhjendamist. Aga just stereotüüpsus on üks tegur, mis takistab identiteetide- ja rollide paljususe teket (siirde)ühiskonnas.

Teadlaskonna hulgas napib mõtteviisi, et teadlane pole enam pelgalt oma kitsa distsipliini esindaja, kelle teaduskommunikatsioon on kitsalt avatud vaid sama valdakonna kolleegidele. See näitab, et *advocacy* ehk eestkõneleja roll on minimaalne või puudub üldse. Kaasaegses ühiskonnas on teaduskommunikatsioonil mitmeid teisi funktsioone: teaduse populariseerimine, ühiskonna harimine, mis mõlemad toetavad kaudselt teadlaskonna järelaksvu ning üldise teadmistepõhise ühiskonna edenemist. Samuti ei saa vähemtähtsaks pidada vastutust ühiskonna ees, sest teadustööd rahastatakse maksumaksja rahast. Seega on teadlastel vaja omandada oma valdkonna eestkõneleja roll, mis arvestab avalikkuse vajadusi ja võimalusi. Sageli eeldab see roll sootuks teistsugust lähenemist teaduskommunikatsioonile, kui senine teadlase rollimääratlus seda on eeldanud (Himma, 2014). Samuti peavad ajakirjanikud eristama teadlase võimalikku rolli. Teaduskommunikatsioonist rääkides on kõige kergemini uudisväärtustatav mingi tulemus. Seega nähtakse teadlast tihti peale kui mingi kindla produkti tootjat.

Ajakirjanduses on eestkõneleja (*advocacy*) roll keerulisem, kuivõrd senine ajakirjanduskultuur on soosinud konventsionaalset objektiivne ja neutraalne, klassikalise kõva uudise keskset rolli käsitlust. Lisaks ei toeta eestkõneleja rolli arengut kiirenevad tööruitiinid. Teadusajakirjaniku või teadusest kõneleva ajakirjaniku rolli eestkõneleja rolli lisandumine vajab senise rolli stereotüüpsusest vabanemist ning lisarolli võtmist (Himma, 2014). Näiteks annavad paljud ajakirjanikud teadusteamade keerukuse tõttu enne loo avaldamist selle teadlasele üle vaadata. Ajakirjanduse organisatsioonikultuurist ja tööruitiinidest lähtuv nõ kirjutamata seadus aga ütleb, et üle vaatamiseks antakse ainult tsitaadid. Ehk siis kust jookseb piir, millal ajakirjanik oma autoriõigused ära annab? Kuna nii teadlaste kui ajakirjanike rolle käsitletakse piiritletult, on teaduskommunikatsioonis märgata usaldamatust: teadlane ei usalda ajakirjanikku “tõlkima” teaduskeelest tarbekeelde ning ajakirjanikul puudub eestkõneleja roll ja kompetents, mis omakorda on takistus usalduse tekkimiseks. Lewini (Shoemaker, 2001) teooria kohaselt oleneb ajakirjaniku rollist ettevõttes see, kas tema lugu läheb trükki või ei. Kohandades seda teooriat teadusajakirjandusse, võib öelda, et spetsiifiliselt ainult teadusega tegeleval ajakirjanikul on suurem vabadus valida kajastatavat teemat ning viisi. Tavaline reporter ajab rohkem uudisväärtuslikkust taga, sest tema teadusuudis võistleb võrdväärselt teiste uudistega lehte saamise nimel. Teades seda, ei usalda teadlased kõiki ajakirjanikke enda teadust

kajastama, sest tundmatuma ja teadmatuma käes võib uudisväärtuslikkust taga ajades nende leidudest vale mulje jääda.

Tihti peale puudub teadlastel ka usaldus laiema avalikkuse vastu oma uurimisteemast rääkides, sest ta ei mõista kas ja miks on tavainimesele tarvis teaduspõhist käsitlust. Ajakirjanikul on seevastu usaldamatus teadlaste “tõlkimisoskuse” osas ehk eeldus, et teadlased räägivad keeruliselt. Mõlemad, nii teadlased kui ajakirjanikud, ei usalda ennast välja astuma senistest rollidest – usalduskriis avalikkuse, kolleegide suhtes – kuidas teised suhtuvad sellesse, kui võetakse stereotüübist välja poole jääv roll? (Himma, 2014)

2. Uurimisküsimused

Bakalaureusetöö eesmärgiks on kaardistada teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud kommunikatsiooniprobleemid teadusteamade kajastamisel ning anda ülevaade võimalikest lahendusvariantidest, mida kumbki osapool näeb teaduskommunikatsiooni protsessis tekkivate tõlgendusprobleemide vältimiseks. Eesmärgist tulenevalt on töö aluseks järgnevad uurimisküsimused:

1) Millised probleemid esinevad teaduse kajastamisel ajakirjanduses?

Selle küsimuse all oli minu eesmärgiks välja selgitada üldiselt, millised on olnud intervjuueeritava kokkupuuted teise osapoolega ning panna intervjuueeritavat meenutama konkreetseid seiksid nendest. Seejärel palusin kaardistada kõik probleemid või iseärasused, mis on ette tulnud.

2) Millest need tingitud on?

Selle küsimuse puhul oli minu eesmärgiks suunata intervjuueeritavat analüüsima, millest need tema poolt eelnevalt mainitud probleemid või iseärasused tekkinud on.

3) Milliseid lahendusi näevad osapooled teaduse kajastamisel tekkivate kommunikatsioonihäirete lahendamiseks?

Selle küsimuse puhul oli minu eesmärgiks kuulda soovitusi mõlemale osapoolle, et eelnevalt mainitud probleeme või iseärasusi edaspidi ära hoida. Samuti palusin tuua näite ühest positiivsest kogemusest teise osapoolega suhtlemisel.

3. Meetod

Käesoleva bakalaureusetöö peamiseks empiiriliseks materjaliks on ajakirjanike ja teadlastega läbi viidud semistruktureeritud intervjuud. Intervjuukava ei ole sellisel juhul täpsete küsimuste loetelu, vaid pigem vestlust suunav ja piiritlev memo, mis planeeritakse laiemate teemade ja võtmeküsimuste kaupa (Carter et al., 1997). Seega annab see ette kindad teemad, mida käsitlema peab, kuid jääb küllaltki paindlikuks ja lubab täpsustusi.

Semistruktureeritud intervjuu valisin meetodiks just seetõttu, et läbi selle saab kõigilt intervjuueeritavatelt vastused küll samadele küsimustele, mis võimaldab hiljem vastuste võrdlust ning analüüsi, kuid samas ei piira see vestlust üksnes minu vaatenurgast oluliste teemakäsitlustega. Intervjuud visiin läbi nii ajakirjanike kui teadlastega. Meetod andis intervjuueeritavale võimaluse väljendada emd vabas sõnastuses, sealjuures lisades olulisi täiendusi ning oma teemaarendusi. Minul kui intervjuueerijal võimaldas see aga vastavalt vajadusele ning intervjuueeritava eripäradele muuta küsimuste sõnastust ning järgnevust. Samuti jätsin endale võimaluse küsida lisaküsimusi, mis tulenesid vastustest. Selline lähenemine aitab avastada uuritava teema varjukülgi ja sügavamaid põhjuseid. Uurija rolliks kvalitatiivses uuringus on kuulata ning jälgida ja nähtut-kuuldut tõlgendada (Carter et al., 1997: 40).

Tõlgendamiseks analüüsisin tehtud intervjuusid kvalitatiivse sisuanalüüsi abil. Hsieh ja Shannon (2005: 1278) defineerivad kvalitatiivset sisuanalüüsi järgnevalt: „Uurimismeetod, mida rakendatakse tekstiandmete sisu subjektiivseks tõlgendamiseks süstemaatilise liigendamise- ja kodeerimisprotsessi ning teemade või mustrite kindlaks tegemise abil.“ Lähtuvalt uurimistöö eesmärgist, kasutasin autorite poolt pakutud kolmest sisuanalüüsi mudelist tavapärast sisuanalüüsi. Antud juhul luuakse lähtuvalt induktiivsest loogikast teemade kategooriad, mille abil mõtestatakse lahti kogutud informatsioon. Selline meetod aitab hästi eristada individuaalseid juhtumeid ning võtta arvesse teksti varjatud tähendusi. Tulemused esitatakse tsitaatidena, mida saadavad viited öeldu autorile.

Meetodi kriitika põhiliseks aspektiks on see, et antud lähenemine on suhteliselt subjektiivne. Olenevalt olukorrast võib intervjuueeritava vastuseks olla vaid talle esimesena pähe tulnud mõttesähvakas, mis ei pruugi peegeldada tema tegelikku kogemust ja veendumusi. Seega ei saa kunagi sajaprotsendiliselt kindel olla, et antud hetkel saadud vastus pole kõigest laialtlevinud stamparusaam teemast. Samuti on semistruktureeritud intervjuude puhul suureks ohuks intervjuuerija liigne sekkumine ning vastuste suunamine. Antud uurimistöö puhul olin loetletud ohtudest teadlik, ning üritasin olla nii neutraalne vahendaja kui suutsin.

Siiski usun, et kasutades just minu valitud meetodit, on antud teemal võimalik jõuda piisavalt usaldusväärsete ja reaalsust peegeldavate tulemusteni.

4. Valim

Töö valimisse kuuluvad mõlemad osapooled, kes osalevad teaduse vahendamisel ajakirjandusse - teadlased ja ajakirjanikud. Intervjueeritavaid valisin kokku 8, neist teadlasi 4 ning ajakirjanike 4. Valimi koostamisel võtsin arvesse nii inimesi, kellel on vastaspoolega võrdlemisi vähe kokkupuuteid, kui ka inimesi, kes on selle teema sees aastaid olnud (näiteks teadusväljaandes töötavad teadusajakirjanikud).

Teadlasena käsitlen antud uurimistöös mõnes Eesti ülikoolis akadeemilisel ametikohal töötavat inimest, kelle nime juures on ametinimetuse "teadur", "akadeemik", "professor", "dotsent" vms ja kellel oleks vähemalt kolm kokkupuudet ajakirjanikega. Kolm kokkupuudet valisin tingimuseks seetõttu, et see on doktorantidelt nõutud publikatsioonide arv ja seega valisin valimisse vaid juba tõsiseltvõetavamad teadlased. Lisaks üritasin valimisse kaasata võimalikult erinevate alade teadlased, et mitte jätta analüüsi liiga ühe valdkonna inimeste arvamuse keskseks. Seega oli oluline et oleks nii loodus- kui ka sotsiaalteadlasi.

Samuti oli üheks valimi moodustamise tingimuseks see, et nende teadustöödest oleks kirjutatud just peavoolumeedias, mitte vaid kitsale erialale mõeldud publikatsioonides.

Tabel 1. Intervjueeritud teadlased.

	Nimi	Amet	Eriala
1.	Leho Tedersoo	Tartu Ülikooli botaanika- ja mükoloogiamuuseumi teadur	Mükoloog
2.	Mart Noorma	Tartu Ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskonna õppeprodekaan, Tartu Observatooriumi kosmosetehnoloogia osakonna juhataja ja vanemteadur	Füüsik
3.	Marju Lauristin	Tartu Ülikooli sotsiaalse	Sotsiaalteadlane

		kommunikatsiooni emeritprofessor	
4.	Martin Järvekülg	Tartu Ülikooli füüsikainstituudi teadur	Materjaliteadlane

Ajakirjanikuna käsitlen Eesti meediaväljaannetes töötavaid inimesi, kes on oma karjääri jooksul kirjutanud vähemalt üle kuue teadusuudise. See välistab ajakirjanikud, kes vaid juhuslikult teadustemadega kokku on puutunud ja jätab sõelale need, kellel on teadlastega piisavalt palju diferentseeritud kokkupuuteid, et antud uurimistöö teemadel ka kaasa rääkida. Ajakirjanike valim sai koostatud just nende ajakirjanike näitel, kes peavoolumeedias kõige rohkem teadust populariseerinud on, jõudes niimoodi kõige suurema arvu tavalugejateni.

Tabel 2. Intervjueeritud ajakirjanikud.

	Nimi	Väljaanne	Amet
1.	Priit Ennet	Eesti rahvusringhääling	toimetaja
2.	Riin Aljas	Eesti Päevaleht	reporter
3.	Urmas Jaagand	Eesti Päevaleht	reporter
4.	Villu Pärt	Novaator	peatoimetaja

Valimi kriitikana võib välja tuua selle, et liiga vähe on allikaid, kel oleks minimaalne kokkupuude vastaspoolega. Sellest tulenevalt võivad antud vastused ja kogemused olla kohati liiga ühekülgsed ja jätta välja suure hulga algajate teadusajakirjanike ja noorte teadlaste kogemused. Üheks põhjuseks võib tuua intervjuust keeldunud inimeste arvu, mis jättis ilmselt pinnale vaid rohkem kogenenud inimesed, kes tunnevad end sel alal kodusemalt.

5. Tulemused

Empiirilise materjali tulemused olen grupeerinud kahte suuremasse üksusesse. Esimeses osas keskendun uuritava ajakirjaniku ja teadlase rollide määratlusele ning sellest tulenevatele probleemidele ja lahendustele. Teises osas analüüsin teaduslikust diskursusest ajakirjanduslikku diskursusesse tõlkimisega kaasnevaid murekohti ja toon välja pakutavad lahendused.

Põhjus, miks ei ma erista erinevate osapoolte ütlusi on see, et mõne erandiga olid kõik allikad võrdselt kriitilised nii enda kui ka suhtluse teise osapoole suhtes. Seega on selgelt näha, et mõlemad osapooled mõistavad teadusteemade kajastamise murekohti ning pakuvad mõlemale poolele kommunikatsiooniprobleemide lahendamiseks erinevaid variante.

5.1 Rollijaotused

Teaduse tõlkimise-vahendamise protsess saab alguse protsessi enese mõtestamisest, selle vajaduse eesmärkide ja funktsiooni määratlemisest. Teaduse vahendamine ajakirjandusse kannab endas peamiselt harimise, informeerimise ja kontrollimise funktsiooni. Neist funktsioonidest tulenevalt peavad nii ajakirjanikud, kui teadlased võtma omale enda valdkonna eestkõneleja rolli ning tegema teise poolega koostööd.

Tartu Ülikooli füüsikainstituudi materjaliteadlase (Järvekülg, Lisa 4) sõnul on kõige algsemaks kommunikatsiooniprobleemiks asjaolu, et paljud teadlased ei mõista täpselt, miks neile ajakirjanike ehk nende vahendusel avalikkusega suhtlemist tarvis on.

“Me siiani pole täielikult välja saanud sellest süsteemist, et ei ole vaja seletada. Füüsika instituudis, seal on veel küll selliseid inimesi, kes oma inertsist jätkavad tegutsemist, et ta on eluaeg seal instituudis istunud ja nokitsenud mingisugust oma asja ja ega ta tegelikult ka ei tea, miks see asi oluline on. Lihtsalt, et see on teaduslikult tähtis. Aga noh, see on argument vaid teadlase jaoks.” (Järvekülg, Lisa 4)

Teadlase sõnul võiksid kõik teadlased mõista ja osata hinnata, et nende tegevus ei kuulu vaid neile endile ning on vajalik ühiskonna teadmistepõhiseks edenemiseks.

Teadmistepõhise ühiskonna fundamentaalne osa on teadusele tugineva argumentatsiooni esitamine. Samas nõuab teaduspõhise argumentatsiooni esitamine avalikkusele ka teadlase poolset valmisolekut avalikkusega suhelda ning oma töö ühiskondliku laiemas kontekstis teadvustamist. Nagu intervjuueeritud teadlase

tõdemusest selgub, näeb ta oma kolleegide hulgas endiselt mõtteviisi, mille kohaselt on teadlase ülesanne vaid uurida kitsalt oma distsipliini raames. Uuringutest ja avastustest teavitamist ei tajuta teadlase rolli juurde kuuluvaks. Paralleelselt teadlase, kui uurija ning teadusest teavitaja rollid ongi pisut erinevad ning selles peegeldubki rollide paljus, mida tänapäeva teadmispõhine ühiskond mõneti eeldab.

Kui aga rääkida põhjustest, miks teadlased peaksid lisaks teaduse uurimise rollile ka teadusest eeskõneleja rolli enda peale võtma, on tulemused suhteliselt üheülbalised. Eriti teadlased ise ei näe ajakirjandust mitte pigem suurepärase viisina, kuidas oma teadust propageerida ja ühiskonda teaduspõhisemaks muuta, vaid kohustusena seda teha ehk teaduse kontrollfunktsioon:

“Sa saad palka maksumaksjalt, sa pead neile tagasi andma vähemalt raporti selle kohta, mida sa lubad teha, mida sa ära tegid. /.../ See on rahvas ja rahvale see raport antakse tagasi ajakirjanduslike artiklite kaudu, populaarteaduslikus vormis. Aga niimoodi, et koguaeg paistaks läbi, et jah teeme rahva raha eest selliseid asju, mis riigi ja rahva elu paremaks muudavad.” (Noorma, Lisa 2)

“Mingist hetkest kui teadlane jõuab oma karjääris nii kaugele, et ta peab tegelema rahade taotlemisega, siis tal on vaja, et ta oleks pildis, sest nendest hindajatest, kes otsustavad, kas ta saab uurimistöö jaoks raha või ei saa, kui ta on mingisugune jurist või majandusnimene, siis ta ka ei tea, ei pruugi teada neid asju rohkem, kui suvaline tädi Maali, sisuliselt. Ja siis tema jaoks on see siis selle mehhanismiga, et see inimene on kuskil ajalehes näinud seda nime, siis ta võib-olla on juba positiivsemalt meelestatud. “Aaa, see oli see tüüp, kes oli ajalehes selle asjaga, et talle vist võib anda”, isegi kui ta seda väga ei teadvusta. Rääkimata juba sellepärast, kui on riigi rahad.” (Järvekülg, Lisa 4))

See, et teadlased näevad avalikkusega suhtlemist pigem piirava lisakohustusena, viitabki teadlaste rolli senisele stereotüüpssele lähenemisele, milles teadlast nähakse kitsalt teaduse tegijana, uurijana, kuid mitte oma valdkonna eeskõneleja, populariseerija, avalikuse kõneisiku ja arvamusiidrina.

Ka kõik intervjueritud ajakirjanikud tõid ühel hetkel teaduse projektipõhise finantseerimise teadusest kirjutamise põhjusena välja:

“Teadlased suhtuvad sellesse teadustöösse nagu enda kooki, mida nad küpsetavad ja nad ei taha seda külaga jagada. Aga nad ei saa aru, et teadustöö on riigiraha eest tehtud. See ei ole sinu eraettevõtte. Kui sa oled teadlane, siis sa pead olema valmis

sellest rääkima. See on sinu kohustus. See nüüd kõlab küll klišeelikult, aga kui sa teed maksumaksja raha eest, siis see teadus kuulub rahvale.” (Aljas, Lisa 6)

See näitab, et üha enam hakatakse ka teaduse puhul lähtuma turumajanduslikkusest, kus teadlasel, kes kas riigi või mistahes muu finantseerimise tõttu lasub kohustus ka teavitada avalikkust või n-ö töö eest maksjat selle käigust, tulemustest ning kontekstuaalsest olulisusest.

Küll aga oli see enamus ajakirjanike jaoks üks tähtsuselt viimaseid aspekte. Intervjuud näitasid, et kel oli rohkem halbu kogemusi vastaspoolega suhtlemisel, pidasid teaduse rahastamise fakti olulisemaks. Tundus, et see võis ka tulla trotsist, sest nagu ikka on teada, et kohustuslikkuse aspekt muudab tihtipeale teatud tegevuse inimese jaoks ebameeldivaks. Ja justnimelt see, et ajakirjanikuga suhtlemine on mingil määral teadlasele kohustuslik, tundub tekitavat eelarvamusi suhtumises: *“Põhiline soovitus (teadlasele) on see, et ajakirjanik on teadlase elu vältimatu osa.”* (Noorma, Lisa 2)

Teaduse vahendamise vajadust hariva ja informeeriva funktsiooni eesmärgil (pean siin silmas ajakirjanduslikke funktsioone) tõid välja pigem ajakirjanikud, sest nemad näevad teadusel ümbritseva maailma selgitavat rolli. Kuna teaduse nišiväljaandeid nagu näiteks Eesti Loodus võib lugeda pigem teaduse populariseerimiseks teadusliku kogukonna sees, siis ongi selle uurimistöö rõhk massimeedia väljaannetel. Just nii aitab teadusest kirjutamine tavainimestel ümbritsevat selgitada ja igapäevaelus paremini hakkama saada.

“Inimestele üldiselt meeldib ju lugeda mingitest saavutustest või edasi minekutest või uutest avastustest või sellest, kus Eesti teadlased või üldse Eesti inimesed on kuskil silma paistnud. Neid lugusid peaks kindlasti avaldama ka mujal, kui kitsastes nišiväljaannetes.” (Jaagand, Lisa 7)

“Minuarust võikski seda harivat ajakirjandust rohkem olla. Mingite asjade mõtestamist võiks rohkem olla. Kasvõi mingid statistika või uuringu asjad. Me kirjutame, aga me ei selgita, miks see nii on. Ja kindlalt on oluline, et need oleksid päevalehtedes, sest tavainimene ei loe tihtipeale horisonti ja neid muid erialaseid väljaandeid.” (Aljas, Lisa 6)

Teaduskommunikatsiooniga seonduv hariv funktsioon ei pea olema suunatud ainult väljapoole vaid ka teadusringkonda sisse. Siin all pean silmas näiteks ülikoolist välja kasvavaid tulevasi teadlasi.

“Sellest just alustada, et miks me uurime selliseid süsteeme, mis on ka otsapidi väga oluline inimese motiveerimiseks. Üldjuhul noor alustav teadlane on palju

motiveeritum, siis kui ta teab, et need asjad leiavad kunagi mingisuguse rakenduse, mingisuguse kasutuse kuskil.” (Järvekülg, Lisa 4)

Teadlaste arvates on teadlase karjääri populariseerimine samaväärselt oluline, kui mistahes teise oma, kuid see nõuab oluliselt pikaajalisemat “reklaami” ning on suunatud kitsalt andekaimatele õpilastele. Ehk kui vaadata teaduse populariseerimise olulisust ühiskonnas, siis näiteks Noorma lähtus asjaolust, et teadlaskonna järelkasvu eest hoolitsemine ei alga mitte üliõpilastest ega doktorantidest vaid juba põhikoolist, see aga nõuab teadlikku avalikkusega suhtlemist põhikooli teadmiste tasandil. Taoline kommunikatsioon on oma teaduskeele diskursuse tasandi tõlkimiselt sootuks erinev teadlastevahelisest või spetsiifilisest populaarteaduslikust diskursusest ning nõuab teadlaselt rolle ja oskusi, mis ei ole tema igapäevatöös ehk spetsiifilises teadusvaldkonnas ehk sugugi kesksed. Küll aga on teadlase igapäevatöö kontekstis oluline oma valdkonna teadlaste järelkasv. Sellest tingitult on tarvilik ka teadlaste rollide paljusus.

Eeskõneleja roll

Nagu intervjuudest välja tuli, näevad teadlased ka endil lasuvat süüd kommunikatsiooniprobleemide tekkimisel. Teadlased on siiani kinni mõtteviisis, et nad on vaid pelgalt oma kitsa distsipliini esindajad. Nad ei näe tihtipeale vajadust oma teadust populariseerida ning puudub lausa oskus oma tegevust sõnastada. See näitab selgelt eeskõneleja rolli puudulikkust. Samuti nähakse ka süüd ülikoolil, kes võiks innustada oma teadlasi teadusest rääkima, põhjendada selle vajalikkust ning õpetada pressiga suhtlemist.

“Ühesõnaga teadlastel endal vajab see asi kõvasti veel parandamist, et teaduses tegutsevad inimesed pidevalt mõtleksid ka selle peale. Et mõtestaks oma tegevust, et miks neid asju vaja on ja ei kaoks liiga palju ära sinna, et teaduslikult on põnev, et uurime mingisuguste asjade looduslikke protsesse, mis niisama võivad huvitavad olla.” (Järvekülg, Lisa 4)

“Ja, ma olen tegelikult isegi mõelnud, et oleks väga kena, kui võtaks ise kellegagi ühendust ja pakuks ise mingit lugu, et populariseerida seda seene teadust näiteks. Aga häda ongi selles, et ei oska kellegagi ühendust võtta.” (Tederloo, Lisa 1)

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste professor (Lauristin, Lisa 3) arvab, et näiteks sotsiaalteaduse valdkonnas on asi viimase kümne aastaga tunduvalt paranenud. Seda näitab fakt, et mitmed sotsiaalteadlased on ise üsna tihedalt ajakirjanduses autoriteks

hakanud. Samas leiab ta siiski, et leidub veel mitmeid murekohti: inimeste teadmiste üle-või alahindamine, kogenematuses tulenev hirm ja oskamatus meediaga suhtlemisel.

“Ma arvan, et teadlased mõnes mõttes ülehindavad inimeste valmisolekut teaduskeelest aru saada. Ja kui nad on kokku põrganud, siis selle arusaamise puudumisega, siis nad jälle teiselt poolt alahindavad. Siis nad hakkavadki pidama inimesi lihtsalt rumalateks, kes ei saagi aru ja kellega ei olegi mõtet rääkida.”
(Lauristin, Lisa 3)

Teaduskommunikatsioonist rääkides on kõige kergemini uudisväärtustatav tulemus, seega ootavad ajakirjanikud, et teadlastel oleks neile ette näidata mingi käega katsutav/silmaga nähtav produkt. Üldiselt see aga nii ei ole. Ajakirjanikud lähtuvad uudisteemade valikul uudisväärtuse kriteeriumidest, mille alla teadusteemasid, mis suuremas osas tegelevad fundamentaaluuringute, väiksemas osas igapäevaelu mõjutavate rakendusuuringutega, paigutada ja vormistada on keeruline. Kui ajakirjanik lähtub teadusteema valikul keskselt uudisväärtusest, näiteks erakordsusest, vätskusest või mõjust, võib juhtuda, et teadusuuringu kontekstis väärtustab ta elemente, mis ei ole uurigus kesksed, kuid on peavoolumeedias uudisväärtuslikud. See n-õ ajakirjandusliku uudisväärtuse ja teadlaskonna poolt nähtuva “uudisväärtuse” lahknevus. See omakorda tingib kitsaskoha teadlase ja ajakirjaniku vahelises kommunikatsioonis, kuna kumbki pool lähtub informatsiooni uudisväärtustamisel erienvatest kriteeriumidest.

“See arusaam, mis on teaduses tähtis, et kui sul on uudis mingisugusest väikesest asjast nagu bakter või täi või natukene naljakast asjast nagu lehm või konn, siis see on ka tõsine teadus. See kohe ei ole sellepärast mingi nali või meelelahutus või huumor. Kuigi inimestele muidugi teevad nalja eriti just sellised mastaabi efektiga asjad, et kui on tegemist sellise hästi pisikese asjaga, siis tundub tähtsusetu. Sellest on nii tavainimesel, kui ka ajakirjanikul raske aru saada.” (Ennet, Lisa 5)

Tihti peale see, et ajakirjanikul pole aega teha korralikku eeltööd ning puudub arusaam taustsüsteemist ning ei mõista, kuhu see teema paigutub, viib välja selleni, et ajakirjanik annab oma kirjutaja rolli ära ning laseb teadlasel terve artikli üle vaadata. Siin on näha ka vastastikuste tööruutide mitte tundmist. Kui ühel poolel on töö tegemiseks kuid või lausa aastaid, siis teisel on selleks ühikuks ainult üks päev.

“Nad tahavad alati üle vaadata, mis on väga hea, sest ma alati saadan neile vaatamiseks, sest ma ei pea ennast väga pädevaks mingites keerulistes asjades kirjutama.” (Aljas, Lisa 6)

Küll aga tekib siin otsene konflikt, et kui palju ja milliseid parandusi siis arvesse võtta? Näiteks eelmise tsitaadi autor just kinnitas, et ta ei tunne ennast pädevalt teadusest kirjutades, seega kui üldiselt on ajakirjanduse tava anda ülevaatamiseks ainult tsitaadid, siis teadusest kirjutades on tema meelest normaalne saata terve artikkel. (Aljas, Lisa 6) Samas aga tekib sellest tema jaoks kohe järgmine probleem:

“Esimene asi kohe alguses kokku leppida, et me teeme küll intervjuu, aga mina olen see, kes loo kirjutab, mitte sina. Kohe alguses leppida kokku, et ma saadan sulle loo küll ülevaatamiseks, aga selle kokku kirjutab ma ise.” (Aljas, Lisa 6)

Novaatori toimetaja leiab, et eelseisev kommunikatsiooniprobleem tuleneb puhtalt ajakirjanikest endist:

“See on ajakirjaniku küsimus ka, et ta oskab sellist asja teadlasele selgelt öelda ja mõista anda, et lugu pole mõtet ümber kirjutada. See jääb nii nagu see jääb.” (Päart, Lisa 8)

Mis puudutab teadusteamade valikut, siis näevad teadlased ja ajakirjanikud ajakirjanike rolli väga erinevalt. Ajakirjanik, kes on informatsiooni vahendaja üldsusele, tunneb ennast teadusteamade valikul väga kindlalt. Ajakirjaniku kui pelgalt informatsiooni vahendaja rolli tajumine peegeldab osaliselt aga stereotüüpsust ajakirjaniku rolli käsitlemises. Ajakirjanduse funktsioonidest lähtudes peaks ajakirjanikul olema ka hariv ning miks mitte teadusajakirjanduse puhul ka valdkonna eestkõneleja roll, näiteks teaduspoliitika või terminoloogilise selgitamise ja lihtsustamise teemadel kaasa rääkimises. See muidugi eeldab sügavat teaduse kui terviküsteemi tundmist.

“Vaatan teadusartiklite andmebaase, mida Eesti teadlased on avaldanud. Kui mulle teema huvi pakub, siis helistan neile ja küsin, kas sellest saaks loo teha.” (Aljas, Lisa 6)

See on ka viide spetsiifilisele huvile ning teadmisele, milles peegeldub teadmine, kuidas käib teadlastel oma töö tulemuste avaldamine – need publikatsioonid, mis tegelikult peegeldavad teadustöö tulemusi ja avastusi ei ilmu pressiteadete ehk juba “tõlgitud” informatsioonina. Seega ka ajakirjanikelt nõuab teaduse kajastamine pisut spetsiifilisemat teadmist, infootsingu oskust ning ka teaduskeele diskursusest välja

lugemise ning seejärel tõlkimise oskust. Sellele viitas oma kogemuste põhjal ka Novaatori toimetaja.

“Indiaanlaste loo puhul lugesin artiklit ja saatsin paar lisaküsimust juurde ja nii see tekkis. Ma küllaltki palju suudan ise juba teadusartiklist kätte saada seda infot, mis mul vaja on.” (Päärt, Lisa 8)

Selgus, et ajakirjanikel väga suur eeldus, et teadlased peavad mõistma kõiksugu erinevaid aspekte nende töö juures. Näiteks arvab ERR-i teadustoimetaja, et teadlased peaksid suutma analüüsida erinevate ajakirjanduslike väljaannete eesmäärke ja nõudmisi teadustekstidele. Toimetaja sõnul ei jõua teadlastele päralt, kui diferentseeritud ajakirjandus on (Ennet, Lisa 5). Siinkohal tekib küsimus, et kui põhjalikult ikkagi peaksid allikad erinevate meediakanalite agendat teadma, eriti arvestades fakti, et enamjaolt lähevad ajakirjanikud teadusuudist tegema väga minimaalsete eelteadmistega. Taoline ootuste väljendus teisele süsteemile on mõneti vastastikune: teadlane eeldab ja ootab, et ajakirjanik hoiaks end pidevalt kursis tema spetsiifilises teadusvaldkonnas toimuvaga, mõistmata, et valdkondi, millega teadusajakirjanik peaks end kursis hoidma, on väga palju; ajakirjanik seevastu eeldab, et teadlane mõistaks ajakirjanduslike väljaannete eesmäärke, tööspeetsiifikaat ning tööruutine. Rollide paljususe eeldusest lähtudes oleks ju tore, et nii ka oleks. Teise poole rolli ja tööspeetsiifikaat tundmine ja teadvustamine võiksid siinkohal olla kommunikatsiooni kitsaskoha leevendamisel abiks, kuid lihtsalt eeldamine, et teadlased tunnevad ja ajakirjanikud teavad vastastiku neid eelmainitud valdkondi, tekitab pigem kommunikatsioonis takistusi.

Stereotüüp

Veel üks probleemne koht on see, et teadlastel on tekkinud kindel negatiivne arusaam massimeedia väljaannete ajakirjanikest. Olgu see siis halva kogemuse või ühiskonna stereotüüpse rollijaotuse tõttu.

“On olnud selliseid huvilisi, kes on otseselt teadusajakirjanikud, tahtnud teha mingit lühikest lugu näiteks TÜ teadusajakirja või üldisele Eesti Teaduse kodulehele. Ja teine rühm on rumalamaid ajakirjanikke, kes töötavad tavalise väljaande jaoks, kas Päevalehe või Postimehe jaoks, kes midagi ei jaga.” (Tedersoo, Lisa 1)

“Kui on tegemist teadusajakirjanikuga, siis ta igapäevaselt puutub kokku teadusuudistega ja temaga on suhteliselt lihtne. Tal ei ole miskisugust kunstilist ambitsiooni. Ta mõtleb nagu teadusajakirjanduse nupukene, mitte et oh, ma teen nüüd

mingisuguse vinge loo, mis omab mingisugust ajakirjanduskunsti väärtust.”
(Järvekülg, Lisa 4)

“Ütlen veelkord et tava ajakirjade/ajalehtede ajakirjanikud ei tea selle teadus poole pealt mitte midagi. Seal peaks olema mõni bakalaureuse tasemel loodusteaduse haridusega inimene, kes on hiljem ajakirjandust juurde õppinud. Kes lihtsalt suudaks otsida ka neid algseid allikaid.” (Tedersoo, Lisa 1)

Teadlastel on arusaam, et ükskõik, mis peavoolumeedia väljaandega tegu ei oleks, on kõik orienteeritud müüginumbrite kasvule. Teadlaste jaoks tähendab see, et ka nende tõsistest teadusteemadest kirjutades üritatakse püüda sensatsiooni. Mis aga tegelikult võib olla juba varem mainitud ajakirjanike ja teadlaste erinevad vaatenurgad uudisväärtustamisele. Selle jaoks aga nopitakse teadustööst välja ajakirjanikule kõige “mahlakamana” tunduvad faktid ning neid üheks tervikuks kokku pannes kaob teadustöö tegelik eesmärk ning esitatakse teadlaste arvates väärinfot. Selles peegeldub taas vajadus oskuse järele, millega osataks lugeda spetsiifilist teaduspublikatsiooni ning vajadust tunda teadusvaldkonna laiemat konteksti – varasemaid uuringuid, avastuste tähtsust teistega võrreldes jne.

“Nad teevad loo sellest, mida tegelikult ei ole. Seda on teinekord lihtsalt endal vastik lugeda, et kuidas seal on lihtsalt midagi kokku vassitud.” (Järvekülg, Lisa 4)

“Teadust püütakse serveerida mingisuguste niisuguste põnevate avastustena. Aga tegelikult ega teaduses niisuguseid suuri põnevaid avastusi juhtub haruharva. Aga teadlaste igapäevases töös, see mida teadlased teevad ühiskonna jaoks, majanduse jaoks, kogu see innovatsiooni teema, kuidas see on teadusega seotus. Miks üldse teadus on tänapäeva ühiskonnas tähtis jne? See kõik jääb sageli ajakirjanikele üsna arusaamatuks.” (Lauristin, Lisa 3)

Samuti on ka ajakirjanikel kinnistunud arusaamad teadlaste identiteedist ja rollidest.

“(Teadlasetele) tuleb ikka delikaatsemalt läheneda. See on selline viga, et kohe püssist ei tule neid asju. Peab ikka mõtlemisaega andma./.../Teatav valmidus kohe midagi arvata on teadlastel tihti peale selline tõrksam” (Ennet, Lisa 5)

Intervjuudest kumas läbi, et ajakirjanikel on juba eeldus, et teadlased suhtuvad neisse negatiivselt ning ei ole alati intervjuud andma. Ajakirjanike suhtumisest kõlas, et see on ka üks põhjuseid, miks teadusteema kajastamine ei ole nende esmase uudisteemade valikute seas. Eelarvamusega suhtumine teise poole töösse ning töörutiinidesse paistab läbivalt olema takistav tegur ladusas kommunikatsioonis.

“Ta eeldabki, et ma tulen sinna ja ma olen selle teema kohta 20 teadusartiklit läbi lugenud. Ta eeldab minust natukene rohkem. Ma olen tavaline päevalehe ajakirjanik. Nad eeldavad, et kui ma teen sellest lugu, siis see on mu nädala ainus lugu ja see on mu kõige olulisem ja tegelengi ainult sellega.” (Aljas, Lisa 6)

Ajakirjanike sõnul tekib kohati tunne, et teadlased ei vajagi peavoolumeediat kui platvormi. Nende platvormiks on akadeemilised ajakirjad, kus enda teadusest rääkimine on väga prestiižne ning kus ei tehta liigseid lihtsustusi või moonutusi.

Usalduse puudumine

Nagu ma teooria peatükis välja tõin, ei saa kommunikatsioon kahe erineva rolliga osapool vahel sujuda, kui ei ole usaldust. Ühestki intervjuust ei selgunud nagu poleks ajakirjanikel teadlaste vastu usaldust. Pigem vastupidi, teadlasi peetakse väga asjatundlikeks ja ausateks. Teadlaste sõnades ei tavatseta kahelda. See peegeldab osaliselt asjaolu, et teadust kui süsteemi kiputakse hindama institutsiooni tasandil legitiimseks, sest puuduvad sügavamad taustateadmised ning ka konkureeriv kriitiline arvamus. Näiteks tähendab see, et nii teadlaskonna kui meediaruumi suhtelise väiksuse tõttu ei ole sageli võimalik küsida sama teadusvaldkonna teistelt uurijatelt kommentaari või laiemat konteksti, sest teisi sama valdkonna uurijaid väljast poolt vastavat uurimiserühma ei pruugigi olla. Samuti on probleemiks ajakirjanike, iseäranis päevalehtede ajakirjanike teadusvaldkonnas spetsiifilisemate teadmiste puudumine, kuna puudub aeg sügavamaks valdkonna tundmaõppimiseks ning teadussaavutuse hindamiseks selles kontekstis. Ehk, et osaliselt on probleem usaldamatuses, osalt aga ka liigeses usalduses, mis on tingitud teadmiste pinnapealsusest. Pigem isegi hinnatakse seda, et teadlased ei armasta kommenteerida, kui neilt küsitakse üldeksperitiisi teatud teema kohta, milles nad endi meeles niivõrd pädevad ei ole. Ajakirjanikud on aru saanud, et teadlased räägivad vaid siis, kui nad tunnevad ennast omal teemal väga asjatundjana. Kahjuks aga ei saa seda väita vastupidiselt. Eriti eredalt kirjeldab usaldust ajakirjanike vastu Tartu Ülikooli füüsik ja tehnikateadlane:

“Oleme kindlasti õppinud, et ajakirjanikke usaldada ei saa. Selles mõttes, et see on nagu seal arreteerimisel, et kõik mis sa ütled võib sinu vastu kasutada ehk siis peab suu kogu aeg võimalikult kinni hoidma ja rääkima ainult neid asju mis tohib kirjutada, see tähendab et ajakirjanik ei ole kindalt sõber, kellega saab asju arutada.” (Noorma, Lisa 2)

Eelarvamus või –hoiak, mis peegeldab vastastikust usaldamatust on üks aspekt, mis takistab kahe süsteemi ehk teadlaste ja ajakirjanike kommunikatsiooni.

Analüüs näitab, et põhilist usaldamatust tekitab ikkagi see, et ajakirjanduslik- ja teadusdiskursus on nii erinevad, et teksti tõlkimisel ühest teise tuleb läbi viia suuri muudatusi. Kuid see ei ole ainus. Näiteks leiab eelnimetatud teadlane, et kui teadlasel on mõne ajakirjanikuga sõbralik suhe, siis ei saa sellise suhtumisega olla ülejäänud ajakirjanike suhtes:

“Ühest küljest ei tea nad kosmosest mitte midagi, nad ei ole kursis meie projekti varasemate asjadega. Teisest küljest neil puudub igasugune respekt meie suhtes. See on nende jaoks lihtsalt üks pooletunnine afäär saada siit lihtsalt üks võimalikult selline intrigeeriv info kätte ja nad otsivadki seda. Mitte seda, et kuidagi õilsalt-võimalikult hästi kajastada seda lugu.” (Noorma, Lisa 2)

Küll on intervjuu põhjal on raske välja tuua, kas mõeldi konkreetset juhtumit, või on see eelhoiakust lähtuv suhtumine.

Samuti tekitab teadlastes usaldamatust ajakirjanike suhtumine teha intervjuu näiteks telefoni teel:

“See intervjuu oli telefoni teel, ei viitsinud isegi kohale tulla.” (Tedersoo, Lisa 1)

Ehkki eelnevale kommentaarile jätkuks öeldes võib täiendavalt öelda, et see teatav eelhoiak on kujunenud siiski reaalsete kogemuste põhjal ajakirjanikega suhtlemisel. See väljendab ajakirjanike poolt vaadatuna teadvustamata probleemi, et teadlastega suhtlemisel on vaja varuda aega, suhtuda kommunikatsiooniprotsessi erinevates etappides iseäranis suure tähelepanu, lugupidamise ja täpsusega. Sealjuures on tarvilik näiteks selgitustöö, miks intervjuu toimub telefonitsi, mitte näost-näku – asjaolu, et ajakirjanikul on väga suur ajasurve ning sageli ei ole võimalik ei ajaliselt ega rahaliselt teise linna sõitmine jne. See omakorda viitab vähesele vastastikele tööruutide tundmisele. Kui teadlasele jääb mõistetamatuks, miks tema teadustööst sedavõrd vähe ja pealiskaudselt lugu peetakse, siis ajakirjanik ei pruugi mõista, et tema tööruutid pole teadlasele mõistetavad. Samal ajal ei pruugi ajakirjanik mõista, miks ühe termini asemel üldistava mõiste kasutamine või keerukas ja ajakirjanduslikku tarbeteksti sobimatu lausekonstruktsioon on teadlasele ülioluline. Vastastikune tööruutide vähene tundmine on üks põhjus, mis tekitab kahe süsteemi vahel kommunikatsiooniprobleeme.

Kuna teadlaste jaoks on see nende teaduse leid või avastus üldiselt aastate pikkuse uurimise ja töö tulemus, siis nad eeldavad et sellesse ka suhtutakse vastavalt. Nad ei

näe enda “uudist” võrdväärseks igapäevases maailmas toimuvaga, mis sest et sellel kõigel ümbritseval võib ajakirjaniku jaoks palju suurem uudisväärtuslikkus olla. Kuna nende teadus on nende “laps”, siis eeldavad nad ka kõigilt teistelt sellekohast suhtumist:

“Kui meil on juba see ambitsioon, et peab teaduslikult korrektne olema, siis tuleb võtta rohkem aega ka selle jaoks. Sellise ajakirjandusliku tüki hind võiks olla kõrgem selles ajakirjanike maailmas. See eeldab natukene ilmselt rohkem tööd, kui et on mingi selline kõigile arusaadav teema.” (Järvekülg, Lisa 4)

Materjaliteadlane leiab, et teadusartikkel ei tohiks olla asi, mida kirjutatakse kokku kui “mingisugust moonutatud jama”, lihtsalt sellepärast, et saada linnukest kirja:

“Positiivne kukub see asi välja siis, kui ajakirjanikul on aega, mida kulutada. On aega, et kohale tulla ja üritada aru saada.” (Järvekülg, Lisa 4)

Ajakirjanikud nõustuvad, et päevalehtede töötempo jätab ebaõiglaselt vähe aega eeltööd teha ja teemadesse süveneda. Kõik intervjuueeritavad leidsid, et kuna teadus on valdkond, mis jääb enamustele pigem kaugeks ja võõraks, siis nõuaks sellest kirjutamine tegelikult teistest teemadest rohkem aega ja tähelepanu:

“Sul pole lihtsalt aega, sa ei jõua süveneda./.../ Sa ise tahaks teha pikemalt, aga no meil ülemus paneb plaani paika ja ütleb, et ma tahan sult homseks lugu. Ja sa ei jõua selle teadlasega piisavalt koostööd teha.” (Aljas, Lisa 6)

Aeg on üks tegur, mille “tajumine” on ilmselgelt teadlase rollist ja ajakirjaniku rollist lähtuvalt erinev. Kui teadlasel on ajalised rütmid näiteks uuringu tegemiseks ja publitseerimiseks kuid ja aastaid pikad, siis ajakirjanikul, lähtuvalt väljaandest on n-ö uuringu ehk eeltöö tegemiseks ja publitseerimiseks ehk tekstitoimetuslikuks ja avaldamiseelseks tööks aega päev, nädalalehe või kuukirja puhul vastavalt nädal või kuu, mis on oluliselt lühema toimetusliku tsükliga rutiinid. Teadmata vastastiku nende rutiinide spetsiifikat ehk tundmata vastastiku teadlaste ja ajakirjaniku tööprofiilidest tulenevat ajaraamistikku tekivadki kommunikatsioonis kitsaskohad.

Tartu Ülikooli sotsiaalteadlane rõhutas aga eriti, kui tähtis on eeltöö ja korralikult ette valmistatud intervjuu:

“Tõepoolest kui on tegemist selliste teaduslike asjadega, kus võib olla peidus midagi väga huvitavat, mis alguses nende võõrsõnade ja kogu nende numbrite tagant üldse välja ei paista, siis püüdes selle teadlasega rääkides leida sellised küsimused, mis oleks sellele teadlasele nii huvitavad, et tema ise tahaks ka lahti seletada oma asju.

Kindlasti mitte kas küsimusi ja stiilis “rääkige nüüd mis te siin teete”. Tegelikult üsna palju ettevalmistustööd aitab neid küsimusi leida.” (Lauristin, Lisa 3)

“Sa pead valdkonda õppima tundma õppima. Keegi pole sündinud tark.” (Päärt, Lisa 8)

Loomulikult leidub ka lihtsamaid teadusvaldkondi nagu näiteks sotsiaalteadused, kus teadlased räägivad enam-vähem samadest asjadest, mis ajakirjanik ehk teemad on ühiskonda lähemalt puudutavad ning ka rakendusliku loomuga. Aga keerulisemad teemad nagu keemia, füüsika või geneetika nõuavad suurt ettevalmistust. Tihtipeale peidavad ajakirjanikud enda rumaluse fakti taha, et nad peavad küsima küsimusi kui kõige “lollim” lehelugeja, kuid sellegi poolest tuleb nõrk eeltöö välja ja ajakirjanik võib teadlase silmas rumalasse olukorda jääda. Taaskord olukord, mis õõnestab ajakirjanike usaldusväarsust teadlaste silmis.

Ajakirjanike kiirest töötempoist tuleneb veel üks murekoht. Nimelt on nii teadlased, kui ka ajakirjanikud ühel meelel, et teadusartiklite puhul tasub ajakirjanduse organisatsioonikultuurist ja töörutiinidest lähtuv nõ kirjutamata seadus, mis ütleb, et allikale saadetakse üle vaatamiseks ainult tsitaadid, kõrvale lükata. Ükskõik kui palju ajakirjanikud enda kirjutatavaid artikleid ainuüksi enda loominguks ei pea, ei taha nad neid kirjutades eksida. Seega mõistavad nad teksti viimistlemisel koostöö vajadust teadlasega. Küll aga ei pruugi see alati õnnestuda:

“Kui sa kirjutad teadusest, siis oleks normaalne tegelikult saata terve artikkel ülevaatamiseks. Probleem on aga selles, et sa sageli lihtsalt ei jõua. Hakkad hommikul kirjutama ja see peab minema sul järgmise päeva lehte ja selleks ajaks, kui sa selle lõpuks valmis saad on kell juba viis, aga siis sa pead andma toimetajale ära ja teadlane ei jõua üle vaadata.” (Aljas, Lisa 6)

Autorsuse küsimust antud töö empiirilise materjali kogumisel otseselt ei puudutatud, kuid see on kaudselt väljaloetav. Eelmainitud turumajanduslikust loogikast lähtuv teadustegevusest avalikkuse teavitamine eeldab, et teadussaavutus muidugi on autorsuse aspektist teadlase omand, kuid kelle omand on sellest teavitamine? Kas ajakirjanik, töötades avalikkuse ehk piltlikult öeldes teadustöö tellija ehk maksumaksja huvides, peaks omama ligipääsu sellele informatsioonile, mille autorsus kuulub küll teadlasele, kuid millest teavitamine on “lahtise omandiga”? See võiks olla arutelukoht edasistes, spetsiifiliselt autorsuse problemaatikasse süüvivas töös.

5.2 Ekspertdiskursuse tõlkimine

Teadusdiskursuse tõlkimisel ajakirjanduslikku diskursusesse on ajakirjanikul tõlkija roll. Ajakirjanik peab olema teadlaste maailma ja seal kasutatava teaduskeelee vahendaja tavalisele lehelugejale, televaatajale või raadiokuulajale, kelle jaoks on teadusdiskursuses kasutatavad terminid tihtipeale arusaamatud, uuringute läbiviimine ettekujutlematu ning probleemistik mitte mõistetav. Tartu Ülikooli sotsiaalteadlase sõnul peab ajakirjanik, selleks, et olla tõlk, oskama mõlemat keelt:

“Kui sa tõlgid inglise keelest eesti keelde, siis ei ole ju mõeldav, et sa inglise keelt ei oska.” (Lauristin, Lisa 3)

Ka Tartu Ülikooli mükoloogi sõnul on väga oluline, et ajakirjanik tunneks põhjalikult kirjutatava teema valdkonda.

“Ajalehed võiksid palgata kasvõi poole kohaga mingi inimese, kes asjadest jagab, sest noh näiteks sporti ju ikkagi vist kajastavad need ajakirjanikud, kes on sügaval spordi sees, mitte mingi suvaline ei tule seda tegema. Seal on väga tugevalt väljakujunenud nišš. Aga tundub et teaduses ei ole.” (Tedersoo, Lisa 1)

Ajakirjanikud näevad aga spetsialiseerunud ajakirjanike teist poolt, mis ei pruugi üldist mitmekesisust arvestades sugugi kasuks tulla ning seab ajakirjanduse objektiivsuse kahtluse alla.

“Sageli on see, et nii teadusest või ükskõik, mis teemast võiks olla mitu inimest, kes kirjutaks, sest me võime ju mõelda selle peale, et ta (teadusajakirjanik) on väga objektiivne, aga teine asi on reaalsus. Ütleme, et sa oled kuskil 20 aastase töökogemusega teadusajakirjanik, siis sul on ikka mingisugused omad valdkonnad, mida sa pooldad. Seega sa võidki olla mingi asja suhtes väga skeptiline. Samas aga kui tuleb keegi värske peale, kes ka sellest asjast kirjutab, aga natukene teise nurga all, siis see mitmekesisus püsib. Kui ainult üks inimene kogu aeg ühe teemaga tegeleb, siis ma arvan et see läheb liiga subjektiivseks.” (Aljas, Lisa 6)

“See võib lehelugejale ka väga hea tulemuse anda, kui uus ja säravate silmadega inimene innukalt teeb mingi toreda loo mingist täiesti uuest vaatevinklist.” (Päärt, Lisa 8)

Ajakirjanik lähtub ühest diskursusest teise tõlkimisel uudisfaktoritest, mis on lihtsalt öeldes inimestele olulised faktorid. See tähendab, et uudisfaktorid on määratud just auditooriumi infotöötlust silmas pidades – inimese psühholoogia on eraldanud meie jaoks huvitavad ebahuvitavatest teemadest või sündmustest. Intervjuudest tuleb

tugevalt välja, kuidas teadlane ei pea ennast kunagi tavalugejaks. Ühest diskursusest teise tõlkimisel on peamiseks kitsaskohaks juba eelmainitud erinev vaatepunkt uudisväärtustamisele ning ajakirjanike pinnapealseks jääv teadmistepagas teadusvaldkonnas.

“Me ei teadnud seda, et me peame mõtlema selles kontekstis, kuidas seda tuleb lugejale või kuulajale või vaatajatele esitada. Ja me ei mõelnud ka sisulise poole pealt siis läbi sisulisi vastuseid neile küsimustele, mis siis tegelikult on ajakirjanike arvates kõige olulisemad.” (Noorma, Lisa 2)

Olenemata sellest, et teadlased peavad teiste uudisteemade juures ilmselt tähtsaks samu uudiskriteeriume, mida peetakse teadusuudiste juures, on ajakirjanikud veendunud, et nad ei suuda teadusuudiseid tavalugeja seisukohast vaadata. Teadlased on harjunud presenteerima oma materjali teistele teadlastele, kellele ei pea selgitama lahti põhimõisteid, kes teavad keerulisi akadeemilisi termineid une pealt ning oskavad ise tuua seoseid igapäevaeluga. Seega neil ei ole olnud vajadustki mõtestada, kuidas tavalugeja nende teksti võiks suhtuda.

Ajakirjanikud aga lausa peavad suutma end panna tavalugeja kingadesse. Isegi kui nad ise võib-olla keerulisest tekstist aru saavad, arvestavad nad siiski oma igapäevatöös n-ö "tavalise eestlasega", kelleni keerulise teadustekstiga ei jõua.

“Nad ei suuda mõista, et ma peangi lolle küsimusi küsimusi. Kui ma küsin selliseid väga lihtlabaseid küsimusi, siis see ei tähenda, et ma olen ise idioot vaid ma pean selle asja lihtsaks tegema, sest lugejal võib samasugune küsimus tekkida. /.../ Nad ei suuda tavainimese tasandile tulla.” (Aljas, Lisa 6)

Ajakirjanikud sooviksid, et ka teadlased saaksid aru, kes on ajalehe tüüpiline lugejaskond - need niiöelda lihtsad inimesed, kes sellest valdkonnast võib-olla alles esimest korda kuulavad. Teadlane aga ei suuda ennast tihti oma teemast distantseerida, sest tegeledes sellega igapäevaselt, on temaatika nende jaoks lihtne ja loogiline, ning raske on mõista, millised võiksid olla ajakirjaniku või lehelugeja taustteadmised. Teadlased teatud mõttes ülehindavad inimeste võimekust ja valmisolekut teaduskeelest aru saada.

“Üks on see, mida meie tahame öelda, mis on meie jaoks tähtsad punktid. Me vormistame sellest pressiteate. Ja siis ajakirjanik vaatab seda ja keerab selle täiesti uude võtmesse vastavalt sellele, mis tema arvates kõige suuremat huvi pakub lugejale. Ja nüüd kui meie esialgset pressiteadet või informatsioonipaketti kokku pannes ei

mõista seda, kuhu ajakirjanik selle keerab, siis tegelikult see lõpptulemus kindlalt ei vasta meie ootustele.” (Noorma, Lisa 2)

Teaduskeele keerukusest tulenebki ühest diskursusest tõlkimise kõige suurem murekoht. Selleks on nimelt lihtsustamine. Teadlased küll mõistavad, et ajakirjanik ei saagi kogu teema keerukust, erandeid ja reegleid kaasata - selle jaoks on juba teadustöö, mitte ajaleheartikkel, kuid sõnu tuleks kasutada siiski nende õiges tähenduses. Teadlaste jaoks võib ainuüksi ühe sõna kergelt ebatäpne tõlgendus või asjade üldistamine tähendada ranget viga.

“Teadusmaailmas on see, et kui me ise tihtipeale kasutame võõrsõnu sünonüümina, siis teadusmaailmas on üks konkreetne sõna ja neile pole sünonüümi. Siis nad ongi hästi pahased, kui sa selle ära vahetad.” (Aljas, Lisa 6)

Kui ajakirjanikud kasutavad lihtsustamist ja üldistamist peamiselt tavalugeja huve silmas pidades, siis teadlased ei leia, et see kaaluks üles teadusliku korrektsuse.

“Mingisugusel juhul ei saa teha mingit sõna asendust, et sulle (ajakirjanikule) võib tunduda, et see on kõik ok, aga teadlasel tekib see tõrge, et sealt võib see korrektsus ära kaduda. Või ka täitsa vääraks minna.” (Järvekülg, Lisa 4)

Tartu Ülikooli materjaliteadlane leiab ka, et tihtipeale tegelikult teadlased mõtlevad enne ajakirjanikega rääkimist läbi ning sõnastavad ajakirjanikele oma laused täpselt nii, kuidas on võimalikult lihtne, kuid samas korrektne:

“Kui teadlane on võimeline enamvähem ära sõnastama need asjad, siis teiselt poolt on vastu vaja ka seda, et sealt enam lihtsustada ei tohi.” (Järvekülg, Lisa 4)

Siinkohal tekib jälle küsimus, et kas teadlane ikka reaalselt mõistab, kui palju on vaja lihtsustada ühest diskursusest teise tõlkimisel ning kas see tema mõistes lihtsustus sobib ka ajakirjanduslikku vormi?

Teadlastele tuleb tihti negatiivse üllatusena ajakirjanike kirjutatud artiklite üldine tonaalsus ja rõhuasetus. Liiga tihti korjavad ajakirjanikud intervjuudest ülesse teadlaste jaoks ootamatuid ja üldse mitte rõhutamist vajavaid fakte. Siit koorub välja teine väga suur probleemiallikas teaduse vahendamisel - kontekstist välja rebimine. Ajakirjanikud nimetavad seda mingi kindla aspekti uudisväärtustamiseks, aga teadlased hoopis vale asja rõhutamiseks. Midagi nagu ei olekski valesti, kuid teadlastele ei meeldi. Järjekordne näide, et üksteise diskursusi ei mõisteta.

“Haaratakse kinni mingisugustest välispidi efektsetest asjadest, aga teaduses tavaliselt asi ei ole väliselt väga efektne. Püütakse teha ka mingisugust müügiartiklit.

Tekitatakse sensatsiooni mingi asja ümber, mis pärast võib üldse osutuda võibolla mingiks vahepealseks, ekslikuks, alles hüpoteetiliseks.” (Lauristin, Lisa 3)

Ajakirjanikud aga tunnevad, et nad peavad paratamatult valima mingi fookuse, millele keskenduda, sest kui hakata teadusteema puhul kajastama kõiki nüansse, jääks ajaleheruumist väheseks. Nüanss, millele keskendutakse on aga tihti see, mida just ajakirjanikud kõige uudisväärtuslikumaks peavad.

Teadlased näevad selles puhtalt müügiartikli suurendamise nippi. Intervjuudest tuli välja, et teadlaste arvates keskendub peavoolumeedia põhiliselt inimeste intrigeerimisele ja skandaalide tekitamisele (Noorma, Lisa 2). Teadlased võtavad seda juba kui paratamatust. Aga mitte paratamatust, millega peaks leppima vaid paratamatust, millega kontakti tuleb igal juhul vältida. Ajakirjanikke eriti ei usaldata ning julgetakse rääkida vaid neid asju, mida tohib kirjutada.

“Kui praegu sellist suhtlemist silmas pidada, siis ärgu üldse suhelgu meediaga. Siis ei topita sulle sõnu suhu, sest näiteks selles antud artiklis oli päris palju lauseid pandud jutumärkidesse, mis sisuliselt viitab minu tsitaadile. Aga ma pole kunagi ühtegi asja sellisel kujul öelnud. Need on täiesti, kas kontekstist välja rebitud või moonutatud laused” (Tedersoo, Lisa 1)

Siinkohal on viidatud juba mitte ainult kontekstist välja rebimisele, vaid tsitaatide moonutamisele, mis on rangelt ajakirjanduseetika vastane. Tegu võib olla küll ainult käesoleva teadlase ühekordse juhtumiga, kuna päris sellist probleemi üheski teisest intervjuust välja ei tulnud. Siiski aitab ka selline ühekordne juhtum kaasa veel suuremale lõhenemisele ajakirjanike ja teadlaste diskursuste vahel.

Ühest diskursusest teise tõlkimisel tekivate probleemide lahendamiseks on soovitusi erinevaid. Üks, milles ollakse ühel meelel on see, et hea teadusartikli ilmuniseks peab ajakirjaniku ja teadlase vahel käima pidev dialoog. Nimelt on enamus teadlased arvamusel, et korrektse teadusartikli kirjutamiseks peab võtma teadlast kui kaasautorit.

“Selle asja juures peavad teadlane ja ajakirjanik olema partnerid. Kui tuua mingeid elulisi võrdlusi...neid on vaja tuua kindlasti, aga seda ei peaks tooma ajakirjanik üksinda.” (Järvekülg, Lisa 4)

Teadlased eeldavad ja ootavad, et ajakirjanikud pühendavad artiklile aega. Seda nii intervjuu toimumise pikkuse ja põhjalikkuse mõttes kui ka hilisema kirjutamise ja analüüsi puhul. Nad küll mõistavad, et ajakirjanikud ei saagi kõigest samamoodi aru

saada, kuid leiavad et loo kirjutamise seisukohalt olulisi detaile tuleb nii kaua küsida ja uurida kuni see ajakirjaniku jaoks selge on. Ükskõik kui kaua see aega ka ei võtaks. Kui peale pikka pingutust ikka hästi mõtet sõnadesse ei oska panna, peaks aga jällegi pöörduma teadlase kui "kaasautori" poole:

"...Kui sa üritad edasi anda mingisuguse teadusliku avastuse sisu või mis läbimurre on saavutatud, siis on selge, et sellest asjast on keeruline aru saada, aga siis võib lasta kas või need paar lauset selles artikklis sõnastada sellel teadlasel./.../Dialog peab käima edasi-tagasi nii kaua kuni mõlemad pooled on rahul." (Järvekülg, Lisa 4)

Nagu näha, siis ootavad teadlased, et ajakirjanduslik materjal pendeldaks ajakirjaniku ja teadlase vahel, sealjuures sellele kuluvat aega ebaoluliseks pidades.

Samuti ei ole nii, et kuna ajakirjanik on tõlk, on terve tõlketöö tema teha. Sellisel juhul tulebki tõlge täpselt selline nagu ajakirjanik seda soovib. Ka teadlane saab tõlkimisprotsessi panustada. Selle kõige kergemaks viisiks on läbi mõtestada oma teema ning anda info edasi ajakirjanikule võimalikult lihtsal ja konkreetset viisil, sest mitte igaüks ei pruugi keerulistest tabelitest aru saada.

"Ajakirjanikud ei oska numbritega sagedasti midagi peale hakata või tõlgendavad need küllalt suvaliselt. Ja seetõttu on tarvis, et oleks uurija poolne niiöelda numbrit ja tulemuste esitus ja tõlgendus piisavalt selge ja arusaadav. Ja loota seda, et üks ajakirjanik ise mingist tabelist midagi välja loeb, see on väga väheste ajakirjanike puhul nii." (Lauristin, Lisa 3)

Lauristin saab teadlasena aru, kui oluline on tulemuste selge esitamine, kuid ta on ka erandlik näide, kuna omab nii teadlase kui ühiskonnategelasena väga suurt isiklikku kogemust meediaga. Kui oleks rohkem teadlasi, kes oma tulemusi selgemini esitaks, oleks ajakirjanikel ka vähem probleemi selle diskursuse tõlgendamisel.

"Ma võin saata küll (teadlasele lugu üle vaadata), et ei tuleks mingisuguseid lolle vigu ja apsusid sisse. Aga siin peab nagu hästi konkreetset ütlema, et parandan ainult vigu, sest mul on mõned kogemused, kus inimene on võtnud ja terve artikli ümber kirjutanud nagu oma arvamuse järgi, kuidas see peaks välja nägema, kuid ajakirjandusest ei tea ta kahjuks mitte midagi." (Päärt, Lisa 8)

Tihti on vigade parandused lõppenud teadlastele ebameeldivalt. Nad on veetnud tunde parandades artiklis nii lause ülesehitust kui ka loo struktuuri, kuid ajakirjanik on loos lõppkokkuvõttes muutnud ainult faktivigu, sest ajakirjanikud on arvamusel, et neile

peaks kogu protsessi juures rohkem õigust jääma. Lõppude lõpuks on teaduskommunikatsiooni tulemusena valmiv artikkel siiski ajakirjaniku intellektuaalne omand ja kirjutatud selleks, et seda loetaks. Seepärast üritab ajakirjanik paratamatult seda võimalikult huvitavalt ja tähelepanuväärselt esitada, sealjuures silmas pidades ka seda, et poleks häbi artiklit ka oma nime all esitada.

6. Järeldused ja diskussioon

Käesoleva bakalaureusetöö peamine eesmärk on kaardistada teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud kommunikatsiooniprobleemid teadusteamade kajastamisel ning anda ülevaade võimalikest lahendusvariantidest, mida kumbki osapool näeb teaduskommunikatsiooni protsessis tekkivate tõlgendusprobleemide ära hoidmiseks. Järelduste peatükk esitatakse uurimusküsimuste kaupa.

6.1 Järeldused

1) Millised probleemid esinevad teaduse kajastamisel ajakirjanduses?

- Teadusdiskursuse tõlkimisel ajakirjanduslikku diskursusesse lihtsustatakse, ümardatakse ja tõstetakse esile asju lähtuvalt ajakirjanduslikust diskursusest. Seeläbi võib sisu saada moonutatud või omandada hoopis vääratähenduse. Tihtipeale tuleb ette, et artiklid ilmuvad faktivigadega ning hüpoteesidest räägitakse kui faktidest.
- Teadlastel puudub oskus ja tahe olla oma valdkonna eeskõneleja.
- Vastastikuste rollide mitte tundmisest suhtutakse üksteise eelarvamustega, mis pärsib usalduse teket.
- Osapoolte tööruutide ajalisest erinevusest tingituna on koostöö raskendatud.

2) Millest need tingitud on?

- Teadlaste hulgas on näha mõtteviisi, mille kohaselt on teadlase ülesanne vaid uurida kitsalt oma distsipliini raames. Uuringutest ja avastustest teavitamist ei tajuta teadlase rolli juurde kuuluvaks. Paralleelselt teadlase, kui uurija ning teadusest teavitaja rollid on erinevad ning selles peegeldubki rollide paljus, mille mitte mõistmisest ning omandamisest on probleemid tingitud.

- Teadlase soov “oma liistude juurde jääda” viitab stereotüüpsele lähenemisele, milles teadlast nähakse kitsalt teaduse tegijana, uurijana, kuid mitte oma valdkonna eestkõnelejana.
- Teadlastel puudub oskus oma teadust mõtestada ja oma tegevust sõnastada nii, et teemast mitte teadjad ka seda mõistaks. See näitab selgelt eestkõneleja rolli puudulikkust.
- Eelneva halva kogemuse või ühiskonna stereotüüpse rollijaotuse tõttu on teadlastel tekkinud negatiivne arusaam massimeedia väljaannete ajakirjanikest. See aga omakorda pärsib usalduse tekkimist.
- Teadlane eeldab ja ootab, et ajakirjanik hoiaks end pidevalt kursis tema spetsiifilises teadusvaldkonnas toimuvaga, mõistmata, et valdkondi, millega teadusajakirjanik peaks end kursis hoidma, on väga palju. Ajakirjanik seevastu eeldab, et teadlane mõistaks ajakirjanduslike väljaannete eesmäärke, tööspetsiifikat ning töörutiine.
- Kuna teadlane ei suuda ennast distantseerida oma teadustööst, siis kipub ta teatud mõttes ülehindama inimeste võimekust ja valmisolekut teaduskeelest aru saada.
- See, et ajakirjanduslik- ja teadusdiskursus on nii erinevad, et teksti tõlkimisel ühest teise tuleb läbi viia suuri muudatusi, tekitab põhilist usaldamatust.
- Kommunikatsiooniprobleemid tekivad, kuna ei tunta üksteise rutiinide spetsiifikat ehk ei tunta vastastiku teadlaste ja ajakirjaniku tööprofiilidest tulenevat ajaraamistikku.
- Ajakirjanikul võib puudu jääda valdkonnaspetsiifilistest teadmistest, teisalt võivad valdkonnaspetsiifilised terminid olla tarbetult keerulised ning nende asendamine ajakirjanduslikus tarbetekstis võivad tunduda teadlasele väärad, kuid ei pruugi olla sisuliselt valed.
- Ajakirjanikud lähtuvad uudisteemade valikul uudisväärtuse kriteeriumidest, mis tähendab, et teadusuuringu kontekstis väärtustab ta elemente, mis ei ole uurigus kesksed, kuid on peavoolumeedias uudisväärtuslikud.
- Teadusest põhjalikema teadmiste puudumisel ei suuda ajakirjanik võtta teadusajakirjanduse eestkõneleja rolli.

- Osapoolte tööruutide ajalisest erinevusest ning selle mitte mõistmisest tingituna jääb teadlasele mõistetamatuks, miks tema teadustööst sedavõrd vähe ja pealiskaudselt lugu peetakse.

3) Milliseid lahendusi näevad osapooled teaduse kajastamisel tekkivate kommunikatsioonihäirete lahendamiseks?

Peamiseks kommunikatsioonihäirete lahenduseks või õigemini ära hoidmiseks näevad mõlemad osapooled tihedamat suhtlust ajakirjanike ja teadlaste vahel. Teadusteamade vahendamise kompleksuse tõttu leiti, et pidev dialoog ajakirjaniku ja allika (teadlase) vahel on tunduvalt olulisem, kui paljude muude teemade kajastamisel. Nagu ka pidev suhtlus on pigem kommunikatsioonihäirete ennetamiseks, kui lahendamiseks, siis on ka välja pakutud lahendused pigem ennetavas vormis.

- Ajakirjanikud peaksid omale ennekoike sisuliselt selgeks tegema, mis on üldse teaduspõhisus. Samuti aitab teadusmaailma mõistmisele kaasa teadlastega suhtlus väljaspool tööd.
- Ajakirjanikel peaks olema kirjutatava teema erialane haridus või nad peaksid olema üleüldiselt teaduse alal asjatundjad.
- Ajakirjanikud peaksid tegema tõsist eeltööd ning võtma aega süveneda teemasse.
- Ajakirjanikud peaksid võtma teadlast kui kaasautorit, kes aitab sõnastada ning täpseid võrdlusi tuua.
- Teadlased peaksid mõtestama oma tegevust ning tegema omale selgeks, miks on vaja oma teadustööst rääkida, miks see peaks inimestele korda minema.
- Teadlased peaksid suutma ette näha olukordi meediaga suhtlemisel. Seal hulgas looma seoseid tavainimese ja oma teadustöö vahel.
- Teadlased peaksid valmistama oma informatsiooni ette võimalikult lihtsalt ja arusaadavalt. Eriti mis puudutab numbreid ja muid tulemusi.
- Teadlased peaksid aru saama, et meediaga suhtlemine on laiemas plaanis oluline ning seega suhtlema ajakirjanikega aktiivsemalt.

6.2 Diskussioon

Antud bakalaureusetöö tulemusena ilmnes, et teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud kommunikatsiooniprobleemid teadusteemade kajastamisel on võrdlemisi kompleksed ning tingitud väga erinevatest faktoritest. Enamuste puhul peab möönma, et head lahendust ei leidugi. Küll aga valisin ma ühe, mis on kõige reaalsemini teostatav ning võiks tulevikus väga suurt kasutegurit tuua. Nimelt üks kommunikatsiooniprobleemide lahendusvariantidest, mida küll intervjuueeritavad ainult põgusalt puudutasid on üksteise tööspeetsiifika lähem tundmaõppimine. Seega võiks lahendus olla ajakirjandusõppesse teaduskommunikatsiooni spetsiifika integreerimine ja vastupidiselt, teadlaste väljaõppesse – näiteks doktoriõppesse avalikkusega kommunikeerimise õpetuse integreerimine. Nii tekib mingigi arusaam üksteise tööruutini spetsiifikast ja rollidest. Ajakirjandusõppes võiks olla eraldi spetsiifiline teaduskommunikatsioon, mis mitte niivõrd ei oleks ajakirjanduslikule aspektile keskenduv vaid erinevate teadusvaldkondade, või isegi suuremate uurimisteemade konteksuaalne ülevaade. Kindlalt peaks sinna juurde käima erinevate teadusvaldkondade põhimõistete tundma õppimine, kuni näiteks selleni välja, kuidas käib teadusrahastamine, millised on olulisemad taustad teaduspoliitikas ja kuidas käib publitseerimine. Kui arvestada, et teadus oskab seletada enam-vähem kõikide elu valdkondade toimimist, siis igal juhul ei tohiks ühed laiapõhjalised teadusealased teadmised ühel tudengil mööda külge alla joosta. Teadlaste puhul aga avab see täiesti uue ukse, sest muidu ei puuduta nende akadeemiline haridus kuidagi meediamaailma. Samas kui teaduse tähtsus ühiskonnas aina tõuseb, vajame me ka järjest enam teaduse eestkõnelejaid.

Ilmselt terve töö kõige suuremaks diskussiooni punktiks on see, et kes peab oma autoriõigused ära andma. Artikkel on ajakirjaniku omand, aga teadustöö teadlase omand. Kõik intervjuueeritud ajakirjanikud olid seda meelt, et kuna teadusajakirjanduse lõpp-produkt on siiski lehes ilmuv artikkel, on selle kirjutamise õigus puhtalt neil. Teiselt poolt aga see asi, millest kirjutatakse on puhtalt teadlase intellektuaalne omand ja kas sellega on sobilik endale meeldival viisil nõ meelevallatseda? Me võime ju vaadata teadustööd kui mingisugust suvalist raamatut, millest kirjutamine on meedias tavaline ja iga ajakirjaniku õigus. Küll aga tuleb siinkohal sisse Chalmersi väide, et teadus on ühiskonnas justkui autoritaarsel kohal, seega sellesse suhtutakse aupaklikumalt. Igal juhul on teada see, et ühe teadusartikli

kirjutamise lõpp-sõna jääb ikkagi ajakirjanikule.

7.Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli kaardistada teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud kommunikatsiooniprobleemid teadusteemade kajastamisel ning anda ülevaade võimalikest lahendusvariantidest, mida kumbki osapool näeb teaduskommunikatsiooni protsessis tekkivate tõlgendusprobleemide ära hoidmiseks.

Töö empiiriline materjali kogusin semistruktureeritud intervjuudega. Intervjueerisin nelja teadlast ja nelja ajakirjanikku. Ajakirjanike valikul lähtusin faktist, kes peavoolumeedias kõige rohkem teadust populariseerinud on, jõudes niimoodi kõige suurema arvu tavalugejateni. Teadlaste valiku faktoriks sai piisav publikatsioonide arv massimeedias. Tehtud intervjuude tõlgendamiseks analüüsisin neid kvalitatiivse sisuanalüüsi abil.

Töö teoreetiline alus tugineb teadusfilosoofia käsitlusel, uudiskriteeriumite ja –faktorite käsitlusel ning neile kahele rajaneva ekspertdiskursuse tõlkimise käsitlusel. Täpsemalt teadusdiskursusest ajakirjanduslikku diskursusesse tõlkimisel. Veel leiab teoreetilisest peatükist rollijaotuste käsitluse, mis kirjeldab stereotüüpsusest, rollide paljususest, vastastikusest usaldamatusest ja vastastikuste rollide mitte mõistmisest tulenevaid probleeme.

Empiirilise materjali analüüsist selgus, et teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud kommunikatsiooniprobleemid teadusteemade kajastamisel on võrdlemisi kompleksed ning tingitud väga erinevatest faktoritest. Lisaks ühest diskursusest teise tõlkimise problemaatikale, olid suurteks murekohtadeks veel rollijaotused, kinnistund stereotüübid, teadmatus üksteise keelest ja töövõtetest, erinev töötempo ja usalduse puudumine

8. Summary

The occurrence of communication problems between scientists and journalists concerning the reverberation of science

The aim of this BA thesis was to survey the occurrence of communication problems between scientists and journalists concerning the reverberation of science and to give an overview about the possible solutions to prevent interpretation problems in the process of the communication of science.

The empirical data was collected during the semi structured interviews, which were made with four scientists and four journalists. Choosing the journalists to interview I proceeded from the fact who has popularized science the most. Choosing the scientists to interview I proceeded from the number of publications in the mass media. The interviews were analysed using the qualitative content analysis.

From the analysis of the empirical part appeared that the communication problems between scientists and journalists concerning the reverberation of science are comparatively complexed and conditioned of really different factors. In addition to the problems that are the results of translating from one discourse to another, the distribution of role mentioned in last chapter were major factor of the evolution of communication problems.

Viidatud kirjandus:

- Carter, Y. & Thomas, C. (1997). Research Methods in Primary Care. Abington: Radcliffe Medical Press.
- Castells, M. (2004). Informationalism, Networks, And The Network Society: A Theoretical Blueprint. The Network Society: A Cross-Cultural Perspective. Northampton, MA: Edward Elgar.
- Chalmers, Alan F (1998) „Mis asi see on, mida nimetatakse teaduseks?“, Ilmamaa
- *Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020.* (2014). URL (kasutatud jaanuar 2014) <http://www.hm.ee/index.php?03242>
- Eilders, Christiane (2006) „News factors and news decisions. Theoretical and methodological advances in Germany“, Communications 31, (5–24)
- Fairclough, N (1999) „Discourse and Social Change“, Blackwell Publishing
- Gregory, J. & Miller, S. (1998). Science in Public. Communication, Culture and Credibility. Basic Books
- Harro, H. (2001). Changing Journalistic Conventions in the Press. Empirical studies on daily newspapers under different political conditions in 20th century Estonia, Oslo.
- Himma-Kadakas, M. (2014). Teaduskommunikatsiooni valukohad siirdeühiskonnas: rollide piiratus ja usalduskriis. Ettekanne. *Eesti sotsiaalteaduste IX aastakonverents*. Tartu, 25.-26.aprill.
- Hsieh, H.-F. & S. E. Shannon (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. Qualitative Health Research, vol 15; pp 1227-1288
- Kepplinger, H. M., Ehmig, S. C. (2006). Predicting news decisions. An empirical test of the two-component theory of news selection.
- Kuhn, Thomas S (2003) “Teadusrevolutsioonide struktuur”, Ilmamaa
- Rannu, S. (2010). Populaarteadusliku meedia kasutajaskonna meediaruumist ning huvidest ja hoiakutest teaduse ja meedia suhtes. Uuringuraport. Eesti Rahvusringhääling
- Reinemann, C., Schulz, W. (2006). Introduction to the special issue: News decisions and news values.
- Shoemaker, P. J., Eichholz, M., Kim, E., Wrigley, B. (2001). Individual and Routine Forces in Gatekeeping.

- Shoemaker. P. J. (2006). News and newsworthiness: A commentary.
- Sõerunurk, S. (2010). Teaduse vahendamine ajakirjandusse Magistritöö. Tartu Ülikool, Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- Spinks, P (2001). „Science Journalism: the Inside story“. Stocklmayer, S. et al. Science Communication in Theory and Practice. The Netherlands. Kluwer Academic Publishers, 151-168

Lisad

1. Intervjuu kava

1. Millised on olnud teie kokkupuuted ajakirjanike/teadlastega suhtlemisel? (kas tuleb mõni konkreetne seik meelde)
2. Kas on esinenud probleeme? Milles need probleemid on seisnenud?
3. Mis te arvate, miks (selle konkreetse juhtumi puhul) tekkisid probleemid suhtlemisel ajakirjanikuga/teadlasega?
4. Mis on peamised vead, mida teie arvates ajakirjanikud teevad teadlastega suhtlemisel?
5. Mis on peamised vead, mida teie arvates teadlased teevad meediaga suhtlemisel? Miks?
6. Mida te soovitaksite ajakirjanikele teadlastega suhtlemisel silmas pidada, et vältida probleeme?
7. Mida te soovitaksite teadlastele meediaga suhtlemisel silmas pidada, et vältida probleeme?
8. Tooge mõni positiivne näide teadlase/ajakirjanikuga suhtlemisest, mida võiks eeskujuks võtta. Miks?

2. Intervjuud

Lisa1.

2.1 Leho Tedersoo – Tartu ülikooli botaanika- ja mükoloogiamuuseumi teadur

Millised on olnud teie kokkupuuted ajakirjanikega suhtlemisel?

Kokkuvõttes ega ma nendega nüüd väga palju suhelnud pole. Umbes kuus-seitse korda. Need on üsnagi erinevad. On olnud selliseid huvilisi, kes on otseselt teadusajakirjanikud, tahtnud teha mingit lühikest lugu näiteks TÜ teadusajakirja või üldisele Eesti Teaduse kodulehele. Ja teine rühm on rumalamaid ajakirjanikke, kes töötavad tavalise väljaande jaoks-kas Päevalehe või Postimehe jaoks. Kes midagi ei jaga ja tulevad noppima mingisugust sensatsiooni maiku.

Mina keskendungi pigem päevalehtede ajakirjanikele.

Nad teevad loo sellest, mida tegelikult ei ole. Seda on teinekord lihtsalt endal vastik lugeda, et kuidas seal on lihtsalt midagi kokku vassitud.

Kas oskate konkreetselt tuua välja probleeme, mis on esinenud?

Oskan küll.

Ma olen välja otsinud Riin Aljase artikli “Eesti seeneteadus on maailma tipus”

Mhm, see suurem triangel ongi nüüd viimase mõne kuu ümber olnud kuna mina olen ühe suurema koostööprojekti juht, kus on nii Eesti, kui ka Norra partnerid ja see rahastus mis mu projekt sai oli kõige suurem neist 10st mis siis üldse rahastust said. Seetõttu joosti tormi. Oli kolm intervjuud väga lühikese ajaga. Tundub et need ajakirjanikud said pigem info üksteise väljaannetest, kui kuskilt originaallikast. See jällegi näitab nende tegelikku võhiklikkust. Aga jah konkreetsem juhul, millega ma üldse rahul ei ole oligi see sama Päevalehe artikkel. Sest sealt loeb väga selgelt välja: “Leho Tedersoo sai 300 000, et uurida seeni”. See on ülimalt ülepingutatud, sest see 300 000 eurot ei ole esiteks Eesti maksumaksja raha nagu seal väideti. See tuleb Norra riigist. Seda ei võetud arvesse, seda minu argumenti. Teiseks see raha jaguneb enamvähem võrdselt Eesti ja Norra teadlaste vahel. See on veel kolmeks aastaks. Lisaks võtab sealt väga suure osa nii Tartu Ülikool, kui see Norra Ülikool. Nii et see reaalne raha, mis lõpuks teadustöökse tuleb on võibolla kuskil 30% kogu summast ja

see on ka siis 3 aasta peale. Ma alati nõuan, et kõik ajakirjanikud annaksid mulle enne selle artikli lugeda, sest muidu ma keeldun üldse igasugusest intervjuust. Anti, tegin oma parandused, et asi ei oleks üle võimendatud. Mind tõsiselt ajab närvi see, et nad ei võtnud minu parandusi arvesse. Nad lasid ikka selle üle võimendatud, üle pushitud loo, et umbes et Eesti maksumaksja on nüüd käinud välja nii palju raha, et uurida mingeid seeni kuskil Arktikas. Mul jäi vähemalt selline mulje, et seal taga on kolm punkti, et kas see on õiglane. Pigem nad üritasid seda artiklit kuidagi pöörata selle asja vastu. Mitte nagu inimesi poolehoiuga seda lugema panna vaid pigem, et sellele tuleks netikommentaare.

Kas te võtsite pärast artikli ilmumist autoriga ühendust?

Ei, ma ei hakanud enam võtma. Ma ei taha. Ma sain aru, mis tal seal omad huvid olid ja. Ega ma lihtsalt järgmine kord enam talle oma intervjuud ei anna.

Kas muidu intervjuu kulges hästi? Või olid ajakirjanikul juba teatud suunitluse/huviga küsimused? Või huvitus ta ikka tervikust ja taustast ka?

Põhi jutt käis ikka raha ümber ja kuhu see läheb. Ütlen veelkord et tava ajakirjade/ajalehtede ajakirjanikud ei tea selle teadus poole pealt mitte midagi. Seal peaks olema mõni bakalaureuse tasemel loodusteaduse haridusega inimene, kes on hiljem ajakirjandust juurde õppinud. Kes lihtsalt suudaks otsida ka neid algseid allikaid. Et võtaks need teadusartiklid ette, mitte ei vaataks aktuaalset kaamerat, kus on intervjuu et oo seal kuskil Eestis kasvab nii palju seeni sellel ajal. Ja siis teised ajakirjanikud näevad ja mõtlevad, et oo võiks ka midagi sellist teha. Ja siis lõpuks kuskilt imbub alles välja et nii need on teinud hoopis sellist, teist või kolmandat teadust kuskil sellistes maailma riikides ja. Vot see peaks kuidagi paremini nendele kohale jõudma. Muidugi siin ma näen ka teadlast ja võibolla ka ülikooli enda sellist viletsat PR poliitikat. Ei suhelda piisavalt pressiga. Paistab et siin ongi mingisugune lõhe. Ajakirjanikud ühelt poolt ei jaga nendest asjadest midagi, ei oska otsida. Ja samas siis ülikool omalt poolt ei oska siis seda huvitavat teadust inimeste jaoks piisavalt lahti mõtestada ja võibolla ei näe sellel piisavalt vajadust. Kui oleksid sellised ajakirjanikud, kes töötaks näiteks Eesti looduse või Looduse või Horisondi tasemel. Need suudaksid seda kahte pool ilusasti kokku panna, aga paraku ei ole. On kaks sellist äärmust.

Mis oleks teie soovitused teadlastele meediaga suhtlemisel. Et kuidas vältida probleeme?

Kui praegu sellist suhtlemist silmas pidada, siis ärgu üldse suhelgu meediaga. Siis ei topita sulle sõnu suhu, sest näiteks selles antud artiklis oli päris palju lauseid pandud jutumärkidesse, mis sisuliselt viitab minu tsitaadile. Aga ma pole kunagi ühtegi asja sellisel kujul öelnud. Need on täiesti kas kontekstist välja rebitud või moonutatud laused, mis Päevalehes ilmusid. Kui seda nüüd hoolikalt lugeda, kui sa seda nüüd peale minuga rääkimist uuesti loed, siis ma usun, et sa näed seda asja teise pilguga.

Kas teil on tuua positiivne näide ajakirjanikuga suhtlemisest, mida võiks eeskujuks võtta?

Kahjuks nimesid ei mäleta, aga kes ülikooli teadust üritavad populariseerida. Teevad vist netiväljaannet. Kes on ise huvitatud, kes on ise vist füüsik või miskit. Ta on väga hästi osanud ka teiste teadlastega kommunikeerida. Minu puhul läksime teadusprojekti algusest peale ja ta uuriski, et mis sellest võiks tavainimesele kasu olla. Kas on mingeid seoseid Eestiga või inimestega, kes lähevad metsa seenele, et mis nemad võiksid sellest arvata. Või näiteks metsanduses või põllumajanduses, kus saab seoseid luua. See oli minu arust väga hea lähenemine. See oli ühelt poolt väga kiire intervjuu, võttis ainult 10 minutit ja teiselt poolt väga konkreetne ja väga hästi fokuseeritus. Minu arust see Eesti Päevalehe intervjuu oli telefoni teel, ei viitsinud kohale tulla. See võttis 25 minutit. Väga palju oli lihtsalt tühjast-tähjast rääkimist, mida lõpuks üldse sisse ei pandudki. Ma muidugi ei tea mis on hea. Igal ajakirjanikul on suhtlemine intervjuueeritavaga erinev. Sellest peab aru saama. Mina isiklikult pooldan sellist kiiret ja konkreetset, sest muidu läheb vajalik info kuskil seal müras lihtsalt kaduma.

Mis on kõige suuremad vead, mida ajakirjanikud teadlastega suhtlemisel teevad?

Justnimelt teaduse kajastamisel?

Jah ning ka teadlasega suhtlemisel.

Mina kui teadlane panen kõige rohkem pahaks faktivigu, mis esinevad ja sisuliselt tahtmatus neid hiljem korrigeerida nagu Eesti Päevalehe näite nägime. Ja ka üldine asjatundmatus. Ajalehed võiksid palgata kasvõi poole kohaga mingi inimese, kes

asjadest jagab, sest noh näiteks sporti ju ikkagi vist ikkagi kajastavad need ajakirjanikud, kes on sügaval spordi sees, mitte mingi suvaline ei tule seda tegema. Seal on väga tugevalt väljakujunenud nišš. Aga tundub et teaduse peale ei ole. Üks näide veel väga heast spetsialiseerunud ajakirjanikust on Arne Rannamäe, kes poliitikat käsitleb. Kui oleks keegi selline, kes samamoodi teadust valdaks, oleks see super nišš kellelegi ajakirjanikule.

Kas te üldiselt pooldate teaduse kajastamist meie päevalehtedes?

Ja, ma olen tegelikult isegi mõelnud, et oleks väga kena, kui võtaks ise kellegagi ühendust ja pakuks ise mingit lugu, et populariseerida seda seene teadust näiteks. Aga häda ongi selles, et ei oska kellegagi ühendust võtta, kes oleks suuteline seda asja korrektselt kirjutama. Päris ise ka ei taha ilmselt tegema hakata, sest jällegi pole pädevust ajakirjanduse alal. Ilmselt see tekst tundub liiga kuiv ja mitte huvitav. Me kirjutame küll Eesti Loodusele ja mõnele teisele sellele, aga need on ikkagi suunatud pigem ikkagi üsna haritud inimesele, kes on võimeline siis omalt poolt ka sünteesima ja aru saama ka sellisest väga paljudest võõrsõnadest, mis on näiteks minu valdkonnas vältimatu, sest lihtsalt eesti keelset terminoloogiat pole olemas.

Kas teie arust peaksid näiteks päevalehe artiklis need spetsiifilised terminid sees olema?

Ma arvan et noh päevalehe või postimehe jaoks tuleks teha ilmselt tükk maad lihtsam artikkel, kui on näiteks Eesti Looduses. Sest Eesti Looduses on näiteks üsnagi kitsad lood, mis on küll kitsad, aga kitsa temaatikaga ja lähevad asja küllaltki sügavuti. Kõrgharidusega inimesed peaksid aru saama, aga tõenäoliselt mõnele ehitajale või poemüüjale ei pruugi see point päris kohale jõuda. Noh muidugi inimesed on väga erinevad. Ei saa üldistada. Aga no need Eesti Looduse artiklid on suunatud ikkagi üsna kitsale lugejaskonnale tegelikult. Seetõttu massväljaannete jaoks peaks asi veel lihtsam ja üldisem olema. Iseenesest ma oleks seda nõus täiesti tegema ja paradoksaalsel kombel tegelikult see Eesti-Norra ühisprojekt nõuabki, et suheldaks ajakirjandusega. Tehtaks koduleht, pandaks kodulehele üles igasugune populaarteaduslik info lisaks sügavteaduslikule avaldistele, mis projekti käigus on ilmunud. Seal soovitatigi suhelda võimalikult palju ajakirjanikega. Kui seda mulle räägiti, siis tekkis peavalu, sest ma ei leia ühtki inimesi, kellele sellest rääkida. Noh kui siis tõesti tahaks avaldada midagi väga massilises väljaandes näiteks postimehes.

Kuskil sellises väikeses ja kitsa tiraažiga väljaandes, mis kõigile kohale ei jõua ei ole mõtet, osaliselt ajaraiskamine. Et kui juba siis juba.

Lisa 2

2.2 Mart Noorma – Tartu ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskonna õppeprodekaan

Millised on olnud teie kokkupuuted ajakirjanikega?

Esimene kord oli umbes 20 aastat tagasi TÜ akadeemilise meeskoori liikmena, kus meil tehti mingisuguse juubeli puhul raadiointervjuu ja ma mäletan et see oli kohutavalt jube. Hirmuäratav sündmus. Aga peale seda tudengisatelliidi programmi käigus alates 2008 aastast on ajakirjanikega kokkupuuted olnud väga tihedad. Alates sellest kui me esimese tudengisatelliidi pressiteate välja lasime ja kuna meie esimesed kokkupuuted ajakirjanikega olid sellised, et seal oli arenguruumi, siis me saime endale ka sellise hea nõuandja meediaküsimustes ja peale seda me oleme meediaga suhtlemisel püüdnud olla professionaalsed ja püüdnud ette näha tekkivaid olukordi nii, et praeguse seisuga ma arvan et kui mitte korra nädalas, siis üle nädala on mõni intervjuu.

Milles see algne arenguruum seisnes? Milles tekkisid probleemid?

Probleemid, põhimõtteliselt kui nüüd rääkida sellest, kuidas me oleme aru saanud ajakirjanikuga suhtlemisest, siis on kaks maailma, kaks filtrit. Üks on see, mida meie tahame öelda, mis on meie jaoks tähtsad punktid. Me vormistame sellest pressiteate. Ja siis ajakirjanik vaatab seda ja keerab selle täiesti uude võtmesse vastavalt sellele, mis tema arvates kõige suuremat huvi pakub lugejale. Ja nüüd kui meie esialgset pressiteadet või informatsioonipaketti kokku pannes ei mõista seda, kuhu ajakirjanik selle keerab, siis tegelikult see lõpptulemus kindlalt ei vasta meie ootustele. Ja see ongi üks asi, et esimeste pressiteadete puhul kõigepealt meil ei olnud seda kogemust, et kui me pressiteadet teeme, siis me peame seda toetama ka visuaalse materjaliga, et ajakirjanikul oleks mugavam vormistada seda pärast. Me ei teadnud seda, et me peame mõtlema selles kontekstis, kuidas seda tuleb lugejale või kuulajale või vaatajatele esitada. Ja me ei mõelnud ka sisulise poole pealt siis läbi sisulisi vastuseid neile küsimustele, mis siis tegelikult on ajakirjanike arvates kõige olulisemad. Esicubel puhul oli see küsimus missioonis, et mis on satelliidi missioon kosmoses.

Sest et sel hetkel kui me esimese pressiteate välja andsime oli meil lihtsalt otsus teha hariduslik satelliit, aga mitte missioon. Aga ajakirjandust huvitas ainult missioon tegelikult, tudengid neid ei huvitanud üldse. Ja siis põhimõtteliselt me siis peale esimest kogemust ja järgmiste kogemuste käigus oleme õppinud seda, et tuleb...noh ajakirjanik on meie jaoks nagu klient, kelle jaoks me peame esitama materjali nii, et ajakirjanikul oleks seda võimalikult mugav võtta ja võimalikult mugav taasesitada. Ka nii, et kui me selle vormistame nähes ette kuidas tal on mugav esitada, me saavutame selle, et ajakirjanik esitabki infot selles võtmes nagu meie tahame, et see lugejani jõuaks. Ja samuti oleme me viie aasta jooksul õppinud seda oma töörühmaga, et see sugugi ei õnnestu alati. Isegi kõige parema tahtmise juures loetakse tihtipeale sealt meie jutust välja, eriti kui pole pressiteade, vaid kui on lihtsalt intervjuu üles kirjutatud, siis sealt võetakse lihtsalt päris ootamatuid asju mis tegelikult nagu hästi ei olekski rõhutamist vajanud meie arvates. Ja teine asi on see, et oleme kindlasti õppinud, et ajakirjanikke usaldada ei saa. Selles mõttes et kõik mis sa, see on nagu seal arreteerimisel, et kõik mis sa ütled võib sinu vastu kasutada ehk siis peab suu kogu aeg võimalikult kinni hoidma ja rääkima ainult neid asju mis tohib kirjutada, see tähendab et ajakirjanik ei ole kindalt sõber, kellega saab asju arutada. Noh tegelikult see ei käi kõigi kohta. Selle viie aasta jooksul on meil välja kujunenud selline seltskond ajakirjanikke, tegelikult on neid päris palju. Peaaegu iga meedia juures. Err'iis-televisioonis, raadios on päris suur seltskond, kes tegelikult...keda ma peaaegu saan sõpradeks kutsuda. Kellega ma saan arutada, kuidas esitada, mida neil täpselt vaja on. Me toetame vastastikku teineteist. Aga kõik uued nimed kes tulevad. Kui ma nüüd kannan seda sõbralikku suhet nende vanade tuttavate ajakirjanike pealt üle uude seltskonda...ühel küljest ei tea nad kosmosest mitte midagi, nad ei ole kursis meie projekti varasemate asjadega. Teisest küljest neil puudub igasugune respekt meie suhtes. See on nende jaoks lihtsalt üks pooletunnine afäär saada siit lihtsalt üks võimalikult selline intrigeeriv info kätte ja nad otsivadki seda. Mitte seda, et kuidagi õilsalt-võimalikult hästi kajastada seda lugu. Vaid hoopis panna sealt see intriig kokku. Vot see on see ohukoht praeguseni. Ei tohi üle kanda seda usalduslikku suhet vanalt seltskonnalt sellele uuele seltskonnale.

Mis aitaks selle vastu, et noor ajakirjanik, kes ei tunne teid isiklikult ja ei ole selle teemaga kursis, suudaks seda lugu kirjutada nii nagu teie usaldusajakirjanikud?

Ma ei ütlegi et see on paha. See, mida ma enne kirjeldasin. See on normaalne. Selles mõttes, et ajakirjaniku töö ongi ju tõsta oma väljaande loetavust. Selles suhtes ei saa ma olla kuidagi kuri nende peale. Lihtsalt vahe ongi selles, et vanale sõbrale ma ei pea iga asja peale ütlema, et seda sa kindlasti avaldada ei või, et seda arutame niisama. Nad saavad ise aru. Ma näiteks ütlen, et see asi on tegelikult meil selles seisus, aga me ei taha seda veel avalikustada, sellepärast, et kui asjad lähevad selgemaks, siis ütleme mõne kuu pärast räägime sellest. Ja ma tean, et see kuskile edasi ei lähe. Uue ajakirjaniku puhul niipea kui ma unustan...Mul on isegi üks selline kogemus, kus ma ütlesin, et seda me ei taha avaldati ja see ikka avaldati ära. Aga üldiselt seda väga palju ei juhtu. Sellist kuritegelikku suhtumist ajakirjaniku poolt, mis usaldust lõhuks, seda peaaegu ei ole olnud. Selles mõttes see uus seltskond peab aru saama, et nad ongi selle intriigi jahil ja see ei ole paha pärast vaid see ongi nende töö. Et kokkuvõttes vastates su küsimusele ei olegi vaja seda noort ajakirjanikku aidata, ta teeb oma tööd hästi, milleks ta ongi mõeldud. Ega see noor ajakirjanik peabki olema silmapaistev ja seda skandaali kuskilt välja sikutama. Vanemad ajakirjanikud, kellel on juba soliidseid positsioonid, toimetuse juhatajad jms. Nad peavadki kirjutama selliseid soliidseid, läbi kaalutud, tõetruusid lugusid. Sest et see on see erinevus noorel sissetungijal sinna ajakirjandusvaldkonda ja neil vanematel tüüpidel. Nii et ma arvan et see on normaalne. Lihtsalt meie teadlastena peame olema ettevaatlikud, mis me ette söödame või ette anname sellele seltskonnale, kelle töö ongi intriige otsida. Ja ega teda ei aita muud kui kogemus. Kui temal tuleb kogemus ja pole vaja enam skandaalide pealt elada ja oma nime teha. Ja kui ta järjest õpib rohkem sellest valdkonnast, teeb meiega juba komandat-neljandat intervjuud, siis on nad samasugused nagu see ülejäänud seltskond.

Kas teil ei ole ette tulnud, et asi jääb selle taha, et see lugu ei käi edasi-tagasi ajakirjaniku ja teadlase vahel. Ehksiis et te ei saa üle kontrollida seda, mis trükki läheb?

Seda mõnikord juhtub. Viimane kord juhtus ka. Üldiselt on see ka asi, mida me oleme õppinud. Alati, kui on selline natukene kahtlasem case. Aga kui on see vanakooli seltskond, kes meie asju tunneb, siis nende puhul pole vaja üle kontrollida, kuigi nad peaaegu kõik ajati automaatselt saadavad ülevaatomiseks, sest nemad ei taha faktivigu. Nemad tahavad, et kõik oleks paigas ja selle jaoks on neil kasulik, kui nad saadavad veel meile üle vaadata. See on nagu hajutatud vastutus. Ja selle uuema

seltskonnaga, seeon ka üks lesson learned, et tuleb küsida alati. Kõige viimane näide oli selline, et ma küsisin teksti üle vaadata ja see tekst saadeti mulle üle vaatamiseks, aga sel hetkel ei olnud mul aega seda üle vaadata umbes tund või kaks mis selle jaoks oli ja siis see avaldati ikka ära. Nüüd ma lugessin seda ajalehest ja vaatasin, et üldiselt nagu enam vähem. Neid rõhuasetusi ma muuta ei saa. Selles mõttes, et see, mis seal suureks ja punaseks tehakse. Ehk siis see, mis skandaali peab tekitama või intrigeerima inimesi. Selles osas pole mul midagi teha. Mul ei meeldinud see mis nad seal välja tõstsid. Aga paar sellist segast lauset, kui mul oleks olnud aega teksti üle vaadata, siis ma oleks palunud need ära muuta. Aga no lõppkokkuvõttes oli ikkagi nagu enam-vähem. Nii et ma ei ütleks, et see on probleem. Kogemustega ajakirjanikud saadavad alati ülevaatamiseks. Aga tempo on kohutavalt kiire. Mõne ajakirjanikuga ma juba tean, et ta helistab kohe, kui lugu on tulnud ja siis ta ütleb et nüüd on pool tundi aega lugeda ja siis peab tagasi olema. Ütleme jällegi et vahe selle uue ajakirjanikuga, kes kirjutas ühe viimastest artiklitest. Tema ei vaevunud mulle helistama. Temal on linnuke kirjas. Tema saatis mulle ära. Nüüd vastutan ma ise, kas ma annan talle tagasisidet või ei anna. Tema on selle asja ära teinud ja läheb trükki. Samas nende vanade sõprade hulgast ajakirjanik küsib telefoniga üle täpselt sel momendil, kui ta peab ära saatma, et kas said lugeda? On kommentaare? Anna ruttu telefonis kommentaarid ära, siis saan kohe viie minuti pärast ära saata. See on nagu ka kahe seltskonna erinevus.

Mis on teie soovitused teadlastega ajakirjanikega suhtlemisel?

No neid tehnilisi ma juba lugessin ette. Põhiline soovitus on see, et ajakirjanik on teadlase elu vältimatu osa. Teadust me teeme ju olles maksumaksja palgal. Me teeme teadust nii, et meie riik ja rahvas võiks selle üle uhked olla, mis teadlased teevad. Aga riik ja rahvas saavad olla uhke ja toetada teadlaste rahastamist ainult sel juhul, kui nad teavad, mida teadlased teevad. Ja ajakirjanud ongi see, kanal, mille kaudu teadlased saavad laiadele rahvahulkadele teada anda, miks on see teadu oluline, mis nad teevad ja millised suured tulemused nad siis saavad. Iga kord kui tulevad uued olulised tulemused, saavad nad siis vormistada inimestele arusaadavaks, mõistetavaks, huvitavaks ja siis rahvani jõudma. Soovitus teadlastele on, et rääkige kõigest, mis te teete ja suhelge ajakirjanikega hästi aktiivselt. Peale võibolla paari esimest valulist tagasilööki, kus jutt ei ilmu üldse, sest see tundub ajakirjanikele liiga igav või ilmub sellises võtmes, mis teile ei meeldi, on see loomulik paari esimese korra järel. Aga

peale seda üldiselt tulebki ära õppida see mäng, et see asi mis sa välja lased, see mis sa tahad et rahvani jõuab ja mõistad, mis ajakirjanik sellest lõpuks kokku kirjutab ja sa vormistad enda asja õiges võtmes aga kontrollitult, siis võetakse see palju parema meelega ajakirjandusse vastu ja siis läheb välja ka väiksemate muudatustega. Ja no hästi lihtne soovitus on see, et hästi lihtne materjal peab olema. Kas siis video või animatsioonid või lihtsalt graafikad peavad hästi enne tehtud olema ette, kui pressiteade välja läheb, siis on ka palju suurem tõenäosus, et see võetakse vastu.

Kas see, et teadust tehakse maksumaksja raha eest on ainuke põhjus, miks on vaja populariseerida teadust?

Kui me räägime maksumaksjaga, Eesti rahvaga, siis see asi ongi nii lihtne. Ei ole mõtet ilustada või romantilisemaks muuta öeldes, et õilsad teadlased teevad mingit õilsat asja. Vaid see ongi konkreetsetelt nii, et maksumaksja peab valima, kas selle vähese raha eest toetame tuletõrjet, õpetaja palka, politseid, linna heakorda, ehitame maanteid või toetame teadust. Ja nüüd selles pildis on teadlaste kohustus, sest sa saad palka maksumaksjalt, sa pead neile tagasi andma vähemalt raporti selle kohta, mida sa lubad teha, mida sa ära tegid. Ja seda ei esitata niimoodi, ei ole sellist konkreetset keskmist maksumaksjat. See on rahvas ja rahvale see raport antakse tagasi ajakirjanduslike artiklite kaudu, populaarteaduslikus vormis. Aga niimoodi, et koguaeg paistaks läbi, et jah teeme rahva raha eest selliseid asju, mis riigi ja rahva elu paremaks muudavad. See on üks asi. Teine asi on nüüd see klassikaline teaduse populariseerimine, mis tähendab seda, et üks osa teadlaste mille eest nad saavad maksumaksja raha on see, et me püüame motiveerida noori lapsi, et nad koolis paremini õpiksid, et nende jaoks asjad oleks põnevad selle pärast, et tulevikus võivad oodata neid suured uhked teod ees. Üks võimalus suuri ja uhkeid tegusid teha on saada ise teadlaseks. See on nüüd kolmas aspekt. Et teadlaste ülesanne on lihtsalt populariseerida head õppimist koolis, sest et teadlased on kõik enamjaolt nende hulgast, kes koolis hästi õppisid. Kui me suudame motiveerida noori lihtsalt hästi õppima on see juba väga suur saavutus, aga lisaks teatud seltskonnale me tahame oma teaduskonna järelkasvu ja selle seltskonna jaoks me siis populariseerime teadustööd selles mõttes, et tulevikus neist paremad tuleksid ülikoolid doktorantuuri ja saaksid ka teadlasteks.

Soovitusi ajakirjanikele teadlastega suhtlemisel? Mida peaks kindlalt silmas pidama?

Tuleb sööta turgu sisse. See tähendab, et aktiivselt suhelda teadlastega. Paljud teadlased tegelikult varjavad hästi seda põnevat asja, mis neil on. Mitte tahtlikult vaid sellepärast, et neil puudub kogemus. Nad ei oska õiges vormis esitada. Nad ei oska põnevust välja tuua. Sest et peaaegu iga teadlane ikkagi saab aru, miks ta seda teadust teeb ja miks see inimene on tema jaoks oluline. Aga suhteliselt vähesed oskavad seda arusaadavalt esitada. Ja kui nüüd ajakirjanikud teevad rohkem tööd. Rohkem sõbrunevad, rohkem osalevad teadlastega seotud üritustel, siis järjest laieneb neil ka see seltskond, kes on niiõelda sõbrad või tuttavad, kes juba mõtleavad selles kategoorias, et mis mul siin tööst on avaldada ja kui ta leiab midagi, mida võiks esitada, siis ta saadab sulle, sest ta sind tunneb. Meil on heaks näiteks üks ajakirjanik, kellega me oleme teinud juba vist kolm või neli aastat koolitusi Tartu Ülikoolis õppejõududele ja teadlastele, kuidas meediaga suhelda. Umbes kahepäevane seminar. Ja ütleme nii et kõik need õppejõud või teadlased, kes sellest seminarist on läbi käinud, kellele nad kõigepealt ikkagi kirjutavad, kui mingi idee tuleb? Tõenäoliselt ikka sellele ajakirjanikule, kes neile seda koolitust tegi. Sama moodi on meil loodus ja tehnoloogia teaduskonnas. Oleme juba 4 aastat kõigile kolmanda kursuse baka aasta tudengitele teinud teaduse populariseerimise loengu. Osa sellest eesti keele kirjaliku väljendusõpetuse kohustuslikust kursusest on meediakoolitus. Ehk siis tuleb lõhkuda barjääre, tuleb teha koostööd.

Lisa 3

2.3 Marju Lauristin – Tartu Ülikooli sotsiaalse kommunikatsiooni emeriitprofessor

Millised on olnud teie kokkupuuted ajakirjanikega nendel puhkudel, kui te olete rääkinud näiteks oma uuringutest?

Teate ma olen neid uuringuid teinud 40 aastat ja mul on neid kokkupuuteid nii palju, et ma ei jõua neid rääkida.

Ma küsin siis nii, et kas on ette tulnud probleeme?

Minul on ju palju lihtsam kuna ma olen ka sama kaua ajakirjanike õpetanud ja ma tean umbes mida meie tudengid mõistavad ja mida nad ei mõista. Kui palju nad numbritest aru saavad jne. Ja siis nii ise ja kui ma ka olen olnud inimeste aruande toimetaja nendele autoritele, kellega me koos töötame, enamvähem teha selgeks, kuidas lihtsalt ja arusaadavalt ja ühemõtteliselt ajakirjanikele neid asju seletada. Sellepärast, et mida me oleme kogenud kõik kes numbritega tegelevad, et ajakirjanikud ei oska numbritega sagedasti midagi peale hakata või tõlgendavad need küllalt suvaliselt. Ja seetõttu on tarvis, et oleks uurija poolne niiöelda numbrite ja tulemuste esitus ja tõlgendus piisavalt selge ja arusaadav. Ja loota seda, et üks ajakirjanik ise mingist tabelist midagi välja loeb, see on väga väheste ajakirjanike puhul nii ja neid ajakirjanikke kõik uurijad teavad ja tunnevad, kellega on võimalik rääkida asjadest, arvestades et tegemist on intelligentse ajakirjanikuga. Aga neid kahjuks vist pole väga palju.

Mis on veel mõned probleemsed kohad?

Põhiline probleem teadlastel ajakirjanikega suhtlemisel ongi see, et ajakirjanikud teevad sagedasti üsna suvalisi järeldusi. Nad vaatavad seda, mis neile tundub põnev aga sagedasti neid seoseid nagu ei näe ja sellepärast kui inimene tahab ajakirjanikuna tõesti spetsialiseeruda teadusele ja teadusest rääkimisele, siis on tarvis et tal oleks endal kah tahtmist süveneda teadusprobleemidesse, sest tegelikult on ajakirjaniku roll väga-väga tähtis. Ajakirjanik võiks olla tõlk. Tõlk siis teadlase, selle teaduskeelega, teadlaste maailma ja siis nende inimeste vahel, kes on siis niiöelda tavaline lehelugeja, televaataja või raadiokuulaja, kelle jaoks väga tihti need sõnad on arusaamatud ja ta ei kujuta ette, kuidas neid uuringuid tehakse, ei saa võib-olla nendest probleemidest täpselt aru. Ajakirjanik, selleks ei tõlk olla, peab mõlemat keelt oskama. Kui sa tõlgid inglise keelest eesti keelde, siis ei ole ju mõeldav, et sa inglise keelt ei oska. Täpselt niisamuti peab see ajakirjanik olema ise enne endale need probleemid piisavalt selgeks teinud ka need põhilised mõisted jne. Ja siin on muidugi sotsiaalteadlasega ajakirjanikul palju lihtsam toime tulla, sest meie räägime enam vähem ju samadest asjadest eksole. Ja siin on ka mõned võõrsõnad, mis on võib-olla võõrad ja nagu ma ütlesin numbritega on probleeme. Aga siin tegelikult see ülesanne on suhteliselt lihtne. Me oleme nagu mingis mõttes nagu samal alal. Aga kui näiteks tegeleda keemia, füüsika, bioloogia, geneetika ja kõigi nende asjadega, siis siin on kindlasti ajakirjanikul vaja väga tõsist ettevalmistust, et mitte sattuda teadlase silmis rumalasse

olukorda. Mina suheldes ülikoolist professorite-teadlastega pidevalt, kuna minus nähakse niiöelda meie ajakirjanike esindajat meie instituudi pärast. Ma olen pidevalt olukorras, kus mind süüdistatakse selles, et ajakirjanikud on rumalad. Ja mul on alati väga piinlik.

Millist viga ajakirjanikud veel teevad peale selle, et nad teevad liiga vähe eeltööd?

Ma arvan, et see ongi põhiline. Siit tuleneb ka see, et võibolla natukene üldse sellest ajakirjalikkusest, et teatud mõttes põnevuse ja müügi soovid. Et haaratakse kinni mingisugustest välispidi efektsetest asjadest, aga teaduses tavaliselt asi ei ole väliselt väga efektne. Püütakse teha ka mingisugust müügiartiklit. Tekitatakse sensatsiooni mingi asja ümber, mis pärast võib üldse osutuda võibolla mingiks vahepealseks, ekslikuks, alles hüpoteetiliseks. Esitatakse see, mis teadlase jaoks on hüpotees, millega teadlane tegeleb juba kui mingit kindlat asja. Seda viga tehakse ka sagedasti.

Aga peamised vead, mida teadlased teevad?

No teadlastel on ka minu arust ühine viga. Teadlased kujutavad ette, et see, millega nad tegelevad on väga lihtne. Sest kuna nemad tegelevad sellega hommikust õhtuni, või no meie ka, siis on raske aru saada kui vähe tegelikult inimesed neist asjadest teavad ja aru saavad. Ja seepärast ma ütlen, et mina olen püüdnud omalt poolt näiteks meie uuringute puhul oma kolleege ja kõiki sellele hääletada, et tuleb kannatlikult seletada, ise leida ka juba neid natukene võibolla lahti seletavaid ja selgeid lihtsaid sõnumeid, sellepärast, et jätta seda ajakirjanikele tähendab see sagedasti, et see ei jõua lihtsalt kohale. Ma arvan, et teadlased mõnes mõttes ülehindavad inimeste valmisolekut teaduskeelest aru saada. Ja kui nad on kokku põrganud, siis selle arusaamise puudumisega siis nad jälle teiselt poolt alahindavad. Siis nad hakkavadki pidama inimesi lihtsalt rumalateks, kes ei saagi aru ja kellega ei olegi mõtet rääkida. Nii kui nii ei saa ta aru, mis ma ikka räägin. Nii et kahte pidi on. Kaks äärmust on. Ja ajakirjanik on nagu nende kahe äärmuse vahel. Ta peab olema võimeline lahti seletama lihtsalt nendele, kes ei tea ja samal ajal mitte jätta teadlasest ka sellist lihtsustatud muljet nendele, kes siiski aru saavad ja on huvilised ja ette valmistatud.

Kas on veel soovitusi?

Põhiline soovitus on see ajakirjanikele, et mitte ühtegi ette valmistamata intervjuud. Mitte kunagi. Ja samas tõepoolest kui on tegemist selliste teaduslike asjadega, kus võib olla peidus midagi väga huvitavat, mis alguses nende võõrsõnade ja kogu nende numbrit tagant üldse välja ei paista, siis püüdes selle teadlasega rääkides leida sellised küsimused, mis oleks sellele teadlasele nii huvitavad, et tema ise tahaks ka lahti seletada oma asju. Kindlasti mitte kas küsimusi ja stiilis “rääkige nüüd mis te siin teete”. Tegelikult üsna palju ettevalmistustööd aitab neid küsimusi leida.

Tooge palun üks positiivne näide ajakirjanikega suhtlemisest enda kogemuse põhjal.

No minu kogemused on ajakirjanikega suhtlemisel väga palju seotud just inimarenguaruannetega. Ja siin ma võin küll tuua selle positiivse poole, et ajakirjanikel on tõepoolest tekkinud juba mingi pikem arusaamine. Nad jälgivad, mis toimub ja ootavad juba teatud uusi andmeid. On tekkinud päris selline sisuline dialoog ajakirjanduses. Ja üldse mul tundub, et sotsiaalteadlased on muutunud ütleme viimase kümne aastaga ajakirjanduses üsna tihedateks autoriteks ja ma arvan et siin see ajakirjanike ja sotsiaalteadlaste vaheline suhtlus on praegu üsna asjalik.

Kas meie päevalehtedes on liiga vähe või piisavalt palju teaduse kajastust?

Mina arvan, et on liiga vähe ja liiga vähe just seetõttu, et teadust püütakse serveerida mingisuguste niisuguste põnevate avastustena. Aga tegelikult ega teaduses niisuguseid suuri põnevaid avastusi juhtub haruharva. Aga teadlaste igapäevases töös, see mida teadlased teevad ühiskonna jaoks, majanduse jaoks, kogu see innovatsiooni teema, kuidas see on teadusega seotus. Miks üldse teadus on tänapäeva ühiskonnas tähtis jne? See kõik jääb sageli ajakirjanikele üsna arusaamatuks. Meie üritame ka neid asju lahti seletada ja õpetada magistrantuuris. Meil on magistrantuuris eraldi kohe kursusnäiteks kaasaegse ühiskonna teooriatest, kus me üritame ka näidata seda teaduse rolli. Ma arvan, et see on selline kõige laiem raam, mida ma soovitaksin ajakirjanikele. Teha endale ikkagi sisuliselt selgeks, rääkida erinevate teadlastega ja mõelda sellele, miks räägitakse praegu näiteks et ka majanduse areng, ühiskonna areng on teaduspõhine. Mida tähendab see teaduspõhisus.

Lisa 4

2.4 Martin Järvekülg – Tartu Ülikooli füüsikainstituudi teadur

Räägi mulle, millised on su kokkupuuted ajakirjanikega.

Mis mõttes millised, et see..noh neid on arvestades seda, kui noor ma teadlase kohta olen, on suhteliselt palju. Esimesed korrad, kui ma kokku puutusin olin magistrant, kui oli üks ülikooli pressiteade ja selle järgi pidin järsku hakkama intervjuusid andma. Ajalehtedele ja üks telekanal käis ka. See oli ootamatu, ma olin täiesti ettevalmistamata, mingisugust kogemust nagu ei olnud. Ma ei osanud oodata, kuidas moodi ja mida küsitakse. Ja siis oli pärast see, mis moodi need lood siis ära vormistati. See oli siis kõikse suurem üllatus.

Sa võid siis öelda, et alguses oli pigem negatiivne see suhtlus?

Kuidas võtta millele ma hinnangut annan? Iseenesest oli see nagu meelitatav , iseenesest positiivne, et huvi tuntakse. Mis võiks iseenesest kõikidel teadlastel olla, et nad oskavad hinnata või et nad saavad aru, et see tegevus ei kuulu vaid neile endale. Aga selles mõttes, kuidas need esimesed asjad välja kukkusid, selles mõttes oli küll minu jaoks pigem ebameeldiv üllatus.

Aga milles see ebameeldivus seisnes ja mis need probleemsed kohad olid?

Probleemsed kohad on need..mis minu jaoks on siiani selline läbiv probleemkoht, mida tuleb juba doktorantide õpetamisel hakata lahendama või isegi varem, et kuidas sõnastada asju , et kuidas anda edasi asju nii, et kuulaja saab aru ja sama sa ise ei ohverda oma tõsiseltvõetavust. Et jääksid korrektseks sisu poolest, aga samas oleks piisavalt hästi arusaadav. Tihti on see väga keeruline ja sellest tuleb see, et teadlane, eriti kui tal kogemust ei ole, et pressiga suhelda...et tavalisele inimesele ei ole nagu vaja seletada, sest kui sa seletad mingisugustele oma sugulastele noh siis keegi ei ürita sinust neid vastuseid esile tirida...siis enamasti on inimestel ükstapuha või sul endal on mingil hetkel ka, et ma enam ei viitsi seda seletada see ei ole nii tähtis...aga kui see on selline hetk, kus on vaja sõnastada.....võid osata seletada teadlane teadlasele, aga see, et tavalisele inimesele seda seletada, see on väga keeruline, eriti kui sa aastaid juba ise selle sees oled olnud...siis see ei ole loogiline asi, et sa kohe oskad seletada ka tavalisele inimesele ja isegi kui sa üritad lihtsustada, isegi kui sa räägid sama valdkonna inimestele, nt materjali teadlased räägivad keemikutele või et

kas või bioloogidele, siis mingiugused asjad on...midagi teab see inimene juba rohkem võrreldes mingisuguse suvalise tädi Maaliga, kellel puudub igasugune baassõnavara selle valdkonna jaoks. Põhiprobleem ongi see, kuidas olla ka arusaadav tavalisele inimesele, ilma et sa ohverdaksid oma sisulist täpsust. Aga see on ka nüüd see asi, mida minu edaspidised kogemused on näidanud, et meil ikka päris teadusajakirjanikke...või ega ma ei tea ka, mida peaks eeldama teadusajakirjanikelt, et kui palju ta, mis tasemeni ta ise aru saab asju. Aga mina olen ka kogenud seda, et ma võin ka väga täpselt üritada sõnastada asju, ja siis see teine pool peab ka arusaama, et kui ma lepin kokku intervjuu ajakirjanikuga, siis ma enamvähem mõtlen läbi, kuidas ma tohin sõnastada, mis aspektidesse ma ei tahaks väga süvitsi minna, ehk et kui teadlane on võimeline enamvähem ära sõnastama need asjad, siis teiselt poolt on vastu vaja ka seda, et sealt enam lihtsustada ei tohi, et seal peab olema dialoog nagu selle koha pealt, et ajakirjanik võib alati küsida, et kas ma võin öelda niimoodi või niimoodi, aga siis tuleb paratamatult vastus, et ei niimoodi päris ei või, et selle sõna muudaks ära ja selle sõna muudaks ära. Et see dialoog peab käima edasi-tagasi nii kaua kuni mõlemad pooled on rahul, sest mina olen ka kogenud seda, et kirjutab ajakirjanik mingisuguse teksti valmis ja saadab ülevaatamiseks, mis mõni kord tundub, et on selline niisama saadetakse, et ah sai kokku lepitud, et see intervjuueeritav tahab seda niisama üle lugeda, et ehk nagunii ma ei tee seda parandust. Sihuke mulje nagu jääb, et nagu niisama tühjalt saadetakse seda sellele objektile lugeda.

Ehk siis sa oled teinud parandused, saatnud tagasi, aga neid ei ole sisse kirjutatud?

Jah. Või et sealt võetakse...mis mõnes mõttes on ka diskussiooni koht, et kui palju peab selline asi olema läbiräägitav. Kui palju peabki ajakirjanik andma teadlasele seda võimalust parandada või kui palju ongi see või mis on nagu eesmärk. Asjad lähevad nii keeruliseks. Neid nüansse on nii palju. Kui on tegemist teadusajakirjanikuga, siis ta...kui ma võtan nt Novaatori Villu Päärti, kes käis meil siin üht uudist tegemas. Tema igapäevaselt puutub kokku teadusuudistega ja temaga oli suhteliselt lihtne. Tal ei ole miskisugust kunstilist ambitsiooni. Ta mõtleb nagu teadusajakirjanduse nupukene, mitte oh ma teen nüüd mingisuguse vinge loo, mis omab mingisugust ajakirjanduskunsti väärtust.

Ma just tahangi rääkida formaadina päevalehtedest, mis jõuavadki iga tädi Maalini. Ilmselt Novaatorit loeb suhteliselt väike protsent eestlastest.

Jah, ongi! Juba sealt tulevadki nii suured erinevused sisse. Tulebki hakata mõtlema täpselt, kuhu me kirjutame. Aga, kui me räägime päevalehest, kas sel üldse ongi olla ambitsiooni teadusajakirjandus või on see lihtsalt...ütleme nagu mingi uuriva ajakirjanduse mingisugune spetsiifiline alaliik, mis juhtumisi uurib mingit teadus teemat.

Kas sa pead üldse vajalikuks, et teadust on vaja populariseerida?

Populariseerida, aga meil on vaja.... teadlastel on ka väga vaja olla, vähemasti mingist hetkest kui teadlane jõuab oma karjääris nii kaugele, et ta peab tegelema rahade taotlemisega, siis tal on vaja, et ta oleks pildis, sest nendest hindajatest, vähemasti nendest inimestest, kes otsustavad, kas ta saab uurimistöö jaoks raha või ei saa, osad neist on teaduse mõttes suvalised inimesed. Ta ei ole küll tädi Maali, aga ta on mingisugune suvaline Urmas, kes on oma teadusteadmiste poolest samal tasemel kui tädi Maali enamvähem. Et kui ta on mingisugune jurist või majandusnimene, siis ta ka ei tea, ei pruugi teada neid asju rohkem, kui see tädi Maali, sisuliselt. Ja siis tema jaoks on see siis juba selle mehhanismiga, et see inimene on kuskil ajalehes näinud seda nime, siis ta võib-olla on juba positiivsemalt meelestatud. "Aaa, see oli see tüüp, kes oli ajalehes selle asjaga, et talle vist võib anda", isegi kui ta seda väga ei teadvusta. Aga on vaja jah, et juba selle pärast on vaja. Rääkimata juba sellepärast, kui on riigi rahad, praegust on järjest rohkem euroopa rahasid, mille jagamisel otseselt see mehhanism ei ole nii väga oluline, et kas siin Eestis kajastatakse või ei kajastata. Siis on juba Euroopas vaja saada ajakirjanduse pildi peale. Aga põhimõtteliselt ikkagi seesama mehhanism toimib edasi, aga nagu skaalad muutuvad siis euroopas. Varem oli see selgelt, nüüd järjest vähem on see, et tuleb maksumaksjale aru anda, et mida sa teed, sest nüüd on järjest väiksem see osa, kes otseselt saavad riigieelavest raha. Nendel oleks justkui otseselt kohustus ka mõnes mõttes, eetiline kohustus, et sa annad teada, et mida sa teed ja miks seda asja vaja on. Aga praktika on see, et meil ei ole tihti endal ka väga head arusaama, et miks mingisugust asja vaja on.

Aga mis on põhilsed vead, mida ajakirjanid teevad teadlastega suhtlemisel?

Ma ei arva, et need vead oleksid selle žanri spetsiifilised. Et see allikas, kellest kirjutatakse seda juttu, et sellega see vastastikku suhtlemine on sõltumata sellest, mis asjast kirjutatakse, sõltumata sellest jääb see alati olema.

Pigem ikka on artikkel ju ajakirjaniku teha...

See ongi seesama küsimus, mis ma enne üritasin väljendada, et kas see on ajakirjaniku kunstiteos, kui nüüd liialdada, põhimõtteliselt ajakirjaniku enda teos, mille ta kirjutab mingi asja põhjal, mis ongi tema subjektiivne asja tõlgendus, mis on väga okei. Kui me lepime kokku, et me kirjutame asju selliselt, siis pole teadlasel siin väga midagi kobiseda.

Aga kui sa mõtled selle peale, et enamus inimesi võtab seda, mis on näiteks Postimehes või Päevalehes suhteliselt tõepähe.

Kui me räägime konkreetset nendest tükkidest, millega mina olen seotud, siis mulle tundub, et ajakirjanikud, kui tal polegi ambitsiooni ka korrektselt teaduslikku sisu edasi anda, ta tahabki keskenduda inimese loo jutustamisele, mis on ka põhimõtteliselt võimalik, et näidata teadlast kui lihtsalt ägedat inimest või näidata, kuidas teadlase elu käib ja see sisu pole väga oluline.....

nii palju asju on, millest võib edasi rääkida pikemalt.....

see liigne lihtstamine...see ohu koht on see, et juhul kui sul on ambitsioon teaduslikult korrektselt neid asju edasi anda, siis peaks rohkem tähelepanu pöörama täpselt edasi andmisele. Sõnad, mis tavainimese jaoks võivad tunduda väga ühesugused, võivad teadlase jaoks tähendada väga erinevaid asju.

Võib olla mingisugusel juhul, et sa ei saa teha mingit sõna asendust, et sulle võib tunduda, et see on kõik ok, aga teadlasel tekib see tõrge, et sealt võib see korrektsus ära kaduda. Või ka täitsa vääramis minna. Lihtne on see, et kui mingi suuruste võrdlemine käib, et mitu korda suurem või väiksem mingisugune asi on, et lihtne on eksida selle koha peal, et kui tuua mingeid elulisi võrdlusi...neid on vaja tuua kindlasti, aga seda ei peaks tooma ajakirjanik üksinda. Selle juures peaks vähemalt aitama teadlane, kui ta ei oska seda ise arusaadavalt ära sõnastada, siis tuleks teha seda dialoogi, kuni ma olen rahul selle asjaga.

Ehk siis võib öelda, et ajakirjanikud ei panusta liialt palju selle teadlasega suhtlemisele ajal, mil see artikkel valmib et kontrollida kõik need asjad üle?

No isegi kui edasi tagasi see kirjutamine käib, see suhtumine asjasse, sest arusaadav ka see, et kui muidu ajakirjanik on harjunud tegema oma kirjutisi, mis on tema teosed, kus tal ei ole vaja seda teha, siis võttagi kohe selline suhtumine, et tema ei ole see, kellest ma kirjutan, vaid selle asja juures peavad teadlane ja ajakirjanik olema partnerid. Kui sa tahad kirjutada teaduslikult korrektset artiklit, siis pead sisuliselt võtma seda teadlast, kui kaasautorit. Et ühelt poolt tema aitab sul sinu lugu kirjutada, aga sina aitas tal... ajakirjanik vajab teadlase abi, et ta saaks oma jutu valmis, aga sama tähtis on see ka teiselt poolt, et teadlane, kui ta on piisavalt pädev tunnetab, et sellised asjad on vajalikud. Et teadlasel on vaja ka seda ajakirjanikku, et jõuda kuidagi ka laiemalt nähtavaks, mida on kindlasti vaja. Me siiani pole täielikult välja saanud sellest süsteemist, et ei olnud vaja seletada. Füüsika instituudis, seal on veel küll selliseid inimesi, kes oma enertsist jätkavad tegutsemist, et ta on eluaeg seal instituudis istunud ja nokitsenud mingisugust oma asja ja ega ta tegelikult ka ei tea, miks see asi oluline on. Lihtsalt, et see on teaduslikult tähtis. Aga noh, see on argument vaid teadlase jaoks.

Aga vastupidi siis. Mis vigu teevad peamiselt teadlased ajakirjanikega suhtlemisel?

Nad ei teadvustagi seda. Võiks oluliselt enam teadvustada seda, miks on vaja uurida asju. Vähemalt baka tasemel, mingisugustel baka kaitsmisel. No juba baka kaitsmisel on väga ilusati näha. Mõnedel juhul ei hakkagi see kunagi paranema, aga noh, baka kaitsmisel on niimoodi, et uurib seal oma miskisuguseid spektrijooni, mingisugust puru, võtab mingisuguse oksiidse puru, mis on liiva moodi. Mõõdab ja laseb sinna laseri peale, siis mõõdab mingisugused spektrid, vaatab ah, siin on see joon teistugune ja siin on üks joon, mida seal ei ole ja siis räägibki seal, et leidsime siin sellised spektrijooned ja arvutasime sealt välja, et see peab vastama sellisele ja sellisele vastusele ja relaksatsioonile ja noh väga kena, aga miks seda vaja teha on? Seda kaitsmisel küsitakse või meil vähemalt materjaliteaduse valdkonnas on see rakendus selline lahutamatu osa. Ega hea materjaliteaduse lahutamatu osa, et need asjad on kunagi mingist otsast vähemalt potentsiaalselt rakendatavad või peab olema seotud selle rakendusega, mingi kauge lingi kaudu. Aga noh vanasti oligi nii, et uuriti neid omi spektrijooni ja sealt lähed doktorikraadini välja niimoodi, et sult polegi kunagi küsitud, et kus see rakendus on ja miks seda vaja on. Nüüd järjest rohkem on seda vaja ja on vaja kohe algusest peale. Ongi vaja kohe baka kaitsmisel. Või

tegelikult on meil vaja juba selliseid juhendajaid, kes saaksid aru, et on vaja sellist küsimust küsida. Oma tudengile hakata kohe algusest peale seletama, et miks neid asju vaja on või sellest just alustada, et miks me uurime selliseid süsteeme, mis on ka otspidi väga oluline inimese motiveerimiseks. Üldjuhul noor alustav teadlane on palju motiveeritum, siis kui ta teab, et need asjad leiavad kunagi mingisuguse rakenduse, mingisuguse kasutuse kuskil. Ühesõnaga teadlastel endal, vähemasti meil siin endal vajab see asi kõvasti veel parandamist, et teaduses tegutsevad inimesed pidevalt mõtleksid ka selle peale. Et mõtestaks oma tegevust, et miks neid asju vaja on ja ei kaoks liiga palju ära sinna, et teaduslikult on põnev, et uurime mingisuguste asjade looduslikke protsesse, mis niisama võivad huvitavad olla. No see, et teadlane ei mõtlegi seda ja mõnel juhul võib olla see, et on täitsa ära kaotanud selle võime ka aru saada, kuidas tavaline inimene võib asjadest aru saada. Ka minul oli esimene kord, kui mul tekkis see moment, et kui tuli hakata vastama küsimusele, et kus seda materjali kasutada saab. Mul oli ka, et phhhhh...et ei saagi tegelikult. No meil ei olegi ühtegi rakendust, aga siis kohe saad aru, et ai kurat nii ei saa päris vastata. Siis hakkad mõtlema ja siis oligi minu vastus... helistab vara mulle raadiost, et teeme nüüd kohe intervjuu. See küll ei läinud otse eetrisse, aga et nüüd teeme telefoni intervjuu. No ok ja küsib mult küsimusi, et kus kohas siis seda materjali siis rakendada saab. Mõtlesin tükk aega ja vastasin siis, et sellel kujul seda meie materjali me ei tea, kus kohas kasutada saab, küll aga sarnaseid, keemilise koostise poolest sarnaseid materjale on varem kasutatud nt kosmosetehnoloogias ja siis umbes midagi sellist ja siis järgmine päev tuli....aa, see läks ajalehe artikliks. Järgmine päev oli pealkiri umbes et "Eestis avastatud uute materjalidega hakatakse kosmosesüstikuid ehitama". Mis seal siis juhtus? Mina ei olnud valmis selleks, et hakata selliseid asju sõnastama ja ajakirjanik tegi liiga suuri lihtsustusi, või liiga vabalt tõlgendas ka neid lauseid, kuigi need ei olnud ka kõige paremini öeldud üks ole. Materjal, millega on raske töötada ja kui sul seda materjali ei ole, ses mõttes kui sul pole selle inimese lauseid ja sa pead hakkama seal ise neid kokku panema, siis tuleks kõigepealt, et kui sul on tunne, et sul ei tule siit lugu kokku ja et sa ei saa seda ise ja ei suuda arusaadavaks ümber sõnastada, siis küsi juurde.

Samas ilmselt see pealkiri müüs üsna hästi.

No jah. Selles ma küll ei tahaks süüdistada ajakirjanikke, et miski selline pahatahtlik hoolimatus oleks. Et keegi meelega teeks, et aa, ma tean küll, et sa ei mõelnud seda, aga ma panen ikka sellise pealkirja. Aga ma loodan, et seda ei ole. Mingites muudes valdkondades ilmselt on sellist asja ka, et teadlikult eksitavaid pealkirju kirjutatakse.

Aga sa ei arva, et selline asi oli liiga kontekstist välja rebimine?

Jah. Noh, minu poolt vaadates kindlasti jah.

See on kindlasti kivi ajakirjanike kapsaaeda...

Jah. Aga seal on ainuke konstruktiivne nõuanne, et seal siis tuleb astuda rohkem dialoogi selle teadlasega. See võib olla väga raske küll, sest mida vähem kogenumad nad on, seda keerulisem on neil sõnastada oma asja. See on ka juba...see vajadus ka, et sul on vajadus oma artikkel sealt kindlasti kätte saada. See on ka mõnes mõttes halb. Selle asemel, et kirjutada mingisugune moonutatud jama kokku ja saada linnukse kirja seal oleks vaja, et kui sa saad aru, et ok see võib olla teaduslikult huvitav, aga meil ei ole inimestele midagi näidta, siis ei tohi seda hakata liiga palju moonutama, et ta oleks selline söödav jutt.

Kell kukub ja leht läheb trükki...

Ja ongi, aga see jõuab otsapidi sinna tagasi, et ma saan aru jah, et ajakirjanik tuleb üldjuhul...kuigi on ka selliseid vastupidiseid juhtumeid. Näiteks Villuga oli ka mul selliselt, et mulle tundus küll, etta võtab rahulikult aega ja püüab asjadest aru saada ja siis kui kui see Mart Zirnask tegi minuga lugu, siis tal tundus ka, et oli hästi palju aega. Ta ei kirjutanud ka teaduslugu otseselt. On aru saada, on mõistetav, et on vaja saada need nupukesed. On vaja saada oma linnuke kirja. Kirjutada see tekst valmis ja edasi kiiresti, et tuleb teha tükitööd, aga see on üks asi, mis tuleb välja selle dialoogi pidamise koha pealt, et seda on näha, et kui edasi tagasi artikli parandusi saata, siis on ka sealt mõnikord näha, et tal ei ole aega isegi nagu süveneda sellesse asjasse. Et noh ma nii keerulist sõna ei saa küll panna siia, jätan ikkagi oma sõna. Sellest žanrist tulenevalt, et kui meil on juba see ambitsioon, et peab teaduslikult korrektne olema, siis tuleb võtta rohkem aega ka selle jaoks. Sellise ajakirjandusliku tüki hind võiks olla kõrgem selles ajakirjanike maailmas. See eeldab natukene ilmselt rohkem tööd, kui et on mingi selline kõigile arusaadav teema.

Kirjelda ühte positiivset kokkupuudet ajakirjanikuga.

Viimane see, mis Novaatoris oli, mis Villu kirjutas. See oli küll minu jaoks positiivne, aga temal on ka arusaadav. Tema ka kirjutab Novaatoris igapäevaselt ja seal ei ole seda ambitsiooni iseenesest, et peab olem ajakirjanuslik kunstiteos, vaid see ongi mingisugune nupukene, mis annab edasi mingisugust infot teadusmaailmast. Aga kust tõmmata piir, mis on teadusajakirjandus, mis... Seda, mis oli Ekspressis, see mis oli see Mart Zirnaskiga lugu, seda oled lugenud? **(Ja)** See ei ole, mina ei ütleks, et see oleks teadusajakirjandus. Seal midagi nagu oleks, mingid nüansid oleks nagu või mingi osa nagu oli ja võib-olla Mart tahtiski alguses kirjutada rohkem nagu teadus juttu... kui ajakirjanik tuleb ja hakkab minuga rääkima asjadest ja ei sunni mind väga konkreetselt teaduse piiridesse, siis ma ei pruugi üldse nagu teadusest rääkida või ei pruugi üldse teadusesse jääda oma jutuga. Tal ei olnud ka see, et ta peab kirjutama mingisugust teadusjuttu otseselt. Selles mõttes ei olnud see ka... või mis asi üldse see teadusajakirjanud on? See ei tundunud mulle õige teadusajakirjanudus, aga ma ei teagi kas siis on olnud selliseid asju, mis on teadusajakirjandus... a no ok ok, see mis oli Postimehes, muudetava läbipistvusega klaasi asi, kus mina küll ei olnud, mu nimi oli seal vist küll nimetatud, aga põhiline suhtleja ma seal ei olnud ajakirjanikuga. See vist oli enam-vähem niimoodi, et ta tuli konkreetselt meie uurimistöö tulemust kajastama ja see oli ka positiivne. Midagi ette heita ei oska, aga samas polnud mina ka põhiline, kes ajakirjanikuga suhtles. Positiivne kukub see asi välja siis, kui ajakirjanikul on aega, mida kulutada. On aega, et kohale tulla ja üritada aru saada. No selge, et ei saa aru kõikidest asjadest. Ei peagi aru saama, aga kui on mingi asi, mida on loo kirjutamise seisukohalt vaja aru saada, siis tuleb nii kaua edasi küsida ja uurida, kuni saad enda jaoks asja selgeks, sest no keeruline on kirjutada asja, kui sa ei saa aru. Kui sa üritad edasi anda mingisuguse teadusliku avastuse sisu või mis läbimurre on saavutatud, siis on selge, et sellest asjast on keeruline aru saada, aga siis võib lasta kas või need paar lauset selles artikklis sõnastada sellel teadlasel. Ja kui sa tahad neid ikkagi ümber kirjutada, siis kindlasti ilusasti kokku leppida selle teadlasega.

Jah positiivsemad kogemused on ikka need, kui ajakirjanik on saanud rahulikult aega võtta ja noh juba kohale tulemiseks ja pärast, kui on juba midagi valmis, et siis seda edasi tagasi saatmiseks ja kaasamõtlemiseks, et selleks on neil ka aeg olemas ja on tahtmine objektiivselt edasi anda, et ei ole selline pealiskaudne tükitöö tegemine.

Lisa 5

2.5 Priit Ennet – Eesti rahvusringhäälingu toimetaja

Millised on teie kokkupuuted teadlastega? Teil on neid kindlasti tohutult palju, aga eredamad seigad äkki?

No neid on tõesti olnud palju. Neid tuleb ette iga nädal. Aga teadlasi on erinevaid. Jätame siin kõrvale teadlase tsiteerimisindeksi. Kui ajakirjanduse poole pealt vaadata, siis on oluline see, tema teatud meediakompetentsus, et kas ta mõistab milleks seda vaja on, kui ajakirjanik teda tülitab. Ma toon nüüd konkreetseid näiteid. Kirjeldan oma tänast interaktsiooni ühe teadlasega. Helistasin ja leppisin kokku intervjuu kokkusaamise homseks. See teadlane on tuntud meediasõbraliku inimesena. Sellesuhtes asi sujus. Aga üks moment oli selline, et ta ei tajunud ka see hetk, et milleks nüüd konkreetset seda lugu vaja on. Et mis selles erakordset on. Mina lähenesin sellisest, no mida ma kujutan ette, et mis ühe tavalise raadikuulaja jaoks võiks olla huvitav kõneteema. Siin võibolla tuleb välja selline väike konflikt. Et see, mis teadlase jaoks on huvitav läheb tihtipeale lahku sellega, millest inimesed omavahel räägivad kui vähegi asi teadusesse puutub. Ja siis tekib selline moment, et mis sellest üldse rääkida, et ei ole nagu midagi erakordset.

Kas on tulnud ette, et teadlane lausa keeldub, kuna tema arvates pole teie valitud teema...

Päris nii hull ei ole. Tavaliselt kui teadlane on ikka ise sel alal uurimistöö teinud ja kui ta sellest juba räägib, siis minu kogemus näitab, et ma võin esitada igasuguse nurga alt küsimusi, aga siis ta ikka seletab ilusasti ära, et kuidas tema seda näeb. See ongi see, et kui teadlane ise mingit teemat on uurinud, siis ta juba tajub seda rohkem, kui siis, kui küsida temalt lihtsalt üldekspertsiisi. Enamus teadlasi ei taha anda oma kitsast valdkonnast väljaspool kommentaari või intervjuud. Kuigi võiks, kui mitte sellega liiali minna. Ta ikkagi adub seda oma vaatepunktist, et mitte küll päris selle ala vaid ütleme kõrvalala vaatepunktist mis võib ka väga tähtis olla ja ongi.

Kas on veel probleeme tekkinud peale selle, et on erinev arusaam ja ei taheta oma teemast väljaspool asuvaid asju kommenteerida?

No ütleme eriti vähem kogenud meediasuhtlejatega on see, et püüakse lihtsalt edasi lükata seda kokkusaamist. Tuuakse mingisuguseid ettekäandeid, miks nüüd ei saa ja

miks just 3 kuu pärast on õige aeg sest midagi just siis valmib, et siis oleks alles õige aeg rääkida. See tekitab natukene kummastust. Aga mõni kord ma tulen ka neile vastu, et las siis olla, et saame ka edasi lükata mõne asja. Aga mõni kord õnnestub ka ümber veenda.

Mis te arvate, mis on põhilised vead, mida ajakirjanikud teevad teadlastega suhtlemisel?

See on nüüd selline ajakirjanikule konksuga küsimus. Väga mõtlemapanev.

Kui te ei oska enda kogemuste põhjal vastata, siis olete äkki kolleegide töös mõningaid vigu märganud?

No mida teadlased ise tihti ete heidavad on see, et nende jutt on valesti edasi antud. See on muidugi üldine etteheide, aga teadlaste puhul on see spetsiifika, et nad on oma ala suured asjatundjad. Ja siis tõesti juhtub, et ajakirjaniku käes läheb asi natukene käest ära, nii et ajakirjanik seda ise tähele ei pane. Võibolla isegi nii, et taei pea seda vajalikukski. Mis on ajakirjanduse seisukohast mõnes mõttes mõistetav. Ajakirjanik ei peagi taga ajama seda täielikku teaduslikku täpsust, kui see ei puuduta tema loo põhiiva. Kuigi ju võiks. See tuleb lihtsalt sellest, et isegi kui sa ise saad aru sellest, siis sa ei saa kogu seda keerukust, erandeid ja reegleid kaasata. Kas see nüüd viga on? Ma ei ütleks, et see alati viga on. Kui see tuleb teadmatusest ja tulemus kannatab, siis muidugi on viga. Aga teinekord ajakirjandus lihtsalt peabki tegema ümaramaks asja. See on nüüd teadlaste arvates viga. Mõnikord. Mina mäletan seda, et kui ma enne teadusajakirjandusse tulekut olin ülduudisajakirjanik ja siis oli mul see kogemus poliitikutega, et kui neil on vaja, siis meeldasti igast asendist annavad kommentaari. Läksin siis mina sama suhtumisega teadlastele peale, siis tuli välja, et nii päris ei saa. Tuleb ikka delikaatsemalt läheneda. See on selline algaja viga, et kohe püssist ei tule neid asju. Peab ikka mõtlemisaega andma.

No kui me võtame näiteks meie päevalehtede kirjutamistempo, siis on suhteliselt raske seda mõtlemisaega pikalt anda.

No jah, see ongi. Päevalehe viga pole muidugi see, kui tahetakse kiiresti saada infot kätte. No see ongi jälle üks ebakõla tekkimise koht, mis võib olla eristab just teadlasi ja poliitikuid. Teatav valmidus kohe midagi arvata on teadlastel tihtipeale selline tõrksam.

Kas teie arust peaksid nad tegelikult olema valmis kogu aeg oma asjadest rääkima? Loomulikult välja jättes olukorrad, kus asjad pole valmis ning kindlad.

Ma ei ütleks...

Küsin siis nii, et kas teadlased on piisavalt vastutulelikud, et meie peavoolumeedias oleks ikkagi seda teaduse kajastust palju?

Võib rahul olla küll. Mina oleks nagu rahul, aga ma ei saa öelda, et oleks väga hea. Eks see joon läheb läbi ka sealt põlvkondade vahelt, mis ei ole absoluutne näitaja aga... Ühest küljest nagu noorte meediateadlikkus on suurem, aga teisest küljest on nad kogenematud ja sellepärast tekib neil sellist ebalust.

Aga mida võiks muuta üks või teine pool, et teaduse kajastamise mahu kohta saaks öelda väga hea.

Eks ikka omavahel suhelda, asju arutada ja selle teise osapoole kingadesse ennast osata panna. See tuleb ikka kasuks. Et aga mida võiks teha paremini...

Aga miks seda suhtlust on vähe?

No miks mitte muuta nii, et tehagi mingisugust vabasuhtlemise üritusi näiteks. Ja vahetadagi mitte ainult mõtteid väga rangelt vaid natukene seltskondlikult ka. Muidugi tegelikult aitaks ka see, kui vahetataks mõneks ajaks seda rolli. Ajakirjanik, kes ise pole teadlane onlnud ja teadlane, kes ise pole ajakirjanik olnud kasvõi võiksid vaadata teise poole elu lähemalt. Kas veeta natukene aega laboris või toimetuses. Vaadata kuidas asjad käivad.

Ehk siis võibolla see suur lünk seal vahel on selles, et ei mõisteta, mis teise tööülesanne on?

Ega jah hästi ei mõisteta ja ma toon jälle tänasest päevast ühe näite kui ühes raadioprogrammis oli väike teaduseteemaline saatelõik suurema saate sees ja suurema saate juht kuidagi oskas selles tõsisel uudises näha midagi naljakat või natukene naeruväärset, mida siis kuidagi esile tõsta oma vaimuka märkusega. Sellesmõttes kui võtta teda selleks ajakirjaniku võrdkujuks, keda kritiseerida, siis mina ütleks, et see

arusaam, mis on teaduses tähtis, et kui sul on uudis mingisugusest väikesest asjast nagu bakter või täi või natukene naljakast asjast nagu lehm või konn, siis see on ka tõsine teadus. See kohe ei ole sellepärast mingi nali või meelelahutus või huumor. Kuigi inimestele muidugi teevad nalja eriti just sellised mastaabi efektiga asjad, et kui on tegemist sellise hästi pisikese asjaga, siis tundub tähtsusetu. Sellest on nii tavainimesel, kui ka ajakirjanikul raske aru saada. Vot nüüd tuli see, et mis vigu ajakirjanikud teevad.

Aga vahest on asi selles, et teadlane ei suuda piisavalt hästi seletada ajakirjanikule, et miks see asi oluline on?

Jah. Ja ka juba see vanem koolkond ei tahagi või ei mõistagi selle vajalikkust. Teadlased ju selle eest mingit lisapunkti ei saa. See on ikka omast vabast tahtest ja heast soovist.

Aga miks meil on üldse vaja peavoolumeedias teadusest rääkida?

Üldse meie ühiskonnale? Üldse meie teadlastele?

Üldse meie ühiskonnale

See on üpris selline põhjapanev küsimus. Seda võib väga mitut moodi vaadata. Üks asi on see, et aru saada sellest, mis ümberringi toimub. Seda jälle kahest otsast vaadates. Et see mida teadlased uurivad, et nad uurivad midagi välja kas siis pisikese või suure asja kohta. Mida informeeritum on ühiskonnaliige teaduse tulemustest ja miks mitte ka teaduse meetoditest, siis seda paremad ühiskonnaliikmed nad on ja seda kasulikum demokraatia arengule. Tulevad paremad otsused. Ja ka see, et miks üldse osa inimesi tegeleb sellise asja nagu teadusliku uurimusega ja miks seda rahastatakse. Selle vastu võiks ka inimesed huvi tunda. Et kui juba rahastatakse ja sellised asutused töötavad ja vaidlused käivad, et kuidas seda korraldada, siis on ju teema, mille vastu võiks huvi olla ja mida on kasulik või vajalik teada.

Tooge üks positiivne näide suhtlusest teadlasega, et kuidas see protsess toimus

Oi, neid tuleb ikka ette. See mu põhitöö ongi, et positiivseid näiteid kogu aeg toota. Kas peaks eriti positiivne näide olema?

No ma arvan, et neid näiteid on erinevaid. Et on teadlasi, kes pöörduvad mingi teemaga teie poole...

Vot seda on küll vähe. Vot siin ongi jälle. Seda võiks küll rohkem olla. Mõningates asutustes on pressiesindajad. Eriti ülikoolides ja ülikoolide allüksustes. Näiteks geenivaramu. Mitte igal pool seda pole, aga kui sealt midagi teatatakse, on see üks võimalus loo saamiseks. Et seda võiks küll olla. Seda on ikka väga harva. See on pigem erand. Muidugi ma julgustaksin, et ikka võib. Aga siin on ka see moment, see äraütlemise küsimus. Et kui hea allikas teeb sulle mingisuguse pakkumise, siis kui sõltumatuks sa temast jääd? Kui sulle see teema seekord ei istu, kas sa siis mõtled, et ta on muidu hea mees, et võtaks nagu ikka.

Aga kas teie arvates peaks sellist asja olema, et teadlane mõtleb ise, et mis asi see peaks olema, mis tavalist lehelugejat-raadio kuulajat-teleri vaatajat huvitab ning sellega siis ise pöörduma ajakirjaniku poole?

See oleks väga vahva. Aga seda ei tule väga ette. Mõni kord muidugi tuleb. On ka selliseid väga aktiivseid ja meediateadlikke teadlasi. Aga üldiselt ei ole seda ja üldiselt kui küsida neilt, et kas midagi uut ja huvitavat on, siis tavaliselt ei ole. See on häda. Selle koha pealt annan küll nõu, et siis võiks ikka midagi olla, kui juba küsitakse.

Aga nüüd see üks positiivne näide.

Positiivseid näiteid leiab sealt, kes on saanud teadusajakirjanike seltsilt näiteks Õkuli auhinna. Neid on tänaseks kolm inimest ja nad on kõik saanud selle sellel põhjusel, et nende kõigiga on olnud väga palju neid positiivseid juhtumeid.

Nende seast äkki tooksite näite Mart Noorma kohta...

Noorma näite võin hea meelega tuua. Et temaga läheb alati hästi. (Võibolla ma ütlen off record seda, et temal on see teadlikus väga kõrge ja väga okei. Hea ja eeskujulik. See üks näide tema kohta ongi selline poolnegatiivne näide, mis lõppkokkuvõttes lahenes positiivselt. Üks kord ta ütles, et tal ei ole aega. Ja siis hakkasime sellele teemal juba juttu lõpetama ja ta ütles: “Kuule mis ma jaman, ikka peab aega olema”. Ja siis ta leidis selle aja. Tegelikult läks väga positiivselt lõpus.) See jutule saamise küsimus on selline probleem jah. Et kas üldse midagi on või üldse midagi ei ole. Aga Mart Noorma oskab sõnastada seda kõike väga hästi. Ivasid niiöelda. Väga hästi

piltlikult, kasvõi selliste elavate võrdlustega, metafooridega oma teksti sisustada. See on ajakirjandusele puhas rõõm. Ja ta leiab oma teemast alati mingisuguseid huvitavaid uusi nurki. See on väga hea. Et ei ole kogu aeg kordus.

Jätk...

Selliseid ajakirjanike, kes teevad jämedaid vigu ja ei hooligi sellest. Et kes ikka aru saavad sellest. Et neid arusaajaid on vähe. Aga nii need asjad ei käi. Ja see on ka, et ajakirjandust ongi erinevat. Et on meelelahutusportaalid, kus selline kõrgendatud nõudmine või kõrgendatud ootus nende kohta võiks ju olla, aga ei ole realistlik. Ei saagi või ei ole mõtet väga pingutada selliste lootusetute juhtumite kõrval. Ma olengi tähele pannud, et sellest tulenevalt, ei ole vaja iga väljaande või iga vea pärast ajakirjandust süüdistada. Ajakirjandus on diferentseeritum. Et see ei jõua pärale teadlastele.

Lisa 6

2.6 Riin Aljas – Eesti Päevalehe ajakirjanik

Millised on su kokkupuuted teadlastega?

Ajakirjanduse mõttes on üks asi see, et ma olen nii noor, ma olen nii vähe kirjutanud. Ehks sii üldiselt leian mina neid teadusteemasid nii moodi, et vaatan teadusartiklite andmebaase, mida Eesti teadlased on avaldanud. Kui mulle teema huvi pakub, siis helistan neile ja küsin kas sellest saaks loo teha. Või siis vaatan Tallinna või Tartu Ülikooli doktoritööde kaitsmisi. Seal on nagu see kõige esmane kokkupuude. Teine asi on see, et kui sa mingitest teemadest kirjutad, siis nad, näiteks kommunikatsioonispetsialistid võtavad sinuga ise ühendust. See ongi see, et kui sa oled ühest teemast juba kirjutanud, siis sa saad niiöelda selle teema ajakirjanikuks nende inimeste silmis ja nad võtavad sinuga ise ühendust. Mul oli näiteks niimoodi, et ma tegin ühe loo, mingi paar kuud tagasi geenidest ja siis nüüd need geeniteadlased ise on mulle kirjutanud, et meil on nüüd see asi või see kohtumine, et tahad sa äkki teha. Et kui sa oled ühe teema kirjutanud, siis see kontakt läheb juba selliseks, et teemad tulevad ajakirjaniku juurde ise. See on see, kuidas see kontakt tekib. Aga suhete all sa mõtled seda ka, kuidas see läbisaamine on?

Jah, et kuidas see terve suhtlusprotsess kujunenud on.

Selles suhtes on teadlased ühed kõige keerulisemad allikad üldse. Selle pärast, et nad ei suuda sageli mõista seda, et ajakirjanduses sa pead natukene lihtsustama seda, mida nad räägivad. Et kindlasti ma ei taha öelda seda, et liiga lihtsaks teha, sest ma ise arvan, et me lihtsustame liiga palju ja me alahindame lugejat, aga siiski natukene, kui me kirjutame EPL'i, siis me ei saa kasutada sõna nagu hort eksole. Tavainimene, ta ei saa sellest aru ja siis tekibki mõnede teadlastega natukene konflikt, et teadusmaailmas on see, et kui me ise tihtipeale kasutame võõrsõnu sünonüümina, siis teadusmaailmas on üks konkreetne sõna ja neile pole sünonüümi. Siis nad ongi hästi pahased, kui sa selle ära vahetad. Siis nad ongi hästi pahased, kui sa üritad seletada, et me peame ajakirjanduses lihtsustama. Mõned saavad sellest aru, mõned ei saa. Teine asi nendega on see, et nad tahavad alati üle vaadata, mis on väga hea, sest ma alati saadan neile vaatamiseks, sest ma ei pea ennast väga pädevaks mingites keerulistes asjades kirjutama ja sageli nad tahavad meiliga vastata, aga noh see on enamjaolt kõigiga. Ma olen nendega üldjoontes hästi läbi saanud. Kasvõi see, et mulle meeldib, kui nad üle vaatavad ja tahaks hästi põhjalikult teha. Kõige suurem probleem on sageli see, et üldine reegel ajakirjanduses on see, et sa annad ülevaatamiseks ainult tsitaadid, mitte terve artikli. Aga kui sa kirjutad teadusest, siis oleks normaalne tegelikult saata terve artikkel ülevaatamiseks. Probleem on aga selles, et sa sageli lihtsalt ei jõua. Hakkad hommikul kirjutama ja see peab minema sul järgmise päeva lehte ja selleks ajaks, kui sa selle lõpuks valmis saadon kell juba viis, aga siis sa pead andma toimetajale ära ja teadlane ei jõua üle vaadata. See on väga suur probleem, sest nii tulevad vead.

Kas on tulnud ette sellist asja, et teadlane parandab, aga sa ei võta neid arvesse ja hiljem tekib konflikt sellest?

Mul on olnud üks konflikt, aga see oli natukene teist moodi. Ma kirjutasin ühest teadusartiklist töö ja see inimene oli alguses hästi skeptiline, aga siis saime jutule ja saime kokku ja kõik tundus tore olevat ja siis saatsin talle ülevaatamiseks selle loo. Ta kirjutas põhimõtteliselt mu loo täiesti ümber. Need parandused ei olnud stiilis, et ta parandab fakti vaid et ta parandas ka ülesehitust, ta alustas lugu hoopis teist moodi ja no ta põhimõtteliselt kirjutas loo täiesti ümber. Siis ma kirjutasin vastu, et ma loomulikult parandan faktivead ära, aga päris nii ei saa eksole. Üli viisakalt muidugi, kuigi tema oli ühe hate-maili juba saatnud mulle. No põhimõtteliselt tema alustas seda

nagu teadusartiklit ajaloost ja teadlased said kokku jne. Ma ütlesin talle, et me peame ikkagi lähtuma uudisreeglitest, et mitte keegi ei loe seda lugu, kui see on nii kirjutatud. Ta oli ikka päris kuri. Ta kirjutas mulle päris mitu kirja, kuidas ta o kirjutanud mitmetesse teadusajakirjadesse lugusid, aga kunagi pole selliseid asju juhtunud. Siis ma üritasin ka selgitada, et EPL ja teadusajakiri pole päris üks ja seesama asi. Ta parandas mul reaalselt selliseid asju, et ütleme et jutt oli aastast 1986. Mina kirjutasin, et 27 aastat tagasi ja siis ta parandas ära, et ikka 1986 peab olema. Asi ei olnud faktis. Ma avaldasin selle loo nii ära, et ma parandasin factivead ära, aga muu jätsin samaks. Ma olin kindel, et sealt tuleb mingi jama, aga ei. Ja rohkem pole mul selliseid asju juhtunud.

Mis sa arvad, et mis see on teadlaste suhtumise juures see põhiline, mis tekitab probleeme?

Üks ongi see, et teadlane ei suuda mõista, et sa pead mingisguseid asju lihtsustama. Ma saan neist ka aru, et nemad mõtlevad, et teine teadlane loeb ja ma olengi sõna hordi asemel kasutanud grupp, et mis ta siis minust mõtleb. Nad on ise nii palju kriitilisemad oma materjali osas ja et kõik sõnad oleksid nii täpsed, et nad ei suuda mõista, et teadusajakiri ja päevaleht šanri mõttes pole täpselt sama. Teine asi on ajakirjanike enda süü, millele tegelikult taganevad kõik probleemid, et sul pole lihtsalt aega, sa ei jõua süveneda. Sa ei jõua isegi korralikku eeltööd tegema, kui sa lähed inimese juurde intervjuud tegema. See on teine hästi suur probleem.

Mis on peamised vead, mis teadlased teevad ajakirjanikega suhtlemisel?

Ma arvan, et üks asi on mõne puhul see ülevalt alla vaatamine. Nad eeldavad seda, et nad ei suuda mõelda seda, et kui ajakirjanik tuleb neid intervjuerima, no et kui ma lähengi tegema kellegagi. Oletame et ta on näiteks bioloogia teadlane, siis ta ei suuda mõista seda, et mul on samal ajal 10 muud teemat ka käsil. Ta eeldabki, et ma tulen sinna ja ma olen selle teema kohta 20 teadusartiklit läbi lugenud. Ta eeldab minust natukene rohkem. Ma olen tavaline päevalehe ajakirjanik. Ma ei jõua kunagi sellist eeltööd teha. Nad eeldavad, et kui ma teen sellest lugu, siis see on mu nädala ainus lugu ja see on mu kõige olulisem ja tegelengi ainult sellega. Reaalsus on see, et mul on päeval veel kaks teemat samal ajal käsil. Teine asi on see, et nad ei suuda mõista, et ma peangi lolle küsimusi küsimusi. Kui ma küsin selliseid väga lihtlabaseid küsimusi, siis see ei tähenda, et ma olen ise idioot vaid ma pean selle asja lihtsaks

tegema, sest lugejal võib samasugune küsimus tekkida. No see on täiesti pooleks, et osad saavad sellest aru ja ma püüan alati selgitada ka, et neid asju tuleb küsida, et see ei ole teie kiusamiseks. Aga mõnega ongi nii, et no see on ju elementaarne. Nad ei suuda tava inimese tasandile tulla. Ja sõna uudisväärtus on nende jaoks hästi keeruline. Mina peangi lähtuma sellest. Isegi kui sul on 10 lk teadusartikkel, siis mis minule uudise mõttes on ainult üks fakt, millest pole varem räägitud ja mis ongi reaalselt uudis. Nende jaoks aga on see üldine uurimus palju olulisem ja siis nad ei suudagi seda hoomata, et miks ma sellest ühest asjast kirjutan. Et miks ma sellele keskendun. Et see fookuse valimise konflikt on ka. Et nemad ju räägivad 20 aastases teadustööst ja üldistest progressidest. Ma saan aru, et need on ka olulised, aga kui inimene teeb hommikul lehe lahti, siis tal on vaja seda rosinat. Mul on vaja see rosin kõigepealt ära kirjutada ja siis me saame minna üldise peale. Aga nemad tahavad, et ma hakkaksin üldisest rääkima, sest nad ei ole uudise kriteeriumiga kursis ja see vajabki selgitustööd. Ma pean olulise ette panema.

Mis on põhilised vead, mis ajakirjanikud teevad teadlastega suhtlemisel?

Pinnapealsus. No nagu ma ütlesin, et sul tuleks nii palju parem lugu, kui sa loed need 10 teadusartiklit varem ära. Sellessuhtes on väga hea, kui jõuad suure eeltöö enne ära teha. Ma siin eelmine nädal intervjuueerisin ühte rootsi demokraati ja mul oli nii palju parem seda intervjuu teha, sest mul oli reaalselt aega lugeda need mingid 10 lk läbi. Ma teadsin, mida ta on varem uurinud ja seega teadsin ka, mida küsida. Et esiteks kui sa teed korraliku eeltöö ära, et sa teadki, mis ta on veel uurinud lisaks sellele ühele teadustööle, siis sa oskad nii palju paremaid küsimusi küsida. Teine ja suurim probleem ongi see kiirustamine. See ongi see konflikt, et sa ise tahaks teha pikemalt, aga no meil ülemus paneb plaani paika ja ütleb, et ma tahan sult homseks lugu. Ja sa ei jõua selle teadlasega piisavalt koostööd teha. Ideaalis olekski, et see lugu käib sinu ja teadlase vahelt kolm korda läbi. Saadad talle terve teksti ja siis kordamööda parandate. Reaalsuses on see, et ma saadan talle tsitaadid ja need ta parandab ära, aga tõenäosus, et ma saan mingist seosest valesti aru on ju suur. Ma panen oma teksti midagi, millest ma saan valesti aru või on asi tõlgenduses. Need vead on nii lihtsad tulema. Ma ei kujuta ette ka, mis võiks olla selle lahenduseks. Sest et no praegu võib öelda küll, et miks te ei tee või miks te ei keskendu või miks te ei tegele teemaga rohkem, aga kui sul on nii vähe inimesi nagu toimetuses praegu ja see tempo on nii

meeletu, siis ma ei kujuta ette, mis see lahendus oleks. Inimesi on nii vähe. Sa ei jõua, peadki mitu lugu päevas tegema.

Kas aitab see, kui oleks igas väljaandes oma teadusajakirjanik?

Ja, kindlasti. Aga sellega on ka see, et meil on ka teadusajakirjanik, aga sageli on see, et nii teadusest või ükskõik mis teemast võiks olla mitu inimest, kes kirjutaks, sest me võime ju mõelda selle peale, et ta on väga objektiivne, aga teine asi on reaalsus. Ütleme et sa oled kuskil 20 aastase töökogemusega teadusajakirjanik, siis sul on ikka mingisugused omad valdkonnad, mida sa pooldad. Seega sa võidki olla mingi asja suhtes väga skeptiline. Samas aga kui tuleb keegi värske peale, kes ka sellest asjast kirjutab, aga natukene teise nurga all, siis see mitmekesisus püsib. Kui ainult üks inimene kogu aeg ühe teemaga tegeleb, siis ma arvan et see läheb liiga subjektiivseks.

Mida soovitaksite ajakirjanikele teadlaste suhtlemisel, et vältida probleeme?

Esimene asi kohe alguses kokku leppida, mida mina ka just õppisin, et selgitada, et me teeme küll intervjuu, aga mina olen see, kes loo kirjutab, mitte sina. Kohe alguses leppida kokku, et ma saadan sulle loo lülil ülevaatamiseks, aga selle kokku kirjutatan ma ise. Ja kui vähegi võimalik, siis kohe algusest kokku leppida, mis ajaks teadlane peab loo tagasi saatma, sest vastasel juhul ei jõuagi tihtipeale parandusi teha ja lugu läheb ikkagi kontrollimata trükki.

Kui nad on ise hästi avatud ja selle poolt, et see lehte läheks, siis see on hästi positiivne. See ka, et no näiteks ma eelmise nädal kirjutasin ühele tüübile, et nad mingi aeg leiutasid mingi asja, et mis sellest saanud on. Ta ütles, et see on maas, aga siis küsisin, et kas teil on midagi uut käimas ja selle peale oli ta kohe väha entusiastlik et jaa meil on mingi uus vinge asi, et tule tee sellest. See on hästi äge, kui nad ise aru saavad, et kui neil midagi uut on, et siis räägime sellest ja tulge kohale ja teeme loo.

Kas üldiselt teadlased on positiivselt meelestatud, et ajakirjanikud tahavad nende teemast päevalehte kirjutada?

Oleneb teadlasest. Oleneb sellest, kas teadlased on kõrvetada saanud. See üks sama teadlane, kellega mul probleem oli, kes minu loo ümber kirjutas. Temaga oli see, et kui ma talle helistasin, siis ta oli kohe kuri, et tal on olnud varem kogemusi, kus ajakirjanikud tõlgendavad valesti ja selle pärast ta enam ei taha. Ja neid on päris palju. Aga samas ega see ongi vist kogemuse põhine. Kui sellel inimesel on enne

ajakirjandusega positiivne kogemus olnud, siis ta on jumala avatud ja sõbralik. Aga nii palju kui mina olen kokku puutunud, siis need inimesed, kes ajakirjandust, justnimelt laiatarbe ajakirjandust, kardavad on päris palju. Nad on harjunud nende Horisoni ja nende ajakirjanikega, kel on nende jaoks rohkem aega ja siis nad suhtuvadki, et päevaleht on selline pinnapeale ja sealt tuleb alati jama ja no negatiivselt. Mina ei saa sinna midagi teha, kui tal on mõne muu ajakirjanikuga eelnev halb kogemus. Seda barjääri ületada on häst keeruline. Et üritad teda veenda, et see kord läheb teisiti, aga sa ei saa lubada seda. Sageli on see, et neile ei meeldi lugude pealkirjad ja üldine toon. Nagu midagi ei olegi valesti, faktid pole valesti, aga neile ei meeldi pealkiri ja juhtlõik. Ja siis ongi see, et ürita teadlasele seletada, et kui sul on küljele lugu, siis sa ei saa sinna panna 10 tähest võõrsõna sinna, sest sellega ongi pealkiri öeldud. Pealkirjas ja juhtlõiguses peabki üldistama. Aga no siis nad ütlevad et vale info. Aga selle koha pealt ma ajan südame kõvaks, et see fookus mis ma panen on küll minu asi.

Teadlased suhtuvad sellesse teadustööse nagu enda kooki mida nad küpsetavad ja nad ei taha seda külaga jagada. Aga nad ei saa aru, et teadustöö on riigiraha eest tehtud. See ei ole sinu eraettevõtte. Kui sa oled teadlane, siis sa pead olema valmis sellest rääkima. See on sinu kohustus. See nüüd kõlab küll klišeelikult, aga kui sa teed maksumaksja raha eest, siis see teadus kuulub rahvale. See ei ole sinu asi öelda, et ma ei taha sellist rääkida ja ma ei räägi sellest.

Kas üleüldiselt on tähtis teadust populariseerida?

Ma usu küll. Mis on minu jaoks isiklikult ajakirjanduse suur probleem...ma ei tea võib-olla ma olen liiga idealistlik, aga tohutult-tohutult alahinnatakse lugejat. Me kirjutame üleüldiselt liiga lihtsatest asjadest. Et ärme kirjuta, et see on keeruline või igav või et lugeja ei saa aru. Minu arust on see nii vale. Kui mina lugejana teen lehe lahti, siis ma tahangi, et ma teen lehe lahti ja mul hakkab mõtte edasi töötama. Kui ma loen lehest asju, millest ma nii kui nii tean ja aru saan, siis mis selle point on? Sellessuhtes minuarust võikski seda harivat ajakirjandust rohkem olla. Mingite asjade mõtestamist võiks rohkem olla. Kasvõi mingid statistika või uuringu asjad. Me kirjutame, aga me ei selgita, miks see nii on. JA no kindlalt on oluline, et need oleksid päevalehtedes, sest tavainimene ei loe tihtipeale horisonti ja neid muid erialaseid väljaandeid.

Lisa 7

2.7 Urmas Jaagand – Eesti Päevalehe ajakirjanik

Millised on olnud Sinu kokkupuuted teadlastega?

Töölased peamiselt. Ma ei ole otseselt teadusajakirjandust teinud, teadlikult. Mul on mõned teemad sattunud sellised, mis on teadusteemad. Mis on mingite teadlaste saavutustega seoses. Need ei ole pidevad kokkupuuted. Kui kogu komplekti vaadata, siis ütleks, et pigem üksikud.

Kas on esinenud probleeme ka?

Probleemide all mida sa täpsemalt silmas pead?

Kõike, mis teil pähe tuleb.

Otseselt selliseid probleeme pole, kus ma ei saaks aru, milles on asi. Otseseid probleeme pole, aga arusaamisi, kuidas mingid asjad peaksid olema või kuidas mingeid asju tehakse, selliseid vääritimõistmis on olnud küll.

Millest need tulevad?

Peamiselt sellest kuidas teadlased arvavad, et nende materjali peaks presenteerima ja kuidas mina arvan, et seda peaks tegema.

Ja mis on seal see kõige suurem vahe?

Vahe on selles, et teadmised...mul on jäänud selline mulje, et neile ei meeldi kui asju lihtsustatakse lõpuni lahti. Ma saan sellest täiesti aru, et kui sa oled teadlane ja tegeled oma mingisuguse kindla valdkonnaga, siis paljud asjad on seal sinu jaoks täiesti elementaarsed. Ja kui sa oled kuhugi maale jõudnud ja midagi saavutanud, siis sa oled ilmselt teaduses olnud kaua, siis on üsna kerge mitte mõista seda, et kes on selle ajalehe lugeja. Kes on see inimene, kes loeb seda artiklit tema teadussaavutuse kohta. Kuna teadlased on harjunud presenteerima oma materjali nendele inimestele, kellele ei pea selgitama põhimõisteid lahti, kes mingisuguseid seoseid haaravad lennult, siis on see neile ilmselt keeruline. Võibolla, kas labane on hea sõna, aga nad ei poolda seda, et asju lihtsustatakse lõpuni lahti. Nii, et sellest saaks aru iga lehelugeja. See on peamine.

Kas sinu arust on üldse oluline teadusest kirjuta peavoolu meedias?

Ja, ikka. Meie lehes on teaduskülg olemas ja mõningatel juhtudel jõuavad teadusuudised ka uudiskülgedele. Näiteid võib siit tuua, et kui keegi on saanud mingi suure teadusgrindi või on kloonitud lehm vms. Kindlasti peab, aga need lood peavad olema erinevad. Siin ongi need erinevad tasandid, et need mis ilmuvad EPL'is peavad olema palju lihtsamad, palju suuremale publikule mõistetavad, kui need mis ilmuvad teadusajakirjades. Aga see ei tähenda, et neid ei peaks ilmuma. Kindlasti peaks. Inimestele üldiselt meeldib ju lugeda mingitest saavutustest või edasi minekutest või uutest avastustest või sellest kus Eesti teadlased või üldse Eesti inimesed on kuskil silma paistnud. Teadlased kindlalt on silma paistnud. Neid lugusid peaks kindlasti avaldama ka mujal, kui kitsastes niššiväljaannetes.

Mis on su soovitused teadlastele ajakirjanikega suhtlemisel?

Tuleb tähele panna seda, et kes on ajalehe lugejaskond. Peab püüda mõista seda, et need on lihtsad inimesed, kes pruugivad sellest valdkonnast kuulda alles esimest korda, kes ei tea sellest midagi. Tuleks lubada kõik nüansid jätta rääkimata, sest paratamatult kui ma hakkaksin mingi teadusteema puhul kajastama kõiki nüansse, paneksin need kõik ühte artikklisse kokku, siis ma võiksin välja anda eriväljaande. Ma pean valima mingid asjad ja paratamatult jääb midagi rääkimata. Ma saan aru et teadlasel on tohutult kahju, kui mingi oluline nüanss jääb välja või kõrvale, aga kõik lihtsalt ei mahu ja ei saa. Ja samas see peab olema loetav igaühele. Seda võiks nagu üritada mõista. Ma ei taha öelda, et mul oleks ilgelt palju kaklemist olnud koguaeg teadlastega selle pärast, et nad tahavad otseselt midagi muud, aga pisut on küll seda olnu. Väikest mõistmatust.

Kas on tulnud pretensioone ka pärast ilmumist?

Ei ole tulnud ja ilmselt just seetõttu, et ma olen saatnud lood üle vaatamiseks. Ma arvan, et see aitab seda vältida. Ja kui küsitakse, et seda või teist juurde panna, sisi ma olen selgitanud, et ei mahu, sest füüsiliselt ei mahugi. Või et see on liiga keerukas. Eestis on erinevaid teadlasi. Mõni oskab väga hästi ja lihtsalt kirjeldada seda, millega tegeleb, teistele on see keerulisem. Minu ülesanne ongi see vahendada lugejani nii, et kõik sellest aru saavad. Et mis see peamine on.

Ja soovitused ajakirjanikele teadlastega suhtlemisel?

Rohkem kirjutada teadusest. Mõnel juhul võiks neid isegi rohkem olla. Ja mis töötegemise kohapealt soovitusi...arvestada teadlaste soovidega ja arvestada ka sellega et teadlastel otseselt seda platvormi nagu vaja ei ole. Mispärast teadlased, mulle tundub et vähem otsivad kontakti sellise tavalise ajakirjandusega on see, et akadeemilises maailmas on olemas oma ajakirjad, kus nad saavad oma lugusid avaladada. Kus ei ole vaja kirjutada lahti, et lehmalt on neli jalga. Mis on spetsiaalsed ajakirjad, kus oma lugude ilmutamine on väga prestiisne. Neil on see nagu tunnustuse ja dialoogi pidamise platvorm iseendal olemas. Tundub, et neil ei ole alati tarviski seda laiema avalikkuse tunnustust eriti kui on ohtu, et ajakirjanik keerab midagi nässu, presenteerib midagi valesti või liiga lihtsustatult. Aga mida võiks soovitada lihtsalt et otsida rohkem selliseid teemasid, sest see tegelikult inimesi huvitab küll. Selge on see, et me kirjutame lugusid selleks, et neid loetaks. Sellepärast tuleb kahtlemata seda teadusteemat, millega teadlane tegeleb, esitada sellises kontekstis, et see oleks huvitav ja et ta püüaks kohe tähelepanu. See on paratamatu. Aga muidugi selle käigus ei tohi moonduda faktid, aga teiselt poolt on see ajakirjaniku lugu. Kui ajakirjanik kirjutab teadusteemas, siis see on tema lugu ja arvan, et see on ajakirjaniku enda valida, millele ta ikkagi seab selle põhi tähelepanu. Muidugi ei saa ta kõrvale kalduda teadlasest, kui see ütleb, et näe see on mu avastus ja seda sain ma teada, siis see ongi kõige olulisem. Ma sellisel juhul küll ei kujutaks ette et ma kirjutaks hoopis näiteks sellest, kui palju selle uurimisprojekti jaoks raha on kulunud. Kui tehakse sisulisest asjast ajalehe lugu, siis ma ei kujuta ette et seal saaks kuidagi fakte moonutada või muu peale asja keerata.

Lisa 8

2.8 Villu Päärt – Novaatori peatoimetaja

Millised on teie kokkupuuted teadlastega? Üleüldiselt

Nii on õudsalt raske rääkida. Sellesmõttes et selles asjas on nii palju stampe ja kogu see üldine käsitus istub ka stampides kinni, mille keskne sõna on et see on häires.

Aga kas see on teie arvates häires?

Minu meelest ei ole. Selles mõttes, et see sõltub ilmselt noh nagu iga töö, see nõuab mingit sisseharjumise aega, kogemust ja kui sul neid kogemusi tekib rohkem. No umbes 5-6 aastat tagasi näiteks räägiti Eestis teaduskondades selle koha pealt et teemad ei jõua. Et teadlased räägivad huvitavaid asju, aga vat ajakirjanikud ei saa teada. Tegelikult kui sa võtad kasvõi interneti lahti ja hakkad süstemaatiliselt otsima teadusartiklite andmebaasides, siis leiad küllaga neid huvitavaid teemasid. See pole mingi probleem. Üldse kogu see häire paradigma on nihkes, et noh on inimesi, kes suhtlevad paremini, on inimesi, kes suhtlevad halvemini. Aga see on puht inimlik. Sellist üldist probleemi ma küll ei näe.

Töite välja, et igal alal võib olla probleeme, aga mis on need probleemid just teadusteemade kajastamisel?

Sellest võib üldisemalt rääkida. Üks asi on see, kui sul absoluutselt ei ole taustsüsteemi ja sa ei saa aru kuhu see teema paigutub ja sa pärast oma mingisugusest...no konstrueerime mingi näite. Mingi Eesti biokeemik võidab näiteks Nobeli preemia, aga sa kunagi ei tea mida ta teinud on. Siis on suhteliselt raske aru saada, millest ta kirjutab või mis see ta töö on. See on analoogiline poliitilise ajakirjandusega, et kui sa ei tea, kes on Ansip ja kes on Ansipi nõunik või kes on Rosimannus, siis väga raske on saavutada.

Ma ikkagi tahaks, et te nimetaks neid probleeme, mis teil on endal ette tulnud.

Ei no kõige lihtsam probleem on see, et...ma arvan et igal teadusest kirjutaja peab asja konteksti paigutama. Et kui sa päris täpselt ei saa aru kas see on nüüd mingi suur ja tähtis asi või see on lihtsalt üks pisike kild, mida enamus teadusavastusi on-kuskilt mingist suurest loost üks pisike kild. Et see on nagu kõige suurem probleem, millega tuleb vaeva näha.

Aga kuidas suhtude selle kontrollimiseks artikli edasi-tagasi käimisele ajakirjaniku ja teadlase vahel?

Üldiselt ma eelistan ka, et kui see ei ole mulle väga tuttav teema, millest ma olen juba 10 korda kirjutanud, et kui esimest korda sellest valdkonnast ja selle inimesega kirjutan, siis mul pole midagi selle vastu. Ma võin saata küll, et ei tuleks mingisuguseid lolle vigu ja apsusid sisse. Aga siin peab nagu hästi konkreetselt

ütlemas, et parandan ainult vigu, sest mul on mõned kogemused, kus inimene on võtnud ja terve artikli ümber kirjutanud nagu oma arvamuse järgi, kuidas see peaks välja nägema, kuid ajakirjandusest ei tea ta kahjuks mitte midagi. Põhimõtteliselt on ta tunde vaeva näinud ja kirjutanud midagi, millega pole miskit peale hakata. Pärast ütlen talle, et ma kasutan siit ainult faktide parandusi. See võibolla on tema jaoks ebameeldiv kogemus, aga seda tuleks enne öelda, et ainult vigu ja kui midagi on valesti mõistetud, siis võib parandada, aga mitte et kui ma kirjutan loole värvikama liidi, siis ta kirjutab “sellel sajandil” jne ühesõnaga mingit vikipeedia teksti. Ma saan aru et see tekitab frustratsiooni. Aga see on puhas kommunikatsiooni probleem. See on võibolla ajakirjaniku küsimus ka, et ta oskab sellist asja teadlasele selgelt öelda ja mõista anda, et lugu pole mõtet ümber kirjutada. See jääb nii nagu see jääb.

Kas teadlane võiks teada tegelikult, et kuidas see ajakirjanduslik ülesehitus on, kui ta tahab, et tema teemast kindlalt kirjutatakse?

Siin on minu arust doktori koolid noorteadlaste puhul juba vaeva näinud, et neile tehakse mingisugused kommunikatsiooniloengud ja vähemalt üritatakse seletada, et ajakirjandusel on ka omad tekstid ja konkreetsed reeglid, mille põhjal kirjutatakse, et see ei ole niisama mingite suvaliste ilujuttude kirjutamine. Aga ma arvan, et selle juures on hästi rumalaid ja lolle hoiakuid, mis on osalt meediamaaailma enda süü. Näiteks et elu24 ja postimehe lood on kõik segamini ühes samas pildis. Selleks peab professionaal olema, et aru saada, et ühes toodetaksegi sellist suhteliselt kahtlast sisu, aga teises on kvaliteedinõuded ka olemas. Kui mõlemad kirjutavad kõrvuti, siis sa ei saa ju aru. Aga no see on jälle kommunikatsiooniprobleem. Aga ma sellele küll alla ei kirjutaks et ????. Keegi ei tea, millal sellest võib kasu olla.

Mis on põhilised vead, mida ajakirjanikud teevad teadlasega suhtlemisel?

Ma ei tea. Ma ei ole rohkem neid näinud.

Ma eeldan, et te olete ikkagi ülejäänud meediamaaailmaga ka kursis...

No kui ma vaatan sellist laiatarbe ajakirjandust, siis seal on kõige suurem probleem see, et lennatakse mingi suure hooga/hurraga?!? peale ja tihti räägitakse asjast, mille kaal pole võibolla nii suur, kui mingisugusest maailma tippsündmusest, mida ta tegelikult ei ole. Eesti teadlased on ma ei tea lahendanud vähi ravimi saladuse, mis tegelikult ei ole nii. Suur võimendamine ühesõnaga. Põhjendamatu võimendamine.

Mis tuleneb jällegi sellest, et ajakirjanikul ei ole lihtsalt aega, et ennast selle kontekstiga kurssi viia. See lugu tehakse jooksu pealt niiöelda tunni ajaga ja veel telefoni teel. Seda hullem.

Aga teadlaste puhul. Mis on nende põhilised vead? Mis nende kujutluspilt koostööst ajakirjanikuga on?

Tihti on noorte teadlaste, kes on mingi ütleme äsja just doktori kaitsnud niiöelda teaduskarjäär on alles alganud. Nad on nii ära hirmutatud igasugu kriitika ja asjadega. Nad on nii krambis. Istuvad oma teemas ja kui võrrelda mingi inimesega, kes on 20-30 aastat töödanud, ta võtab seda palju lõdvemalt ja ta oskab seda suurt konteksti kasul aidata kokku panna. Teadlaste puhul on see, et “siit ma mõõtsin ja siit tulid need 6 komakohta ja...” no sellesuhtes komakohtades nii kinni asjades, mis on lugejale raske.

Mis teie soovitusel oleks neile?

Ma olen neid palju kirjutanud. Need on netis ka üleval. Need võib sealt ära kopeerida. Ma otsin selle lingi üles. Tegime selle Novaatori doktorantide kirjutamiskonkursi tarbeks.

Kas teie idee on see, et teadlane peaks oma teksti ja mõtteid vormima nii, et ajakirjanikul oleks hea tõi, mille pealt lugu kirjutada?

Ma arvan, et teadlane ei peaks püüdma mingit teksti kirjutada, sest ta ei taju auditooriumi. Vähesed tajuvad. Nad võivad mingit alusteksti anda, aga kui sa kirjutad mingile laiale lugejaskonnale, siis on teadlasel seda auditooriumi suhteliselt raske taluda.

Soovitusi ajakirjanikele?

Samad soovitusel. Võib sealt võtta jälle.

Aga rääkige siis ühest positiivsest näitest, kuidas teie jaoks käib ühe teadusartikli tegemine.

Minuarust võib siin vahet teha, et kui sa räägid mingisugusest üldarusaadavast asjast... Hiljuti ma kirjutasin näiteks kuidas geneetikud ühe Siberi külast leitud vana skeleti põhjal tõid pöördel sellesse, kuidas inimesed Ameerikasse jõudsid. Et kust

indiaanlased pärit on. See on selline lihtne lugu. Aga kui sa kirjutad mingisugusest nanoteemantitest, mis leiti mingi meteoriidi seest ja mis nende omadused on, sisi on nagu palju keerulisem. See sõltub valdkonnast.

Rääkige neist näidetest.

Indiaanlaste loo puhul lugesin artiklit ja saatsin paar lisaküsimust juurde ja nii see tekkis. Ma küllaltki palju suudan ise juba teadusartiklist kätte saada seda infot, mis mul vaja on. Niiöelda see, mis ilmub teadusajakirjas, et seal on kogu see taust olemas. Kui sa oskad lugeda, siis on hea.

Aga noored ajakirjanikud, kel pole varasemat teadusest kirjutamise kogemust ning ei oska väga hästi artiklitest ise infot välja lugeda. Mida nemad peaks silmas pidama?

No endaga tuleb tööd teha. Vaeva näha. See hakkab tulema vaikselt. Ega poliitika ajakirjandusega on sama, et kui sa ülikoolist tuled, siis sa ei tunne kõiki riigikogu liikmeid ja ei tea, kellele võib helistada ja kes su peale karjuma hakkab. Ühed-samad ajsad. Sa pead valdkonda õppima tundma õppima. Keegi pole sündinud tark.

Ja see teine näide...

On asju, mis iseenesest juba sisaldavad lugu. Ja näiteks umbes aasta tagasi ma kirjutasin ülikooli arheoloogidest, kes uurivad mingit ordulinnust. Väljakaevamiste jäänuste põhjal uurivad, mida keskajal söödi, mis toidulaua oli jne. Seal on juba iseenesest lugu sees, aga kui näiteks kuskil biokeemias avastatakse mingi molekul või bakter, siis sa pead selle loo sinna juurde konstrueerima. Ma kasutasin näiteks mingit supermarketi küpsiseriuli näidet. Sa pead ise üritama selle pildi sinna juurde konstrueerida, mis aitab inimesel sellest aru saada, sest paljud meist teavad millised mingid molekulid välja näevad või mida nad teevad. Ma mäletan et kui ma Postimehes olin, siis üks selline käibel fraas oli et lehe artikkel on umbes 8. klassi haridusele. On targemaid, on rumalamaid aga niiöelda keskmine teadmiste tase. Paljud siis mäletavad sealt kooli bioloogiast või keemiast 20-30 aastat hiljem mismoodi see asi käis. Sa pead ikka üritama seda meelde tuletada.

Kui oluline üldse on, et teadusteemadest peavoolu meedias kirjutatakse?

Ma arvan et väga oluline. Ahhaa endine direktor, nüüdseks küll juba meie seast läinud Tiiu Sild ütles, et tegelikult kõige toredamad uudised, kuna enamus uudised tegelevad tegelikult minevikuga, siis teadusuudised räägivad tulevikust või siis sellest mis edasi saab.

Kuidas teie arust peavoolumeedias selle teaduse kajastamise osakaaluga on?

Ma nagu väga palju ei näe, sest Postimehe paberleht on mul tellimata. Aga mulle tundub, et kunagi, kui Arko Olesk seal usinamalt sellega ametis oli, et tal nüüd on vist Tallinna Ülikoolis päris palju muud tööd, siis on vähemaks jäänud.

Mis selle põhjus on?

No kui üks inimene, kes on sellele spetsialiseerunud, tal tuleb see päris hästi välja, niiõelda ära langeb. Siis teised võib-olla ei tunne ennast niiväga kindlalt selles valdkonnas või nad ei leia mingeid teemasid väga. Ma olen nagu märganud, et tihti ajakirjanikud ka jäävad kinni, neil on üks sama asi. Et kui vaatad siin Tartu Postimehe ajakirjanikke, siis on kindel, kes tegeleb mingite linna kommunaalprobleemidega ja see ongi nagu tema raudteerööpad ja ta sealt kuskile kõrvale eksib õudsalt harva. Raske on minna kuskile täiesti kõrvalisele valdkonnale, kui sa ei ole seda kunagi varem teinud või oled ainult 1-2 korda teinud.

Kuid kas ajakirjanik peaks selle tee kõrvale ette võtma?

Ma arvan et ikka peaks, sest inimene peaks ikka üritama ennast proovile panna, sest muidu on ikka väga nüri kui sa 30 aastat ainult kirjutadki katkistest torudest.

Lehelugeja vaatevinklist?

See võib lehelugejale ka väga hea tulemuse anda, kui uus ja säravate silmadega inimene innukalt teeb mingi toreda loo mingi täiesti uuest vaatevinklist. See võib väga hea tulemuse anda.

Koopia Päärsti poolt kirja pandud soovitustest

1. Kes? Kus? Mis? Kuidas? Miks? Millal?

Need on küsimused, millele peab vastama iga ajakirjanduses ilmuv artikkel.

Pea meeles, sa ei kirjuta selleks, et valmistada rõõmu oma professorile või inimestele oma uurimisrühmas või isegi mitte neile, keda sa oled kohanud

teaduskonverentsidel.

2. Nead loevad sinu tööst teadusajakirjadest. Sinu lugeja on keegi, kes teeb ajalehe või internetiportaali lahti Tallinn-Tartu rongis või polikliiniku järjekorras ja otsustab mürdosasekundi jooksul, kas lugeda sinu lugu geneetiliselt muundatud hiirtest või uurida hoopis midagi muud, näiteks seda, mis toimub Eesti suusakoondises või milline erakond on valimiste eel küsitlustes saavutanud edumaa.

3. Enne kirjutama hakkamist püüa oma peas sõnastada lause, mis on selle loo peamine iva.

Kujuta ette, et sa pead suutma panna sellest loost huvituma oma ema või kellegi, kellega oled juhuslikult kohvikus jutu peale saanud. Kuidas panna tulevase loo kõige tähtsam ühe selge ja lööva lause sisse? Enamasti on see ka selle tulevase loo esimene lause, aga mitte ilmtingimata.

4. Esimene lause on väga oluline, aga sama olulised on ka teine ja kolmas.

Kui algus on õnnestunud, siis märkad juba ise, et teksti edasi kirjutamine on muutunud hõlpsamaks: sa tead, millest sa räägid ja kuhu tahad jõuda.

5. Hoidu erialaslängist!

Unusta ära keel ja terminid, mida laboris või uurimisrühmas kasutatakse igapäevastena. Üldajakirjanduse lugejale tuleb seletada, mida tähendab mitokonder, sekveneerimine, gaasikromotograaf või Gaussi kõver. Sinu tulevane lugeja võis kohata mõnda neist sõnadest viimati keskkoolipäevil (ja isegi kui ta kohtas, siis ta ei mäleta, mida see tähendab), aga üldhuviajakirjandust loevad ka need, kes pole keskhariduseni jõudnudki. Kui kahtled, kas sinu poolt kasutatud erialased sõnad on tulevasele lugejale arusaadavad, siis katseta mõne sõbra peal, kes ei tegele sinu erialaga. Kui ikka kahtled, siis parem väldi.

6. Karda nagu tuld: populaarteaduslikus tekstis ei saa kasutada valemeid ega lühendeid, need tuleb lugejale selgitada ja lahti rääkida.

7. Ära tapa lugejat terve uurimisprotsessi kirjeldusega!

Kirjelda värvikalt võtmemomente ja juhi lugejat samm-sammult edasi, aidates tal oma peaga aru saada, miks need sammud olid olulised ja miks oli tulemus just selline.

8. Kasuta kujundeid, metafoore, ole vaimukas!

Uurimisprotsesse kirjeldades püüa lugejale silme ette luua pilte. Miks mitte näiteks stiilis: vaba radikaal - nagu pisike poiss pargis, kellel on pissihäda – teab, et nii pole ilus, aga ei jõua kaugemale kui esimese põõsani.

9. Ära tapa lugejat arvudega!

Mõned arvud loo sees on vajalikud, aga kui lugeja takerdub lausetesse, mis sisaldavad protsendirägastikke, siis jätab ta lugemise kohe katki. Selle asemel, et kirjutada: 48,9 % Eesti elanikest, võib populaarteaduslikus loos rahuliku südamega öelda: ligi pool Eesti elanikest.

10. Absoluutselt keelatud!

Populaarteaduslikku artiklisse ei saa kopeerida lõike oma tulevases doktoritööst. Artikkel tuleb sõna- sõnalt otsast peale valmis kirjutada. Ajakirjanduslikus tekstis on üleliigsed teadusartiklile omased viited. Põhitõed võib esitada põhitõdedena; kui on juttu kellegi teise tehtud olulisest uurimistööst, siis võib kirjutada: “Professor Põder on varem oma eksperimentidega näidanud...”

11. Teadus võib olla keeruline, aga teadusest rääkiv ajaleheartikkel ei tohi olla keeruline.

Inimesed tahavad ajakirjandusest lugeda teadusest, meditsiinist ja majandusest, et saada keerukatest asjadest selgemat pilti.

12. Viimane, aga peaaegu kõige olulisem: paiguta enda poolt jutustatav lugu lugeja jaoks konteksti.

Kas see muutis meie arusaama senisest maailmapildist? Kas meil on lootust uutele ravimitele? Kas meil on lootust lahendada paremini näiteks energiatootmise või keskkonnakaitseküsimusi? Miks sa tahad lugejale seda lugu rääkida? Ehk haakub sinu teema just praegu mõne tähelepanu keskmes oleva uudise või diskussiooniga?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Ursula Nõu
(sünnikuupäev: 19.06.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
**Teadlaste ja ajakirjanike vahel tekkinud
kommunikatsiooniprobleemid teaduse kajastamisel**

mille juhendaja on Marju Himma-Kadakas

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 28.05.2014